

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİMİN KÜLTÜREL TEMELLERİ ANABİLİM DALI
TÜRKÇE EĞİTİMİ PROGRAMI

ZEYNEP CEMALİ'NİN ÇOCUK EDEBİYATI
YAPITLARININ SÖZVARLIĞI ÖĞELERİ
AÇISINDAN İNCELENMESİ

Yüksek Lisans Tezi

Sevgen ÖZBAŞI

ANKARA
Mayıs, 2016

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİMİN KÜLTÜREL TEMELLERİ ANABİLİM DALI
TÜRKÇE EĞİTİMİ PROGRAMI

ZEYNEP CEMALİ'NİN ÇOCUK EDEBİYATI
YAPITLARININ SÖZVARLIĞI ÖĞELERİ
AÇISINDAN İNCELENMESİ

Yüksek Lisans Tezi

Sevgen ÖZBAŞI

Danışman: Prof. Dr. Sedat SEVER

ANKARA

Mayıs, 2016

ONAY

Eğitim Bilimleri Enstitüsü M¼d¼rl¼ę¼'ne,

Sevgen ÖZBAŞI'nın hazırladığı "Zeynep Cemali'nin Çocuk Edebiyatı Yapıtlarının Sözc¼rl¼ę¼ Öğeleri Açısından İncelenmesi" başlıklı bu çalışma j¼rimiz tarafından **Eğitimin K¼lt¼rel Temelleri Anabilim Dalı Türkçe Eğitimi Programında Yüksek Lisans Tezi** olarak kabul edilmiştir.

Başkan Prof. Dr. Sedat SEVER

¼ye Doç. Dr. Canan ASLAN

¼ye Yrd. Doç. Dr. T¼lay KUZU

Onay

Bu tez Ankara Üniversitesi Lisans¼st¼ Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca yukarıdaki j¼ri üyeleri tarafından 27/05/2016 tarihinde uygun gör¼lm¼ř ve Enstit¼ Yönetim Kurulunca .../.../2016 tarihinde kabul edilmiştir.

.../.../2016

Prof. Dr. İsmail G¼VEN
Enstit¼ M¼d¼r¼

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

Sevgen ÖZBAŞI

ÖZET

ZEYNEP CEMALİ’NİN ÇOCUK EDEBİYATI YAPITLARININ SÖZVARLIĞI ÖĞELERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

ÖZBAŞI, Sevgen

Yüksek Lisans, Eğitimin Kültürel Temelleri Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Sedat SEVER

2016, xii + 246 sayfa

Bu araştırmada, Zeynep Cemali’nin çocuk edebiyatı yapıtlarındaki sözvarlığı öğelerini belirleme ve bu öğelerin yazınsal metne sağladığı anlamsal katkıları değerlendirme amaçlanmıştır. Kurgusal bir yapı üzerinde tarama yönteminin kullanıldığı bu çalışma, betimsel bir araştırmadır. Var olan bir durumu, var olduğu biçimiyle betimlemeyi amaçlayan bu yaklaşımla ilişkisel türden bir tarama yapılarak kitaplarda yer alan sözvarlığı öğeleri incelenmiştir. Öncelikle, Cemali’nin yazdığı bütün yapıtlardaki (dört öykü kitabı, dört roman) sözvarlığı öğeleri (atasözü, deyim, ikileme, ilişki sözü, yansıma sözcük, yansıma ikileme) saptanmış ve bu öğeler sözlüksel alan çalışmasıyla bölümlendirilmiştir. Belirlenen sözvarlığı öğeleri, yazınsal metne olan anlamsal katkıları yönünden değerlendirilmiştir. İnceleme sonucunda, Cemali’nin yapıtlarının Türkçenin sözvarlığı ve anlatım olanaklarını yansıttığı; bu öğelerle anlatıma birçok yönden katkı sağlandığı; yapıtların, çocuk okurun söz evrenini geliştirebilecek nitelikte olduğu değerlendirilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Zeynep Cemali, çocuk edebiyatı, sözvarlığı öğeleri.

ABSTRACT

THE STUDY OF CHILDREN'S LITERATURE BOOKS OF ZEYNEP CEMALİ IN TERMS OF VOCABULARY ELEMENTS

ÖZBAŞI, Sevgen

Master, Department of Cultural Foundations of Education

Thesis Advisor: Prof. Dr. Sedat SEVER

2016, xii + 246 pages

The aim of this research is to determine vocabulary elements in children's literature books of Zeynep Cemali and to assess semantic contributions provided to the literary text. In this descriptive study, eight different fictional books have been examined through scanning method. With this approach aiming to describe an existing situation in it is, elements of vocabulary present in the books have been studied by conducting relational type of scanning. First of all, vocabulary elements (proverbs, idioms, reduplications, words of relationships, onomatopoeic words) have been determined in all of the books (four storybooks, four novels) written by Cemali and classified through lexical field study. The determined vocabulary elements have been evaluated with respect to the semantic contributions to the literary text. The results of the research have showed that the books by Cemali reflect Turkish vocabulary elements and expression capabilities and that these elements contribute to the expression in many aspects and that her books can improve the child reader's vocabulary knowledge.

Key Words: Zeynep Cemali, children's literature, vocabulary.

ÖNSÖZ

Bir dilin sözcük varlığı, yalnızca o dilin sözcüklerinden oluşmaz. Atasözü, deyim, ikileme, ilişki sözü ve yansıma sözcük gibi dil birimleri de sözcük varlığının içinde yer alır. Bu öğeler, konuşulduğu dilin geçmişine ilişkin çok sayıda iz taşır; zamanla dilde görülen ses, biçim ve anlam değişikliklerini ortaya koyar. Dilin sözcük varlığı öğeleri incelenerek o toplumun kültür değerlerinin ve dil yapısının tüm özelliklerine ulaşılabilir. Bu bağlamda, sözcük varlığını belirlemeye yönelik çalışmaların önemli olduğu söylenebilir.

Zeynep Cemali'nin çocuk edebiyatı yapıtlarındaki sözcük varlığı öğelerinin incelendiği ve bu öğelerin yazınsal metne olan anlamsal katkılarının değerlendirildiği bu araştırma, dört ana bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde araştırmanın problemi tartışılarak amacı, önemi, sınırlılıkları ve yöntemi belirtilmiştir. Ayrıca, çalışmada sıklıkla kullanılan kavramlar tanımlanmıştır.

Araştırmanın ikinci bölümünde, çocuk edebiyatı ve çocuk edebiyatının temel ilkeleri üzerinde durulmuş; sözcük varlığı kavramı açıklanmış ve sözcük varlığının içerdiği öğelere yönelik bilgi verilmiştir. Sözcük varlığıyla ilgili alanyazın çalışmaları da bu bölüm içerisinde yer almaktadır.

Üçüncü bölümde, yazarın bireysel sözcük varlığında yer alan Türkçenin sözcük varlığı öğeleri (atasözü, deyim, ikileme, ilişki sözü, yansıma sözcük ve yansıma ikileme) belirlenerek sözlük biçiminde sunulmuştur. Örnek kullanımının yanında, söz değerlerinin yinelenen yapıt adları sayfa numaralarıyla birlikte ayrıca içinde gösterilmiştir.

Araştırmanın dördüncü ve son bölümünde ise Cemali'nin yapıtlarında saptanan sözcük varlığı öğeleriyle ilgili veriler, yazınsal metnin kurgusal evrenine sağladığı anlamsal katkılar açısından değerlendirilmiş ve bu değerlendirmeye dayalı önerilere yer verilmiştir.

Zeynep Cemali'ye ilişkin yaşam öyküsü, genel bilgi, bilimsel çalışmalar, fotoğraflar ve incelenen yapıtların görselleri, araştırmanın ekler bölümünde sunulmuştur.

TEŞEKKÜR

Tez çalışmamın başından sonuna değin yanımda olan, yardımını hiç sakınmayan, bilgi ve görüşleriyle yolumu aydınlatan, geniş kütüphanesindeki kaynakları benimle paylaşan, sevgi ve desteğiyle her zaman beni yüreklendiren öğretmenim Prof. Dr. Cahit KAVCAR'a; bu çalışma sürecinde bana kılavuzluk ederek büyük katkı sağlayan, sorduğum soruları içtenlikle yanıtlayan, bilgi ve deneyimleriyle bana yol gösteren saygıdeğer hocam ve tez danışmanım Prof. Dr. Sedat SEVER'e en içten teşekkürlerimi sunarım. Tez savunma jürimde olan sayın hocalarım Doç. Dr. Canan ASLAN ve Yrd. Doç. Dr. Tülay KUZU'ya değerli görüş, katkı ve yorumları için çok teşekkür ederim.

Tezimde incelediğim yapıtların yazarı Zeynep CEMALİ adına edebiyat günü ve öykü yarışmaları düzenleyen, çocuk ve gençlik edebiyatına yönelik önemli çalışmalar yapan Günışığı Kitaplığına ve yayınevi müdür yardımcısı Hande DEMİRTAŞ'a teşekkür ederim. Tezime olan yardımlarından ötürü sayın hocam Ahmet TAŞPINAR'a; görüşleriyle çalışmama katkıda bulunan arkadaşlarım Büşra GÖKMEN, Selda ÜSTÜNŞOY TAŞKIN, Nur KAPLAN ve Sevgi ŞAHİN'e; tezimi özenle okuyup önerileriyle beni yönlendiren sevgili arkadaşım Utku ORYAŞIN'a teşekkürü bir borç bilirim.

Teşekkürlerimin en büyüğü ise ailemedir. Yaşamım boyunca her yönden destekçim olan, varlıklarıyla bana güç veren anne ve babama; bu yoğun süreçte beni hep anlayışla karşılayan ablam Aysel ve kardeşim Sezen'e yürekten teşekkür ederim.

Sevgen ÖZBAŞI

İÇİNDEKİLER

ONAY.....	iii
BİLDİRİM.....	iv
ÖZET	v
ABSTRACT.....	vi
ÖNSÖZ	vii
TEŞEKKÜR	viii
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR	xii
BÖLÜM 1	1
GİRİŞ	1
1.1. Problem	1
1.2. Amaç	6
1.3. Önem	6
1.4. Sınırlılık	7
1.5. Tanımlar	7
1.6. Yöntem	8
1.6.1. Araştırma Modeli	8
1.6.2. Evren ve Örneklem	8
1.6.3. Verilerin Toplanması	8
1.6.4. Verilerin Çözümlemesi	9
BÖLÜM 2	10
KAVRAMSAL ÇERÇEVE	10
2.1. Çocuk Edebiyatı	10
2.1.1. Çocuk Edebiyatının Temel İlkeleri	12
2.2. Sözcük Nedir?	12

2.3. Sözcüklerin İçerdiği Ögeler	14
2.3.1. Temel Sözcükler	14
2.3.2. Atasözleri	15
2.3.3. Deyimler	17
2.3.4. İkilemeler	19
2.3.5. İlişki Sözcükleri	20
2.3.5.1. Argo ve Kaba Söz Bildiren Sözcükler Ögeleri	21
2.3.5.2. İnaniş, Alkiş ve Kargışlar	23
2.3.5.3. Özür, İyilik Bilme ve Rica Bildiren Sözcükler Ögeleri	24
2.3.5.4. Pekiştirme Bildiren Sözcükler Ögeleri	24
2.3.5.5. Selamlaşma, Karşılama-Vedalaşma Bildiren Sözcükler Ögeleri ...	24
2.3.5.6. Yeme ve İçmeyle İlgili Sözcükler Ögeleri	25
2.3.6. Yansıma Sözcükler Ögeleri	25
2.4. Sözcüklerle İlgili Çalışmalar	26
BÖLÜM 3	29
ZEYNEP CEMALİ’NİN YAPITLARINDA SÖZCÜKLER	29
3.1. Atasözleri	29
3.2. Deyimler	30
3.3. İkilemeler	98
3.4. İlişki Sözcükleri	166
3.4.1. Argo ve Kaba Söz Bildiren Sözcükler Ögeleri	166
3.4.2. İnaniş, Alkiş ve Kargışlar	184
3.4.3. Özür, İyilik Bilme ve Rica Bildiren Sözcükler Ögeleri	191
3.4.4. Pekiştirme Bildiren Sözcükler Ögeleri	192
3.4.5. Selamlaşma, Karşılama-Vedalaşma Bildiren Sözcükler Ögeleri	197
3.4.6. Yeme ve İçmeyle İlgili Sözcükler Ögeleri	199
3.5. Yansıma Sözcükler Ögeleri	199

3.5.1. Yansıma Sözcükler	200
3.5.2. Yansıma İkilemeler	210
BÖLÜM 4	219
GENEL DEĞERLENDİRME, SONUÇ VE ÖNERİLER	219
4.1. Zeynep Cemali'nin Yapıtlarında Kullandığı Sözvarlığı Öğelerinin Yazınsal Metne Olan Anlamsal Katkıları Yönünden Değerlendirilmesi	219
4.1.1. Atasözleri	219
4.1.2. Deyimler	221
4.1.3. İkilemeler	226
4.1.4. İlişki Sözcükleri	227
4.1.5. Yansıma Sözvarlığı Öğeleri	230
4.2. Sonuç ve Öneriler	231
KAYNAKLAR	234
EKLER	241
EK A – Zeynep Cemali ve Yapıtları	242
EK B – İncelenen Yapıtların Görselleri	246

KISALTMALAR

Tez içinde kullanılan yapıt adlarının kısaltmaları abecesel sıraya göre verilmiştir.

A.	ANKARALI
BÇAP.	BEN, ÇINAR AĞACI VE PUFBÖREĞİ
BÇK.	BALLI ÇÖREK KAFETERYASI
ÇB.	ÇILGIN BABAM
GBKM.	GÜZELCE'DE BİR KAÇAK, MEMO
GSD.	GÜL SOKAĞI'NIN DİKENLERİ
ÖÖGK.	ÖYKÜ ÖYKÜ GEZEN KEDİ
PK.	PATENLİ KIZ

BÖLÜM 1

GİRİŞ

Bu bölümde, araştırmanın problemi açıklanmış; amaç ve alt amaçları oluşturulmuş; önemi ve sınırlılığı belirtilmiş; araştırmada sıklıkla kullanılan kavramların tanımlarına yer verilmiştir.

1.1. Problem

İnsanın diğer canlılardan ayrılan en önemli özelliği düşünen ve yaratan bir varlık olmasıdır. İnsan düşünebildiği, üretebildiği sürece insandır. Düşünmesini sağlayan araç ise dildir. Dil, yalnızca iletişim aracı değil; düşünme, öğrenme-öğretme, yaşamı anlama-anlatma, kuşaklar arasında köprü kurma aracı ve kültürel değerlerin taşıyıcısıdır.

Aksan'a (2009, c.III: 11) göre dil "Bir anda düşünemeyeceğimiz kadar çok yönlü, değişik açılardan bakınca başka başka nitelikleri beliren, kimi sınırlarını bugün de çözemediğimiz büyümlü bir varlıktır."

Kavcar'a (1999: 141) göre ise "Dil, millî kültürün temel öğelerinin başında gelir ve insanları birbirine yaklaştıran en önemli araçtır. Bir toplumda sözlü ve yazılı anlaşma aracı, aynı zamanda düşünme aracı"dır.

Gencan (2007: 25) dili "Duygu, düşünce ve dileklerimizi anlatmaya yarayan imlerin –daha çok, ses imlerinin- hepsine birden dil denir." biçiminde tanımlamıştır. Ayrıca, "Dil; insanca yaşamın, düşüncenin, buluş ve yaratış yeteneklerimizin anasıdır. Düşüncenin –daha geniş anlamıyla içbenliğimizin- aynasıdır, ulusal varlığın da temelidir." diye eklemiştir.

Banguoğlu (2007: 9) dili "İnsanların meramlarını anlatmak için kullandıkları bir sesli işaretler sistemi." olarak tanımlamıştır.

Bilgin'e (2006: 1) göre dil "İnsanların duygu, düşünce ve isteklerini anlatmak, birbiriyle iletişim kurmak amacıyla kullandıkları sesli ya da yazılı göstergeler dizisidir."

Birey açısından bakınca dil, insanın dünyadaki yerini ve değerini belirleyicisidir. Toplum açısından ise dil olmadan insanların birlikte yaşamaları, anlaşabilmeleri dolayısıyla bir toplumu oluşturmaları söz konusu olamaz. Dil,

bir topluluğu topluma dönüştürür; gerek insan gerekse toplumdan ayrı düşünülemez olan bilim, sanat, teknik gibi bütün alanlarla ilgili bulunan, aynı zamanda onları oluşturan bir kurumdur (Aksan, 2009, c.I: 11).

Sever (2011) dilin, toplumun bütün kültür birikimi ve dokusunu kuşaktan kuşağa aktaran bir araç olduğunu; ulusun bireylerini kaynaştıran duygu ve düşünce bağı kurduğunu; aynı dili konuşan insanlar arasında duygu ve düşünce birlikteliği sağladığını; ulus bilincini oluşturup pekiştirdiğini belirtir.

Dille düşüncenin ilgisi üzerine beyin yoranlar, bunlardan hangisinin temel olduğunu araştıranlar dile öncelik tanımakta, dilsiz düşünce olamayacağını savunmaktadır (Gencan, 2007: 25). Aksoy (1975: 11) ise dile ilişkin şunları vurgulamıştır:

Dil insanların düşünürlüğünden doğmuş; doğduktan sonra da düşüncelerin yaratıcısı olmuştur. Bilgilerimizi, öğrenimimizi, başkalarının düşüncelerini dil yoluyla elde ederiz. Kendi düşüncelerimiz de kafamızın içinde çalışan dilin yardımıyla oluşur, olgunlaşır. Sanki içimizden konuşarak, sessiz bir dili kullanarak düşünür, yeni yeni düşüncelere ulaşırız. Ulaştığımız yeni düşünceleri de yine dil biçiminde ortaya koyar, onları başkalarına ulaştırırız. Böylece sürekli olarak düşünce dili, dil de düşünceyi geliştirir durur.

Dilin, kimi önemli özellik ve görevleri bulunmaktadır. Bunların başında, onun toplum bireylerini duygu-düşüncede birbirine kenetleyen ve bireyler arasında bağ kuran canlı bir toplumsal varlık olması gelmektedir. Dil canlıdır; çünkü, insanlar yaşadıkça konuşup yazdıkları dil de canlılığını sürdürecektir. Bu özelliğinden ötürü toplumun bireyleri arasında ortak bir bilinç oluşturan dil, aynı zamanda geniş bir kültür birikimi barındırır. Bir ulusun tarihte varlığını ortaya koyduğu çağlardan başlayarak günümüze uzanan dönemlerdeki bütün değerleri dille, dilin kağıda dökülmüş biçimi olan yazılı ürünlerle aktarılmıştır. Kültürel değerler geleceğe yine dille aktarılacaktır. İnsan, belleğinde biçimlenen bütün düşünce ve yaratıcı yenilikleri de dil aracılığıyla dışavurabilir. En iyi düşünce biçimi ve yaratıcılık, verimini anadiline borçludur. Dil, bütün bu özellikleriyle topluma damgasını vuran önemli bir etkidir (Korkmaz, 2004: 483-484).

Her toplumun evrene bakış ve evreni anlatış biçimi birbirinden ayrıdır. Birey, çevresindeki olayları kendince algılar ve dünyaya kendi penceresinden bakar;

varlıkları, durumları dilinin anlama ve anlatma yolundan giderek adlandırır. Evren, onun belleğinde kendi diline göre biçimlenir (Aksan, 1975: 428; Aksan, 2000: 8). Burada sözü geçen dil de *anadildir*.

Aksan'a (1975: 427) göre anadili "Başlangıçta anneden ve yakın aile çevresinden öğrenilen, insanın bilinçaltına inen ve bireyin bir toplumla en güçlü bağlarını oluşturan dildir."

"Anadili, insanın doğup büyüdüğü aile ve soyca bağlı bulunduğu toplum çevresinden öğrendiği, bilinçaltına kadar inebilen ve kişilerle toplum arasındaki ilişkilerde en güçlü bağı oluşturan dildir." (Korkmaz, 2007: 18)

Yetişkin birinin sözcüklüğünde, annesinin dilinin payı ve etkisi olduğunu savunan Aksan (1975: 425) anadili kavramıyla ilgili şunları belirtmiştir:

Bu dil türünü adlandırırken "ana" kavramından yararlanılmış olması boşuna değildir. Çünkü, eğer özenle izlenecek olursa –olağanüstü durumlar dışında, özellikle başlangıçta- çocuğun bütün incelikleriyle annesinin dilini kaptığı görülür. Ses dizgesi ve anlatım yolu özellikleri, olağan durumlarda annenin dilinden kalıp olarak alınır. Çocuğun yakınında bulunan başka kimseler de onu dil bakımından –aynı ölçüde olmamak üzere- etkiler. Çocuğun çevresi genişledikçe, değişik kimselerle ilişkileri arttıkça başkalarının etkisi de fazlalaşır. Doğaldır ki annesi bulunmayan ya da kimsesizler yurdunda büyüyen çocuğun anadili, ona yakın olan kişilerin, özellikle zamanını birlikte geçirdiği öteki çocukların dilidir. Çok küçük yaştan başlayarak ailesinden uzakta yetişenlerin anadilleri, yetiştikleri çevrenin dilidir. Japonya'da yetiştirilen Fransız bir çocuğun anadili Japoncadır.

Ulusal ve evrensel değerlerin aktarımında en etkili araç olan dilin sözcüklüğünün, konuşulduğu toplumun kültürel yapısına ilişkin önemli izler taşıdığı gerçeği yadsınamaz. Her toplumun insanı, doğayı, olayları kendine özgü anlayış ve anlatış biçimi vardır. Bu biçim de dilinin sözcüklüğüne yansır.

Bir dilin sözcükleri, terimleri, yabancı dilden gelme öğeleri, atasözü ve deyimleri, toplumsal yaşamda kullanılması gelenek olmuş ilişki sözleri, kalıplaşmış sözler, özdeyişler bir bütün olarak sözcüklüğünü oluşturur (Aksan, 2006: 13).

Bir toplumun yaşam biçimiyle birlikte dinsel inançları, hangi uluslarla ne ölçüde ilişki kurmuş olduğu, nelere değer verdiği, nükteye olan eğilimi sözvarlığının incelenmesiyle ortaya çıkar. Aksan (1975: 424, 430), bir dilin sözvarlığının belirlenmesinin önemini şöyle vurgulamıştır:

Kuşaktan kuşağa, kişiden kişiye aktarılan sözvarlığı, aynı zamanda dilin toplumla en yakından ilişkili yönü olarak bir ulusun kültürünün aynası niteliğini taşır; bu açıdan en değerli inceleme gereğidir... Bir dilin sözvarlığının incelenmesi, o dili konuşan toplumun 'maddi ve madeni kültür'ü üzerinde bize en inandırıcı tanıkları getirir. O ulusun yaşayış biçimi, inançları, gelenekleri, toplumda önem verilen kavramlar ve tarih boyunca ortaya çıkan çeşitli değişimler, o toplumun birçok niteliği sözvarlığında kendini belli eder. Hatta üzerinde hiçbir bilgimiz olmayan, görmediğimiz, tanımadığımız bir ülkenin dilini kitaplardan ya da bir kimseden, iyi öğrenme olanağımızın bulunduğu varsayarsak yalnızca dil aracılığıyla o ülkede yaşayan ulusun kültürünü ana çizgileriyle inceleyip öğrenebileceğimizi söyleyebiliriz.

Bütün dillerin en özgün ve en başarılı kullanım örnekleri ancak yazınsal yapıtlarında görülebilir. Çünkü yazınsal yapıtlar, bir dilin en yetkin kullanım olanaklarını, yapısını, incelik, güzellik ve anlatım gücünü sergileyen yapıtlardır. Bu nedenle yapıtlardaki sözvarlığının belirlenmesi, kullanılan dilin özgün yanlarını ortaya çıkarmada; sözvarlığı öğelerini belirlemede; dile yeni öğeler kazandırmada; toplumun sosyolojik, psikolojik, tarihsel ve dilbilimsel kimliğini saptamada etkili olacaktır (Lüle Mert, 2009: 14-15; Aslan, 2013: 6).

Dilin anlatım olanakları ve kullanımlarını yansıtan yazınsal yapıtlar, yalnızca yetişkinlere yönelik yazılı ürünlerden oluşmaz. Çocuk ve genç okurlar için kurgulanan yapıtlar da sözvarlığının önemli bir yansıtıcısıdır. Sever (2012: 17), bu yapıtları içeren çocuk edebiyatını şöyle tanımlar:

Çocuk edebiyatı (yazını), erken çocukluk döneminden başlayıp ergenlik dönemini de kapsayan bir yaşam evresinde, çocukların dil gelişimi ve anlama düzeylerine uygun olarak duygu ve düşünce dünyalarını sanatsal niteliği olan dilsel ve görsel iletilerle zenginleştiren, beğeni düzeylerini yükselten ürünlerin genel adıdır.

Çocuğun anadilinin sözvarlığına egemen olabilmesi için erken yaşlarda anadilinin sözvarlığı öğelerinin yer aldığı nitelikli kitaplarla etkileşime geçmesi gerekir. Çünkü çocuk kitapları, çocuğun birçok gereksinimini karşıladığı gibi ona anadilinin yapısı, özellikleri ve sözvarlığını da yansıtır. Sever (2012: 145), çocukların okulöncesi dönemde anadillerinin sözvarlığını yansıtan nitelikli çocuk edebiyatı yapıtlarıyla buluşması gerektiğini şöyle açıklamıştır:

Okulöncesi dönemde kendisine bir yetişkin tarafından anlatılan masallar, fabllar, fıkralar, sorulan bilmeceler, okunan öykü vb. anlatılar, çocukları anadilinin sözvarlığıyla – “anlam evreni”yle tanıştırır.

Çocuk kitapları, 2-3 yaşından başlayarak çocukların oynama, eğlenme, keşfetme gereksinmelerine yanıt veren; görsel ve dilsel özellikleriyle çocukla yaşam arasında bağ kuran, çocuğun ilgi ve beğeni alanına girerek çocuk için doğal bir öğrenme ortamı yaratan araçlardır. Anadilinin sözvarlığını çocuklara tanıtan, dilin anlam yapısını, özelliklerini, anlatım gücünü örneklendiren birer araç olarak çocukların karşılaştıkları, basılı ilk özgün dil modelleridir.

Çocuk okurlara yönelik yazınsal yapıtlardaki sözvarlığı öğelerinin belirlenmesiyle, kullanılan dilin istendik düzeyde olup olmadığı; anadilinin anlatım olanakları ve çeşitliliğinden yeterince yararlanılıp yararlanılmadığı; çocuğun sözcük dağarcığına katkı sağlayıp sağlamadığı gibi birçok durum saptanabilir. Zeynep Cemali'nin çocuk edebiyatı yapıtlarındaki sözvarlığı öğelerinin incelenmesi de bu çalışmanın kapsamını oluşturmaktır.

Zeynep Cemali, yazarlık yaşamı boyunca edebiyatımıza çocukların ilgi ve gereksinmelerine uygun öykü ve romanlar kazandırmıştır. Adına edebiyat günü ve öykü yarışmaları düzenlenen Cemali, yazarlığa geç başlamış olmasına karşın kısa sürede çocuk okurlara nitelikli yapıtlar sunmuştur. Yapıtlarında çocuğu çok boyutlu bir birey olarak görmüş, karakterlerine etkin özellikler yüklemiş, ulusal ve evrensel değerlere yer vermiştir. Bunların yanında, okurun anadili gelişimine katkıda bulunmayı da önemsemiş, okura anadilinin sözvarlığı öğelerini (atasözü, deyim, ikileme, ilişki sözü, yansıma sözcük) yansıtmıştır. Özellikle ilköğretim dönemindeki çocuk okurların yazarın yapıtlarına ilgi duydukları söylenebilir. Roman ve öykülerinin baskı sayılarının çokluğu da bu durumu destekleyebilir. Bu

nedenle, Cemali'nin çocuk edebiyatı yapıtlarının Türkçenin sözvarlığı öğelerini nedenli yansıttığını belirlemek önemli görülmüştür.

Zeynep Cemali'nin çocuk edebiyatı yapıtlarındaki sözvarlığı öğelerinin incelenmesi, bu araştırmanın temel problemidir.

1.2. Amaç

Bu araştırmanın temel amacı, Zeynep Cemali'nin çocuk edebiyatı yapıtlarını Türkçenin sözvarlığı öğeleri açısından incelemektir.

Bu temel amaç doğrultusunda şu sorulara yanıt aranacaktır:

1. Zeynep Cemali'nin yapıtlarında yer alan atasözlerinin, yazınsal metnin kurgusal evrenine sağladığı anlamsal katkılar nelerdir?
2. Cemali'nin yapıtlarında yer alan deyimlerin, yazınsal metnin kurgusal evrenine sağladığı anlamsal katkılar nelerdir?
3. Cemali'nin yapıtlarında yer alan ikilemelerin, yazınsal metnin kurgusal evrenine sağladığı anlamsal katkılar nelerdir?
4. Cemali'nin yapıtlarında yer alan ilişki sözlerinin, yazınsal metnin kurgusal evrenine sağladığı anlamsal katkılar nelerdir?
5. Cemali'nin yapıtlarında yer alan yansıma sözvarlığı öğelerinin, yazınsal metnin kurgusal evrenine sağladığı anlamsal katkılar nelerdir?

1.3. Önem

Çocuk edebiyatı yapıtlarındaki sözvarlığı öğelerini belirlemeye yönelik çalışmaların sınırlı sayıda olması ve şimdiye değin Zeynep Cemali'nin çocuk edebiyatı yapıtlarındaki sözvarlığı öğelerini saptamaya ilişkin herhangi bir çalışmayla karşılaşılması, bu araştırmayı önemli kılmaktadır. Ayrıca bu araştırmanın, ilgili alanda çalışanlara ve çalışmak isteyenlere yardımcı olacağı düşünülmektedir.

1.4. Sınırlılık

Bu araştırma, Zeynep Cemali'nin çocuk edebiyatı yapıtlarının atasözleri, deyimler, ikilemeler, ilişki sözleri ve yansıma sözvarlığı öğeleri açısından incelenmesiyle sınırlı tutulmuştur.

1.5. Tanımlar

Çocuk: Kendine özgü algıları olan, dünyayı kendi bakış açısıyla değerlendiren, sosyal, dilsel, ruhsal yetileri tam olarak gelişmemiş ya da yetişkinlerin dünyasıyla bütünüyle örtüşmeyen bir varlıktır (Dilidüzgün, 2008: 39).

Çocuk Edebiyatı: Erken çocukluk döneminden başlayıp ergenlik dönemini de kapsayan bir yaşam evresinde, çocukların dil gelişimi ve anlama düzeylerine uygun olarak duygu ve düşünce dünyalarını sanatsal niteliği olan dilsel ve görsel iletilerle zenginleştiren, beğeni düzeylerini yükselten ürünlerin genel adıdır (Sever, 2012: 17).

Sözvarlığı: Filoloji ve dilbilim çalışmalarında, bir dilin sözcükleri, terimleri, yabancı dillerden gelme öğeleri, atasözleri, deyimleri, insanlar arasındaki ilişkilerde kullanılması gelenek olmuş kalıp sözleri ve kalıplaşmış birtakım özdeyişler, bir bütün olarak sözvarlığı adı altında alınır (Aksan, 2006: 13).

Atasözü: İnsanoğlunun deneyimlerinden, bilgeliğinden ve benzetme gücünden kaynaklanan atasözleri, dünyanın her dilinde vardır; çoğunlukla bir tümce biçiminde oluşarak bir yargı anlatan sözlerdir (Aksan 2003: 38).

Deyim: Deyim, belli bir kavramı, belli bir duygu ya da durumu dile getirmek için birden çok sözcüğün birarada, seyrek olarak da tek bir sözcüğün yan anlamında kullanılmasıyla oluşan sözdür (Aksan, 2003: 35).

İkileme: Aralarında belli bir ses düzeni bulunan, biçim ve anlamca birbiriyle ilişkili olan, aynı, yakın ya da karşıt anlamlı iki veya daha çok sözcüğün bir tek

sözcük gibi anlam göstermek üzere yan yana gelmesi ile oluşturulmuş sözcük grubudur (Korkmaz, 2007: 123)

İlişki sözlere: *Hoş geldiniz, affedersiniz, afiyet olsun, iyi yolculuklar* gibi her toplumun dilinde görülen, toplumların kendilerine özgü kültürlerinin izlerini ortaya koyan, görgü kurallarından kaynaklanan sözlere (Aksan, 2006: 191).

Yansıma sözcükler: Doğadaki insan dışı canlı ve cansız varlıkların çıkardığı ses ve gürültüleri taklit yoluyla yansıtan sözlere (Korkmaz, 2007: 240).

1.6. Yöntem

Bu başlık altında araştırmanın modeli, evren ve örnekleme belirtilmiş; verilerin toplanması ve çözümlenmesi açıklanmıştır.

1.6.1. Araştırma Modeli

Bu araştırma, kurgusal bir yapı üzerinde tarama yönteminin kullanıldığı betimsel bir araştırmadır. Var olan durumu, var olduğu biçimiyle betimlemeyi amaçlayan bu yaklaşımda ilişkisel türden bir tarama yapılarak Cemali'nin çocuk edebiyatı yapıtlarının dilsel bütünlüğü içinde yer alan sözvarlığı öğeleri incelenmiştir.

1.6.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Zeynep Cemali'nin tüm çocuk edebiyatı yapıtları (dört öykü kitabı, dört roman) oluşturmaktadır. Araştırmaya konu olan yapıtların tümü incelenip değerlendirildiğinden örneklem belirlemesi yapılmamıştır.

1.6.3. Verilerin Toplanması

Veriler, alanyazın taraması ve yazarın kitaplarındaki sözvarlığı öğelerinin metin incelemesiyle ortaya konması sonucu elde edilmiştir. Öncelikle araştırmanın kapsamını oluşturan tüm yapıtlar incelenerek yazarın sözvarlığına ulaşılmıştır. Ulaşılan sözvarlığı öğeleri (atasözü, deyim, ikileme, ilişki sözü,

yansıma sözcük ve ikileme) kendi içinde abecesel olarak sıralanmıştır. Bu öğelerden atasözleri ve deyimler için Ömer Asım Aksoy'un *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, Muhittin Bilgin'in *Tanıklarıyla Deyimler Sözlüğü*, Necmi Akyalçın'ın *Türkçemizin Anlamsal Zenginlikleri Deyimlerimiz* ve *Türkçemizin İncileri Atasözlerimiz Tanıklı Sözlük* adlı yapıtlarına; ikilemeler için Necmi Akyalçın'ın *Türkçe İkilemeler Sözlüğü*'ne; argo için Hulki Aktunç'un *Türkçenin Büyük Argo Sözlüğü* ve Ferit Devellioğlu'nun *Türk Argo Sözlüğü*'ne başvurulmuştur.

1.6.4. Verilerin Çözümlemesi

Sözvarlığıyla ilgili saptanan temel öğeler sözlüksel alan çalışması yapılarak çözümlenmiştir. Bu amaçla, yapıtlardaki her bir sözvarlığı öğesi kendi içinde ayrılarak bir dizelge biçiminde sunulmuştur. Bunun yanında, Zeynep Cemali'nin öykü ve romanlarındaki sözvarlığı öğelerinin yazınsal metnin kurgusal evrenine sağladığı anlamsal katkılar yorumlanıp değerlendirilmiştir.

BÖLÜM 2

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde, araştırmanın kuramsal çerçevesini oluşturan öğelere yer verilmiştir. İlk olarak çocuk edebiyatı ve çocuk edebiyatının genel özellikleri ele alınmıştır. Ardından sözvarlığı ve çalışmada incelenecek sözvarlığı öğelerine ilişkin tanımlar belirtilmiş, ayrıntılı bilgiler sunulmuştur. Ayrıca, sözvarlığı öğelerini belirlemeye yönelik çalışmalara da bu bölümde yer verilmiştir.

2.1. Çocuk Edebiyatı

Zeynep Cemali'nin çocuk edebiyatı yapıtlarının sözvarlığı öğeleri bakımından incelendiği bu çalışmada, öncelikle çocuk edebiyatı ve bu edebiyatın temel ilkeleri üzerinde durulmuştur.

Çocuklara yönelik hazırlanan, çocuk gerçekliğini gözeterek kurgulanan ürünler olarak adlandırabileceğimiz çocuk edebiyatından önce “çocuk” ve “edebiyat” kavramlarını tanımlamak gerekir. Oğuzkan (1974: 41) çocuğu, “bebeklik çağı ile ergenlik arasındaki gelişme döneminde bulunan insan” olarak tanımlamıştır. Edebiyat ise “...çağlar boyunca insanoğlunun duyduğu, düşündüğü ve yaptığı her şeyi en zengin ve en etkili biçimde ortaya koyan bir sanattır” (Kavcar, 1999: 4). Bu iki sözcüğün oluşturduğu çocuk edebiyatı için Oğuzkan (2013: 3) şunları belirtmiştir:

“Çocuk edebiyatı” deyimi, çocukluk çağında bulunan kimselerin hayal, duygu ve düşüncelerine yönelik sözlü ve yazılı bütün eserleri kapsar. Masallar, hikayeler, romanlar, anılar, biyografik eserler, gezi yazıları, şiirler, fen ve doğa olaylarını anlatan yazılar vb. hep bu çerçeve içine girebilir. Değişik birtakım yazı türlerinde ortaya konulan bu eserlerin, tıpkı yetişkinler için hazırlanan eserler gibi güzel ve etkili olmaları da gerekir. Bu nedendir ki çocuk edebiyatını “usta yazarlar tarafından özellikle çocuklar için yazılmış olan ve üstün sanat nitelikleri taşıyan eserlere verilen genel ad” diye de tanımlayabiliriz.

Sever'e (2013: 98) göre çocuk edebiyatı yapıtları, her şeyden önce birer edebiyat yapıtıdır. Onları farklı kılan, çocukların anlama becerilerine uygun bir

dilsel kurguyu yeğlemeleridir. Yapıtlarda Türkçenin anlatım güzelliği-yetkinliği, çocukların dil evrenine uygun anlatım özellikleriyle buluşturulmalıdır.

Yaşamı ve insanı anlatan edebiyat, bir dilin en güzel ve en başarılı ürünlerinden oluşur. Sanatsal duyarlılıkla kurgulanan edebiyat yapıtları, dilin anlatım özelliklerini ve inceliklerini yansıtır. Erken yaştan başlayarak anadilinin sözcükleri öğelerini içeren, nitelikli ürünlerle kuşatılmış bir ortamda büyüyen çocuğun duygu ve düşünce dünyası gelişir. Çocuğun dilsel ve düşünsel gelişimine önemli katkılar sağlayan nitelikli çocuk edebiyatı yapıtlarıyla çocuk anadilini doğru ve etkili kullanma duyarlığı da kazanır. Dolayısıyla çocukların ilgi ve gereksinmelerine uygun olarak hazırlanmış çocuk edebiyatı ürünlerinin, onların dil gelişiminden kişilik gelişimine değin her boyutu etkilediği söylenebilir.

Dilidüzgün'e (2004: 11) göre çocuk ve gençlik kitapları, çocuklara yazın bilinci kazandıran önemli bir araçtır. Başka deyişle, nitelikli çocuk kitapları çocuklara yazın ile hesaplaşabilme olanağının kapılarını aralayan bir geçiş yazınıdır. Sever de (2012:19) çocuk edebiyatının en temel işlevinin çocuklara okuma sevgisi ve alışkanlığı kazandırmak olduğunu belirtir. Ona göre çocuk edebiyatı ürünleri, çocukları nitelikli metinlere yöneltmeyi başarabilen ve onlara zamanla okuma kültürü kazandırabilen bir sorumluluk üstlenmelidir.

Yazınsal değeri olan yapıtların düşünceyi kalıcı kılma, duygu ve düş evrenini varsıllaştırma, insan doğası ve yaşam gerçeklerine ilişkin yaşantı örnekleri sunma dışında en başat işlevlerinden biri de çocuğun anadilini geliştirme ve yetkinleştirme çabasına katkıda bulunmaktır. Yazınsal yapıtlarda dilin bütün olanaklarından ve kullanım biçimlerinden yararlanır. Yazar, sözcüklerin yan ve değişmeceli anlamlarını, daha doğrusu tüm anlam boyutlarını kullanır. Onlara yeni anlam ve işlevler yükler; dilin en yetkin kullanımlarını yansıtır. Bunlarla beslenen çocuk da anadilini kullanma becerisini geliştirir; onu etkili bir öğrenme ve iletişim aracı olarak kullanabilir (Aslan, 2007: 44). Okulöncesi dönemden başlayarak çocuklara okunan nitelikli kitaplar, her şeyden önce çocukta dört temel dil becerisinin gelişmesine yardımcı olur. Çocuğun anlatma becerisini kazanmasını, onun dilbilgisi yapılarını sezmesini ve düzgün tümce kurmada duyarlı duruma gelmesini sağlar (Aslan, 2013: 6).

Çocuklara okuma sevgisi ve edebiyat bilinci kazandıran, duyma ve düşünme sorumluluğu veren, onların kendini aktarma ve iletişim becerilerini geliştiren; kısacası nitelikli oldukları sürece bireyi her yönden olumlu etkileyen çocuk edebiyatı yapıtlarının temel öğeleri vardır. Sever (2012) bu öğeleri karakter, konu, ileti, dil ve anlatım, resim olarak bölümlendirmiştir.

2.1.1. Çocuk Edebiyatının Temel İlkeleri

Sever'e (2013: 88-89) göre çocuk edebiyatı ürünleri; sorgulayan, tartışan, bilim ve sanata saygı duyan, bilişsel ve duyuşsal boyutlarıyla dengeli, duyarlı bireylerin yetiştirilmesi sürecinde önemli bir işlevi yerine getirmelidir. Çocukların, okuma kültürü edinebilmeleri için de önemli bir uyarıcı olmalıdır.

Çocuk-edebiyat ilişkisi bağlamında Sever'in (2013: 88-89) çocuk edebiyatı ürünlerini dayandırdığı temel ilkelerden bazıları şunlardır:

- *Kitaplarda, çocuğun kendine özgü içtenliğiyle anlatım dilinin doğallığı buluşturulmalıdır.*
- *Yazar, anlattığı ve kurguladığı olaylarda çocuklarla arkadaşlık-dostluk kurabilmeyi başarabilmelidir.*
- *Kitaplar, çocuklara anlamlandıramayacağı ya da yaşama geçiremeyeceği sorumluluklar yüklememelidir.*
- *Kitaplarda çocukların kavramsal gelişimlerine katkı sağlayacak bir anlatım yeğlenmeli, çocuklara Türkçenin anlatım olanakları ve kuralları sezdirilmelidir.*
- *Kitaplar, çocukların anlam evrenini beslemeli, her şeyden önemlisi de çocukla yaşam arasında güçlü bir bağ oluşturmaktadır.*

Erken dönemde, çocuk edebiyatının temel ilkeleri doğrultusunda hazırlanmış nitelikli yapıtlarla etkileşime geçen çocukların, yaşamlarının her alanında daha etkin ve başarılı bireyler olacakları söylenebilir.

2.2. Sözvarlığı Nedir?

Bu bölümde, çocuk ve gençlik edebiyatının yitirdiğimiz yazarlarından Zeynep Cemali'nin edebiyat yapıtlarında incelenen atasözü, deyim, ikileme, ilişki sözü ve yansıma sözvarlığı öğeleriyle ilgili bilgilere yer verilmiştir.

Bir ulusun değerleri, yaşam biçimi, dünya görüşü, kısacası onun kültürüne yönelik önemli ipuçları sunan sözvarlığı geniş bir alandır. Bir dili konuşan topluluk, çevresindekileri kendi dilinin ses özellikleri ve söz değerlerine göre adlandırıp benimser. Böylelikle, her toplum kendi kavram ve anlam evrenini kendi bakış açısı doğrultusunda oluşturur. Dil, konuşulduğu topluluğa ve o topluluğun başlıca özelliklerine uygun olarak biçimlenir, gelişir ve değişir.

TBA *Sosyal Bilimler Terimleri Sözlüğü*'nde (2011: 1065) "Bir dilde kullanılan sözcük, terim, deyim, atasözü gibi sözlüksel birimlerin tümü."; TDK *Türkçe Sözlük*'te (2005: 1807) "Bir dildeki sözlerin bütünü, söz hazinesi, söz dağarcığı, sözcük hazinesi." olarak tanımlanan sözvarlığı, içinde bir dilin kendi öğelerinden oluşan, kimi zaman yabancı öğelerin de girdiği **temel sözvarlığı**, insanın organlarından ve vücut bölümlerinden başlayarak yiyecek-içeceklerine, kullandıkları araç-gereçlere, doğa ve tarımla ilgili olaylara, sık sık gereksinim duydukları eylem ve sayılara uzanan bir kavramlar bütününü kapsar. Bir ulusun bilgeliğini, yaşam deneyimlerini yansıtan ve kuşaktan kuşağa aktarılan **atasözleri**, sözvarlığının bir başka kesimini oluşturur. Her dilde belli bir durumu, olayı, insanların tutum ve davranışlarını belirlemek üzere birden çok sözcükle anlatım bulan **deyimler** de aynı ereve içindedir. Türkçede bambaşka bir yer tutan ve anadilimize büyük bir anlatım gücü kazandıran **ikilemeler** de sözvarlığı içinde yer alır. Bunların dışında sözvarlığında, insanların toplum yaşamında belli bir kültürün ürünü olarak kullandıkları **ilişki sözleri (kalıp sözler)**; bilim, teknik, sanat ve zanaat alanlarının kavramları olan **terimler** de bulunmaktadır (Aksan, 2006: 13-14).

Sözvarlığı, yalnızca bir dilde birtakım seslerin bir araya gelmesiyle kurulmuş simgeler ya da dilbilimdeki terimiyle göstergeler olarak değil, aynı zamanda o dili konuşan toplumun kavramlar dünyası ve kültürünün yansıtıcısı olarak dşnlmelidir (Aksan, 2000: 7).

Sözvarlığının, bir toplumun yaşam biçiminden sosyal ve siyasal ilişkilerine, inanç yapısından gelenek göreneklerine değin geniş bir alana yönelik bilgiler içerdiği sylenabilir. Bu nedenle, bir dilin sözvarlığı öğeleri incelenerek konuşulduğu toplumun kültürel değerleri öğrenilebilir.

Dilimizin eski dil ürünleri olan Köktürk yazıtlarından başlayarak Türkçenin sözcüğü incelendiğinde Aksan'ın (2000: 43-44) saptadığı bazı nitelikler şunlardır:

1. *Türkçenin yapısından gelen güçlü türetme ve birleştirme yeteneği, ona somut ve soyut, çeşitli kavramları kolaylıkla oluşturma, ayrıntılara inen bir kavramlaştırma gücü vermiştir.*
2. *Kavramlaştırma sırasında Türkçe en çok somut nesnelere, doğaya dayanmakta, böylece kavramları daha canlı olarak dile getirmektedir.*
3. *Türkçede ikilemelerin kullanılışı, anlatıma güç veren bir yol olarak çok yaygındır. Bu nitelik ona, tek tek sözcüklerin yanı sıra ayrı bir "kalıplaşmış öğelerden oluşmuş sözcüğü" kazandırmıştır.*
4. *Daha Köktürkçe döneminde Türkçe sözcüklerin geniş bir çokanlamlılık gösterdikleri göze çarpmakta, bu durum dilin bir yazı dili olarak çok daha eskilere dayandığına tanıklık etmektedir.*
5. *En eski belgelerde bile eşanlamlıların sayıca çokluğu dikkat çekmekte, asıl ilginç olan, bunların bir bölümünü birbirine anlamca çok yakın eşanlamlılar oluşturmaktadır.*
6. *Bugün Türkiye Türkçesi yazı dilinde unutulmuş, yitirilmiş birçok öğe – başka dillerde de benzerleri görüldüğü gibi- Türkçenin değişik lehçelerinde ve bugünkü Anadolu ağızlarında yaşamlarını sürdürmektedir.*

2.3. Sözcüğün İçerdiği Öğeler

2.3.1. Temel Sözcüğü

İnsanın temel ve doğal gereksinimlerini karşılayan kavramlar, eylemler, sayılar, yaşadığı coğrafya ve kültürüne özgü kavramlar, günlük yaşam ve toplumsal ilişkilerinde sıklıkla kullandığı sözcükler sözcüğü öğelerinin arasındadır. Aksan (2000: 26), bir dilin sözcüğünün hangi öğelerden oluştuğu üzerinde durulurken ilk anılması gerekenlerin *temel sözcüğü* adı verilen öğeler olduğuna ve bunun sınırı çizilirken insanın odak olarak alınması gerektiğine değinmiştir.

Aksan (2010:116), Türkçenin var olan en eski ürünleri incelendiğinde temel sözcüğü üyelerinden bir bölümünün hemen hemen hiç değişmeden bir bölümününse ufak ses ve anlam değişimleriyle bugüne geldiğini belirtmiştir.

Örnek olaraksa *baş, yüz, köz (göz), kulkak (kulak); kar, kış, yay (yaz); at, it, adgır (aygır); açmak, bilmek, geçmek (geçmek), birmek (vermek)* sözcüklerini vermiştir.

Bu çalışmada incelenen sözvarlığı öğelerinin abecesel sıralanışı şöyledir:

2.3.2. Atasözleri

2.3.3. Deyimler

2.3.4. İkilemeler

2.3.5. İlişki Sözleri

2.3.6. Yansıma Sözcük Varlığı Öğeleri

2.3.2. Atasözleri

Uluslara özgü yaşam deneyimlerini yansıtmaya, kuşaktan kuşağa aktarılma, yaygın olarak kullanılma, az sözcükle bir durum ya da olayı somutlama gibi birçok özelliği bulunan atasözlerini tanımlamak güçtür. Ancak bu kavramın başlıca kaynaklardaki karşılığı şöyledir:

Hatiboğlu'na (1972: 182) göre atasözleri “Atalardan kalmış belirli kalıplar içinde yol gösterici, akıl öğretici tümcelerdir. Bu tümceler geleneklerin etkisinde hazır akıllar ve hazır öğütler oldukları için kolayca benimsenir. Kesin olarak bir yargı taşımaları gerekir.”

Atasözü ve deyimler üzerine uzun yıllar çalışan Aksoy'a (1988: 37) göre “Atalarımızın, uzun denemelere dayanan genel kural, bilgece düşünce ya da öğüt olarak düsturlaştırılan ve kalıplaşmış biçimleri bulunan kamuca benimsenmiş atasözlerdir.”

Aksan'a (2000: 33) göre “Bir toplumun bilgeliğini, dünya görüşünü ve anlatım gücünü yansıtan, yüzyıllarca yaşayabilen sözlerdir.”

Uzun'a göre (1988: 1) göre “Halk tarafından yaygın olarak bilinen ve kullanılan, yalın bir gerçeği dile getiren, güzel söylenmiş, özlü kısa sözlerdir.”

Güney, (1971: 175) atasözlerini şöyle açıklamıştır:

Atasözleri; Türk halkının dünya görüşünü özetleyen sözlerdir. Bunların her biri bir söz arasında atalarımızın birinin ağzından çıkmıştır. Fakat, toplumun arasına yayıldıktan sonra,

ilk ağızdan çıktığı gibi kalmamış, yayıldıkları çağların, çevrelerin sosyal havasına uyarak bazıları tutulmuş, bazıları unutulmuş; bazıları da yeni ifadelere, yeni anlamlara bürünmüş, böylece az çok gelişip değişerek kalıbını, kıvamını bularak toplumun malı olmuştur. Bu bakımdan Ömer Aksoy'un da derin bir görüşle yer yer belirttikleri gibi, her ulusun atasözleri kendi varlığının, benliğinin aynasıdır. Ulusun düşünceleri, inanışları, yaşayışları, gelenekleri görülür. Zekalarındaki keskinliğin, duygularındaki inceliğin de en tipik örnekleridir. Felsefi görüşlerinden başka, güzel buluşlar, parlak nokteler, zarif alaylar, şiddetli taşlamalarla da doludur. Böylece her atasözü, kendi milletinin damgasını taşır...

Aksoy (1988: 27) her ulusun atasözleri, kendi varlığının ve benliğinin aynası olduğu, böylece her atasözü kendi ulusunun damgasını taşıdığı görüşünderken; Aksan (2011a: 146) insan pek çok açıdan dünyanın her yerinde aynı olduğu için değişik durum ve olaylar karşısındaki davranışlarda, yaşam boyunca kazanılmış deneyimlerde, düşünceleri dile getiren söz ve yargılarında toplumlar değişse de benzerlik ve eşlikler olabileceğini belirtir; bu duruma örnek olarak da Türkçedeki 'Demir tavında dövülür.' atasözü ile Fransızcadaki 'Il faut battre le fer tandis (pendant) qu'il est chaud.' (Demir sıcakken dövülür.) atasözünü verir.

Türklerin tarihi ve Türkçenin geçmişi düşünüldüğünde dilimizin atasözleri açısından çok varıl olduğu söylenebilir. Toplumumuzun duygu-düşünce evreni, değer yargıları, inanç yapısı gibi kendine özgü birçok özelliğini yansıtan atasözleri, içinde barındırdığı ses yinelemelerinden dolayı şiirsel ve etkileyici niteliktedir.

Atasözlerinin derlenmesi konusunda en yetkin çalışmayı yapan Ömer Asım Aksoy'dur. Uzun (1988: 18), Aksoy'un atasözlerini çevre ve zaman bakımından dört kümeye ayırdığını belirtmiştir:

1. Bugün yurdumuzun her yerinde kullanılanlar.
2. Kullanılışları, yurdumuzun kimi bölgelerine özgü olanlar.
3. Türkiye dışındaki Türk lehçelerinde yaşayanlar.
4. Eski zamanlarda kullanılmış, bugün unutulmuş olanlar.

Uzun (1988: 10-11) atasözleriyle ilgili tanım ve açıklamalar doğrultusunda bu kavramın genel özelliklerini *yaygınlık*, *eskilik*, *kısalık* ve *etkileyicilik* olarak belirlemiştir. Halk ağzında dolaştığı, herkesin kullandığı ve benimsediği için

yaygın; atalardan kaldığı ve uzun süredir söylendiği için *eski*; az sözcüğe sığdırıldığı için *kısa*; değişmeceli ve çarpıcı anlatımı bakımından da *etkileyicidir*.

2.3.3. Deyimler

Atasözleri gibi deyimler de bir dilin sözvarlığında önemli yer tutan, ulusun kültürel yapısını yansıtan, o ulusla ilgili değerli bilgiler sunan dilsel öğelerdir.

Deyimle ilgili çok sayıda tanım yapılmıştır. Aksoy (1988: 52) deyimi “Bir kavramı, bir durumu ya çekici bir anlatımla ya da özel bir yapı içinde belirten ve çoğunun gerçek anlamlarından ayrı bir anlamı bulunan kalıplaşmış sözcük topluluğu ya da tümce.” olarak tanımlamıştır.

Aksan’a (2009, c.III: 35) göre deyim “Belli bir kavramı, belli bir duygu ya da durumu dile getirmek için birden çok sözcüğün bir arada, seyrek olarak da tek bir sözcüğün yan anlamıyla kullanılmasıyla oluşan sözdür.”

Güney’e (1971: 193) göre “Deyimler, halkın yarattığı söz kalıplarıdır. Konuşma dilinde sık sık geçen bu anlatım araçları, duygu ve düşüncelerimizi olduğu gibi ifade edebilmek ihtiyacından doğmuştur.”

“Bir tür sözlüksel birim oluşturan anlambirim toplaşması; genellikle öz anlamından az çok ayrı bir anlam içeren kalıplaşmış söz.” (Vardar vd. 1980: 57)

“Gerçek anlamından farklı bir anlam taşıyan ve çekici bir anlatım özelliğine sahip olan kelime veya kelime grubu.” (Korkmaz, 2007: 66)

Deyimler de atasözleri gibi, bir toplumun yaşadıklarını, dünya görüşünü, yaşam biçimini, kültürel değerlerini, konuşulan dilin anlatım özelliklerini ve o topluma ilişkin pek çok bilgiyi yansıtabilecek niteliktedir. Her dil ve kültürde kendilerine özgü durumlarını aktardıkları atasözü ve deyim gibi özel dil kalıpları vardır. Türkçe de deyimler açısından kendine özgü özellikler taşır. Aksan’a (2009 c.III: 36) göre Türkçe, doğaya sıkı sıkıya bağlı, anlatım sırasında doğadan yararlanan, olay ve duyguları somut nesnelere dayanarak somutlaştırma yoluna giden bir dildir. Bu yüzden deyimleri, güçlü bir anlatımın tanığı durumundadır: *Aba altından değnek göstermek, hem nalına hem mihına, etekleri zil çalmak, kaşığıyla verip sapıyla göz çıkarmak, saçını süpürge etmek...*

Deyimler bir durum, olay, düşünce, tavır ve davranışı aktarırken sözcüklerin gerçek anlamları dışındaki değişmeceli anlamlarını kullanır. Türkçedeki deyimlerin, dilimizin somutlama ve benzetme özelliğinden yararlanarak etkili bir anlatımı olduğu söylenebilir. Aksan bu durumu (2000: 172), Türkçede bir kadının bir ev, bir aile ya da insan için büyük bir özveriyle uzun süre her türlü yokluğa göğüs gererek çalıştığını anlatan ‘saçını süpürge etmek’ deyimiyile örneklendirmiş; bu deyimle “saçlarıyla yer süpürmek” gibi bir imge yaratıldığını ve olanaksız sayılabilecek bir çabanın bir aktarmayla dile getirildiğini belirtmiştir.

Deyim konusuna dilbilimsel bakış açısıyla yaklaşan, deyimlerin dilin yaratıcılık özelliğinin en güzel örnekleri olduğunu belirten Subaşı (1988: 8), deyimleştirme özellikleri üzerinde durmuştur. Sözdizimi açısından birbirine koşturulan tümceler, anlambilimsel olarak eşdeğer olmadığını vurgulamıştır.. Bunu örnekleme için “Adam, öküz altında buzağı arıyor.” ve “Adam, evin içinde anahtarını arıyor.” tümcelerini ele alarak anlambilim açısından aynı değerde olmadıklarını belirtmiştir.

Subaşı (1988:148-149) deyimlerin bir deyimleşme derecesi gösterdiğini; ‘pire için yorgan yakmak’, ‘adam olmak’, ‘adama dönmek’ deyimlerinin derecelerinin aynı olmadığını belirtmiştir. Deyimleri birinci dereceden deyimler, ikinci dereceden deyimler ve üçüncü dereceden deyimler olarak üçe ayırmıştır. *Aba altından değnek göstermek; aşağı tükürsen sakal, yukarı tükürsen bıyık; ağız süt kokmak; ateşe vursam duman vermez; çetin ceviz; çevir kazı yanmasın* gibi deyimleri, deyim tanımlarına tam olarak uydukları ve tam bir deyim niteliği taşıdıkları için birinci dereceden deyim olarak nitelendirmiştir. *Ağzını bozmak, adam olmak, başa geçmek, adam etmek* gibi deyimleri göstergelerinden biri yan anlamlı olduğu için ikinci dereceden deyimler olarak ele almıştır. Deyimlerin genel yapısına uymayan ve deyimleşmenin zayıf olduğu *adamına düşmek, adam yerine koymak, başına ekşimek, başından atmak, kafa yormak, ters düşmek, dar kafalı* gibi deyimleri üçüncü dereceden deyimler olarak değerlendirmiştir.

Türkçedeki deyimleri, deyimlik anlam yapılanmasının tamamıyla göndergesel anlamlı göstergeleri içeren (birinci dereceden), yan anlamlı ve göndergesel anlamlı göstergeleri içeren (ikinci derecen) ve yalnızca yan anlamlı göstergeleri içeren (üçüncü dereceden) deyimler olarak üçe ayıran Subaşı (1988: 62-63) deyim olmayan yapıların ‘etmek’, ‘olmak’, ‘kılmak’, ‘yapmak’ gibi yardımcı eylemlerle

kurulmuş birleşik eylem yapıları olarak düşünülmesi gerektiği görüşündedir. *Hasret kalmak, ant içmek, yemin vermek, tekme atmak, dayak yemek...*

Kaynaklarda deyimlerle ilgili başat özellik *kalıplaşmış söz* olmasıdır. Bu yapısından dolayı deyimi oluşturan sözcükler değiştirilemez yargısı egemendir. Ancak Güney (1971: 196) deyimlerimizin kalıplaşmış olmakla birlikte, bu kalıpların büsbütün donmuş sayılmadığını; çekime girebilen deyimlerin zamirlerinin değiştiğini belirtir.

2.3.4. İkilemeler

Anlamı güçlendirmek için aynı, yakın, karşıt anlamlı sözcüklerin peşi sıra yinelenmesi anlamına gelen ikilemelerin sözvarlığımızda önemli ve büyük bir yeri vardır.

Hatiboğlu'na (1972: 51) göre ikileme “Anlatım gücünü artırmak, anlamı pekiştirmek, kavramı zenginleştirmek amacıyla aynı sözcüğün tekrar edilmesi veya anlamları birbirine yakın yahut karşıt olan ya da sesleri birbirini andıran iki sözcüğün yan yana kullanılmasıdır.”

“Anlama güç katmak amacıyla bir birimi yineleme, aralarında benzerlik bulunan birimleri art arda kullanma.” (Vardar vd. 1980: 93)

“Aralarında belli bir ses düzeni bulunan, biçim ve anlamca birbiriyle ilişkili olan, aynı, yakın veya karşıt anlamlı iki veya daha çok kelimenin bir tek kelime gibi anlam göstermek üzere yan yana gelmesiyle oluşturulan kelime grubu.” (Korkmaz, 2007: 123)

Aksan (2006: 81-82) ikilemelerin Türkçeye olağanüstü bir anlatım gücü kazandıran, anadilimizin biçim, sözdizimi, sözcükbilim ve anlambilim bakımından önemli bir özelliğini oluşturan öğeler olduğunu; tarih boyunca Türkçenin her evresinde, her lehçesinde yaygın olarak kullanıldığını belirtmiştir. Hatiboğlu da (1972: 51-52), ikilemenin Türkçenin önemli bir özelliği olduğunu; Türkçenin kuralları arasında yer alması gerektiğini; ikileme konusu ele alınmadan Türkçenin yapı bakımından aydınlatılamayacağını savunmuştur. Ayrıca, ikilemenin Türkçedeki yaygınlığının çoğu kez gözardı edildiğini; bu dil olayının

yapı bakımından Türkçenin temellerine inen bir özellik olduğunu eklemiştir. Ona göre ikileme, Türkçenin yaratma gücüdür.

Hatipoğlu (1971: 11-12) ikileme olayına değişik açıdan yaklaşmış ve bunu şöyle açıklamıştır:

İkileme, aslında bir psikoloji ve müzik olayıdır. Türkçede ikileme, şiire, düzyazıya, anlatıma güç, aydınlık katan, güzellik, ahenk sağlayan ve ancak bazı ozanlarca, yazarlarca sezilmiş bir sırdır... Öğrenim ve öğretimi kolaylaştıran, güçlü kılan yöntemlerin başında tekrarlama gelir. Anlaşılması istenen bir konu, bir sözcük en az iki ez tekrarlanır; böylece sağlam, güçlü bir anlatım veya anlayış elde edilmek istenir. Aslında, psikolojinin akılda tutma kuralları arasında en etkili tekrarlama ve çağrışım yöntemleridir.

Türkiye Türkçesinde ikilemeler kuruluş açısından değişiklik gösterir. Aynı sözcüğün ya da eş, yakın ve karşıt anlamlı sözcüklerin yinelendiği ikilemelerin yanında yansıma sözcüklerinden oluşan ikilemeler de vardır. Bu çalışmada ikilemelerin her türü incelenerek örnekler sunulmuştur.

2.3.5. İlişki Sözleri

Sözvarlığının içinde yer alan bir başka öge de gündelik yaşamda sıkça kullanılan ve insan ilişkilerini biçimlendiren ilişki sözleridir. İlişki sözleri, kimi kaynaklarda (Aksan, 2011a: 163-169; Bilgin, 2006: 75; Hasırcı, 2008; Gökdayı, 2008: 89-109; Sever ve Karagül, 2014: 173-187) *kalıp sözler* olarak da kullanılmaktadır. Ancak, masal gibi anlatılarda başlangıç, geçiş ve bitiş bölümlerinde kullanılan *kalıp sözler*le karıştırılmaması için bu çalışmada *ilişki sözleri* başlığı yeğlenmiştir. Ayrıca, sözvarlığında önemli ve ünlü kişilerce söylenmiş özlü söz veya özdeyiş gibi kalıplaşmış sözler de yer alır. Bu sözler, ilişki sözleriyle karıştırılmamalıdır.

Aksan'a (2000: 34) göre ilişki sözleri, bir toplumun bireyleri arasındaki ilişkiler sırasında kullanılması gelenek olan birtakım sözlerdir. Sabahleyin söylenen 'günaydın'dan başlayarak bir toplumda değişik durumlarda söylenmesi gerekli duruma gelmiş 'afiyet olsun', 'güle güle', 'güle güle oturun' gibi sözler o toplumun kültürünün ayrılmaz bir parçasıdır.

İlişki sözlerinin, dilimizin anlatım gücü ve inceliğini yansıtması dışında günlük yaşamda sıkça kullanılarak insan ilişkilerini sağlamlaştıran bir özelliği vardır. Bu sözler için, görgü kurallarıyla ilgili sözleri de içine alarak toplumsal ilişkileri kolaylaştıran bir yapıda oldukları söylenebilir.

Bilgin'e (2006: 75) göre ilişki sözlerini kalıplaşmış sözler ve diğer öğelerden ayıran, geleneksel-kültürel dayatmadır. 'Tutumlu olma'yı anlatmak için 'Sakla samanı, gelir zamanı.' atasözünü kullanmamıza gerek yokken, bir ölü evine gidildiğinde 'Başınız sağ olsun.', 'Allah sabır versin.' gibi kültürümüzde gelenekleşmiş bazı sözleri kullanma gereği duyduğumuzu belirtmiştir.

İlişki sözleri kullanıldıkları yer ve duruma göre değişiklik gösterir. Ayrıca, her birinin kavram alanı da ayrıdır. Kimi kaynaklarda (Yazıcı Okuyan, 2006; Bilgin, 2006; Gökdayı, 2008; Lüle Mert, 2009) ilişki sözlerinin başlıklara ayrılarak ele alınmasının bu iki nedenden ötürü olduğu söylenebilir.

Cemali'nin yapıtlarındaki ilişki sözleri şu alt başlıkları altında incelenmiştir:

2.3.5.1. Argo ve Kaba Söz Bildiren Sözvarlığı Öğeleri

2.3.5.2. İnanış, Alkış ve Kargışlar

2.3.5.3. Özür, İyilik Bilme ve Rica Bildiren Sözvarlığı Öğeleri

2.3.5.4. Pekiştirme Bildiren Sözvarlığı Öğeleri

2.3.5.5. Selamlaşma, Karşılama ve Vedalaşma Bildiren Sözvarlığı Öğeleri

2.3.5.6. Yeme ve İçmeyle İlgili Sözvarlığı Öğeleri

2.3.5.1. Argo ve Kaba Söz Bildiren Sözvarlığı Öğeleri

Argonun toplum içinde doğup gelişmesi, ölçünlü dilden beslenmesi ve ölçünlü dili beslemesi, yazılı olmaktan çok (edebiyat dışında) sözlü dil olması, günlük konuşma dilinde kullanılması, belli kesimler arasında iletişim sağlaması, sosyo-kültürel bir özellik taşıması gibi niteliklerinden dolayı bu çalışmada argoya *ilişki sözleri* içerisinde yer verilmesi uygun görülmüştür. Ayrıca bu çalışmada; dilbilim, anlambilim ve dilbilgisi terimleriyle ilgili sözlüklerde yer alan, kendi kavramlarını içeren sözlükleri bulunan, üzerine çeşitli yayın ve araştırmalar

yapılan, yazınsal yapıtlarda karşımıza çıkan, ölçünlü dilin bir kolunu oluşturan argoyla ilgili –ilişki sözleri içindeki diğer öğelere göre- ayrıntılı bilgi verilmesinin yerinde olacağı düşünülmüştür.

“Argo: Bir toplumda geçerli genel dilden ayrı, ama ondan türeme olan, belli çevrelerce kullanılan ve herkesçe anlaşılmayan, eğretilmelerin büyük bir yer tuttuğu kendine özgü sözcük ve deyimlerden oluşan özel dil.”dir. (Vardar vd. 1980: 26)

Şen (2002:13-14) dillerin, toplumda belli bir sosyal sınıftan olanların – özellikle asosyal olarak damgalanmış kişilerin- toplumun geri kalan kesiminden ayrılmak veya korunmak içgüdüsüyle kendilerine özgü sözcük ve deyimleri barındırdığını, bu özel dile de argo dendiğini belirtmiştir. Bunun yanında, dilbilimde ortak dilin üst ve alt düzey olmak üzere iki dil düzeyine ayrıldığını; *yazı dili*, *şiir dili*, *bilim dili*, gibi dil düzeyleri ortak dilin üst düzeyini; *halk dili*, *teklifsiz konuşma*, *kaba dil* ve *argonun dilin alt düzeyini* oluşturan bir dilbilim terimi olduğunu dile getirmiştir.

Dil, durağan bir varlık değildir ve kesin bir çizgi üzerinde ilerlemez. Dilin en canlı kullanımı sokakta, günlük yaşamda gerçekleşmektedir. Günlük konuşmalarda yazıya geçmeyen birçok değişiklik, canlılık söz konusudur. Argo da yazılan değil, konuşulan dildir. (Asiltürk, 2002: 183). Ölçünlü dili kullanan kişilerce beğenilmese de argo kullanımı, aynı şiir dilinde olduğu gibi üst düzeyde yaratıcı yetenek, dil kullanma gücü ve esnekliği gerektirir (Yağmur ve Boeschoten, 2002: 57-58).

Kefeli (2002: 170), edebiyat ve argo ilişkisiyle ilgili “Edebiyatın malzemesi dildir. Argo da Victor Hugo’nun tanımıyla “dilinde bir dil; bir çeşit habis ur” olduğuna göre ister istemez edebî eserde yerini alacaktır.” yargısında bulunmuştur. Yazınsal bir yapıtta argonun yüklendiği görevleri ise şöyle özetlemiştir: Komik durum yaratma, yergi ve gülmece için başvurulmuş bir kaynak; günlük yaşamı yakından tanıtmak, toplumsal saptama ve çözümlemelerde doğalla uygunluk sağlamak için gerçekçiliğin bir ögesi; dilde yeni arayışların bir simgesi, yaşayan şiir diline ve basmakalıp yapıtlara başkaldırı, bir karşı-anlam yaratma aracı, toplumdan dışlanmışlığın göstergesi.

Çalışmada argo ve kaba söz bildiren öğelerin birlikte ele alınması, argonun kaba söz (küfür) olduğu anlamına gelmemelidir. Tek bir başlık altında toplanmasının nedeni, kavram alanlarının birbirine yakın olmasıdır. Yağmur ve Boeschoten (2002: 59) bir söz toplumu içinde “ayıp” diye nitelendirilen kaba öğeler içerse de argo nitelmesine uyan söz oyunları ve yapılaş biçimleri içerdiği sürece argo sayıldığını; kaba sözlerin argodan çok ayrı kullanım yeri, yöntemi ve amacı olduğunu belirtmiştir. Dilin alt düzeyini oluşturması ve genellikle alt tabaka olarak görülen insanlar arasında kullanılmasından dolayı argonun kaba sözlerle karıştırıldığı düşünülebilir.

Deyim ve argo arasında bir bağ vardır. Argo sözcüklere yalnızca “argo” demek yeterliyken deyim durumundaki argo öbeklerine “argo deyim” denmektedir. ‘Maytaba almak’, ‘cızlamı çekmek’, ‘dayısı dümende olmak’, ‘yağ çekmek’ gibi sözler argo deyimdir (Aksoy, 1988: 52). Bu çalışmada, ‘argo deyim’ kapsamına giren söz öbekleri argo sözcüklerle bir arada sunulmuştur.

2.3.5.2. İnaniş, Alkış ve Kargışlar

Çalışmada; topluma egemen olan dinsel inanişları yansıtan sözler, *dua* ya da *hayır dua* anlamına gelen *alkışlar* ve *beddua* olarak bilinen *kargışlar* birbirine yakın kavram alanlarından oluştuğu için bir arada verilmiştir. İnanişların da alkış ve kargışların da dinsel bir yönü olmasından dolayı bu kavramlar birbiriyle ilişkili düşünülmüş ve öyle ele alınmıştır. Akalın’a (1990: 51) göre “*Dua-beddua* ikilemesi, *alkış-kargış* ikilemesinin simetriği sayılabilir.” Bu çalışmada *dua* yerine *alkış*, *beddua* yerine *kargış* kullanılarak sözcüklerin Türkçeleri yeğlenmiştir.

Alkış ve kargışları *Türk dilek sözleri* olarak niteleyen Akalın (1990) alkışları en kısa ve kestirme biçimiyle “İyi dilek bildiren söz.” diye tanımlamıştır. *Sağ ol, var ol, eksik olma, eline sağlık, başınız sağ olsun, Allah kavuştursun* gibi kullanımlar alkıştır (Akalın, 1990: 28). Kargış ise kötü dilektir. Birine, bir nesneye, bir topluma yönelilebilir. Yeryüzünde kargışı tanımamış ve kullanmamış insan topluluğu yoktur (Akalın, 1990: 50).

2.3.5.3. *Özür, İyilik Bilme ve Rica Bildiren Sözcükler Öğeleri*

Bu başlıkta, günlük yaşamda en sık kullanılan ve toplumsal ilişkilerimizde belirleyici olan sözcükler öğelerine yer verilecektir. Özür dileme, rica etme ve yapılan iyiliğe karşı söz söyleme birbirine yakın eylemler oldukları için aynı başlık altında sıralanmıştır.

2.3.5.4. *Pekiştirme Bildiren Sözcükler Öğeleri*

Türkçenin, anlatım gücünü artırmak için yarattığı yöntemlerden biri olan pekiştirme, belirli kurallara göre bazı sözcüklerin ilk hecelerinin ikilenmesiyle sağlanır (Hatiboğlu, 1973: 11). Türkçede ad, sıfat ve belirteç soylu sözcüklerin açık (ünlüyle biten) veya kapalı (ünsüzle biten) ilk hecelerinin /p/, /m/, /r/, /s/ ünsüzlerinden biriyle kapatılması ve oluşan hecenin, o sözcüğün başına eklenmesiyle benzer hecelerın yinelenmesine dayanılarak kurulan ve bu yolla ilgili olduğu adın veya eylemin taşıdığı anlamı yoğunluk bakımından güçlendiren sözcükler pekiştirilmiş sözcüklerdir (Korkmaz, 2007: 173).

Hatiboğlu'na (1973: 34) göre, anlamı yoğunlaştırmak ve anlatımı güçlendirmek için sözcüklerin belli ünsüzlerle (p, m, r, s) pekiştirilmesi, sese ses katma amacını güder. Sese ses katma olayı gelişigüzel, yakışanı kullanma biçiminde değildir. Ona göre, bu olay bütün özellikleriyle incelenirse Türkçenin işleyişindeki ya da bilinçaltındaki görünmez kurallar görünür duruma getirilir.

2.3.5.5. *Selamlaşma, Karşılama ve Vedalaşma Bildiren Sözcükler Öğeleri*

Bu başlık; karşılanırken ya da bir konuğu karşılarıkın, biriyle selamlaşılırıkın, birinden ayrılırıkın kullanılması gelenek olmuş sözleri içermektedir. Karşılama – vedalaşma ve selamlaşma birbiriyle ilişkili durumlar olmasından ötürü birlikte ele alınmıştır.

2.3.5.6. Yeme ve İçmeyle İlgili Sözvarlığı Öğeleri

Kültürel yapımızda önemli bir yeri olan ve ilişki sözleri arasında değerlendirilen yemek yemeyle ilgili söz öbekleri, bu başlık altında toplanmıştır.

2.3.6. Yansıma Sözvarlığı Öğeleri

Kaynağını doğadaki seslerden alan yansıma sözcükler de sözvarlığımız içindeki öğelerden biridir. Yansıma sözcükler kimi kaynaklarda (Balkaya, 1996; Banguoğlu, 2007: 402; Korkmaz, 2007: 240) *yansılama* olarak geçmektedir.

“Dış gerçeklik düzleminde var olan bir ses ya da görüntüyü, işitimsel izlemi yansıtacak biçimde aktaran, adlandırılan gerçeği ses öykünmesi yoluyla belirten dilsel öge.” (Vardar vd. 1980: 158)

“Türkçemizde *taklit*, *yansılama*, *yankı* adları ile karşılanan, dış gerçekle ses düzleminde bir bağın bir öykünmenin olduğu varsayılan sözcüklerin yapılış biçimine verilen addır.” (Balkaya, 1996: 1)

“Doğadaki insan dışı canlı ve cansız varlıkların çıkardığı ses ve gürültüleri taklit yolu ile yansıtan sözler.” (Korkmaz, 2007: 240)

Balkaya’ya (1996:9) göre, gerçekte hiçbir sözcüğün dış gerçeğin çıkardığı bir sesi tamamen öykündüğü ileri sürülemez. Ancak bir nesnenin ya da bir canlının çıkardığı sesin bir uzlaşma sonucu ülküsel bir biçim kazanarak uyandırdığı işitimsel izlenimle dilin sözcükleri yaptığımız kendi sesleri arasında yakınlık kurularak bir sözcüğün yansıma (*yansılama*) olduğu kabul edilebilir.

Ünlemlerin yansıma sözcük sayılıp sayılmaması konusunda Balkaya (1996: 30) “İnsanlar gerek bir heceyle gerek başlı başına bir ses kuruluşuyla sinirsel tepki gösterdiklerinde doğal hiçbir sesi yansılammamaktadır.” demiştir. Banguoğlu da (2007: 402) sözcük yapısı bakımından ünlemlere en çok yaklaşan sözcük türünün yansımalar olduğunu belirtmiştir.

Bu çalışmada, *ikilemeler* konusunda da değinilen yansımali ikilemelere, *yansıma sözvarlığı öğeleri* başlığı altında yer verilmiştir.

2.4. Sözcüklerle ilgili Çalışmalar

Bu bölümde sözcüklerle ilgili Türkiye’de yapılan yüksek lisans ve doktora tezleriyle konuya yönelik makalelerin birkaçına yer verilmiştir.

Baş’ın (2006) “**1985-2005 Yılları Arasında Çocuk Edebiyatı Sahasında Yazılmış Tahkiyeli Metinlerin Sözcük Üzerine Bir Araştırma**” adlı doktora tezinde, çocuk edebiyatı alanında yerli yazarların yazdığı anlatı türündeki (roman, öykü, masal, destan, efsane) kitaplarda yer alan temel sözcük, deyim, atasözü ve ikileme gibi öğeler saptanmıştır. Çalışma, çocuklara yönelik 100 roman, 100 öykü, 100 masal, 54 destan ve 200 efsane ile sınırlandırılmıştır. Kitaplarda bulunan sözcük, ikileme ve deyimler birleştirilmiş; her türün sözcüğü karşılaştırmalı olarak dizelgelerde gösterilmiştir.

Yazıcı Okuyan’ın (2006) “**Türkçenin Sözcük Açısından Fakir Baykurt’un Romanları**” adlı doktora tezinde, Baykurt’un kendine özgü sözcük içerisinde dünya görüşünü de yansıtan temel kavram, izlek, imgelere ulaşmak ve bunun sonucunda yazarın biçiminin belirli bir yönünü yansıtmak amaçlanmıştır. Yazarın 1958-1990 yılları arasında yazdığı 14 roman incelenerek sözcüğüne ulaşılmış; bu sözcüğüne dayanılarak sözcüksel alan çalışması yapılmış; yazarın biçiminde belirgin olarak yinelenen temel kavram, izlek ve imgeler betimlenmiştir.

Hasırcı’nın (2008) “**Türkçenin Sözcük Açısından Gazetelerin İncelenmesi**” adlı yüksek lisans tezinde, *Cumhuriyet*, *Hürriyet* ve *Sabah* gazetelerinin bir aylık sayıları incelenerek gazetelerin sözcüğüne (atasözü, deyim, kalıp sözler, ikilemeler, terimler) ulaşmaya çalışılmıştır. Ayrıca çalışmada, gazetelerdeki yerli ve yabancı dilsel öğelerin kullanımını belirlemek de amaçlanmıştır.

Kaya’nın (2008) “**İlköğretim II. Kademe Türkçe Ders Kitaplarında Sözcük İncelenmesi**” adlı yüksek lisans tezinde, 2001-2004-2006 yıllarında basılan üç ders kitabındaki metinler incelenmiş; bulunan öğelerin dökümü yapılmış ve bu sözcüklerin türü, kökeni, metin içindeki kullanım sıklığı belirtilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde ise öğretmenlerle öğrencilerin sözcük öğretimi ve sözcük kullanma yönündeki görüşleri sormaca yoluyla saptanmış ve yorumlanmıştır.

Lüle Mert'in (2009) "**Türkçenin Sözcük Bilimi Açısından Eflatun Cem Güney'in Derleyip Yazdığı Masallar**" adlı doktora tezinde, Güney'in 70 masalındaki sözcük bilimi öğeleri belirlenmiş ve bu öğeler doğrultusunda bireyin sözcük dağarcığını geliştirmeye yönelik 30 etkinlik önerisi sunulmuştur.

Mangır'ın (2009) "**Osman Cemal Kaygılı'nın Eserlerindeki Sözcük Bilimi**" adlı doktora tezinde, ürünlerini 1910-1945 yılları arasında veren Kaygılı'nın Türkçenin sözcük biliminden hangi öğeleri öne çıkardığı ve bunları hangi amaçla nasıl kullandığı belirlenmeye çalışılmıştır.

Sancı Uzun'un (2010) "**Ahmet Hamdi Tanpınar'ın 'Saatleri Ayarlama Enstitüsü' Adlı Eserinin Sözcük Bilimi ve Eserin Sözcük Bilimi Açısından İncelenmesi**" adlı doktora tezinde öncelikle, yapıt sözcük bilimi (ad, adıl, önad, belirteç, ilgeç, eylem) açısından incelenmiş; sözcüklerin biçimsel özellikleri ve dilbilgisel ulamları ele alınmıştır. Sonra ise yapıttaki sözcük bilimi, sözcüklerin kökeni, anlam özellikleri, söz ve dile özgü öğeler üzerinde durulmuştur.

Baş ve Karadağ'ın (2012) "**Sözcük Bilimi Üzerine Yurtdışında ve Türkiye'de Yapılan Temel Araştırmalar**" adlı makalesinde, yurtdışında sözcük bilimiyle ilgili yapılan araştırmaların en temel olanlarına erişilmiş ve bunların "İlgili Araştırmalar" bölümleri incelenmiştir. Türkiye'de sözcük bilimi üzerine yapılmış çalışmaların ise tümüne ulaşılmış; bunlar arasında sözcük bilimi öğelerinin sıklığını belirlemeye yönelik olan bütün çalışmalar incelenmiş ve her biri kısaca değerlendirilmiştir.

Öztürk'ün (2013) "**1980'den 2010 Yılına Okunurluğu Yüksek Türk Romanlarının Sözcük Bilimi Açısından İncelenmesi**" adlı yüksek lisans tezinde, ilgili yıllar arasında yayımlanan; okunurlukları, satış rakamları ve aldıkları ödüllerle benzerlerinden ayrılan Türk romanlarının sözcük bilimi incelenmiştir. Çalışmanın hem yabancı dil öğretimi hem de anadili öğreticileri için önemli bir kaynak olacağı düşünülmüştür.

Sever ve Karagül'ün (2014) ortak çalışması olan "**Oğuz Tansel'in Derleyip Yazdığı Masal Kitaplarında Yer Alan Sözcük Bilimi Öğelerinin İncelenmesi**" adlı makalede, Tansel'in altı masal kitabındaki toplam 44 masal, barındırdıkları kalıplaşmış dil birimleri (atasözü, deyim, ikileme, kalıp sözler) bağlamında değerlendirilmiştir.

Özdemir Mete'nin (2016) "**Sevim Ak'ın Çocuk Romanlarının Sözvarlığı Açısından Çözümlemesi**" adlı yüksek lisans tezinde, Sevim Ak'ın çocuk romanlarında sözvarlığını oluşturan dilsel öğeler ve bu öğelerin kullanım sıklıkları belirlenmiştir. Yazarın roman türünde 12 kitabı Türkçenin sözvarlığı öğeleri (atasözleri, deyimleri, ikilemeler, terimler, ilişki sözleri, kalıplaşmış sözler, yabancı sözcükler, çeviri sözcükler, argo sözcükler, bilmeceler, tekerlemeler ve Anadolu ağızları) bakımından incelenmiş; sonrasında sıklık ve yüzde hesaplamaları yapılmıştır. Araştırmanın sonucunda ikilemelerin geniş yer tuttuğuna; ikilemelerin ardından deyimler, yabancı sözcükler, terimler, ilişki sözleri ve argo sözcüklerin geldiğine ulaşılmıştır.

BÖLÜM 3

ZEYNEP CEMALİ'NİN YAPITLARINDA SÖZVARLIĞI

Bu bölümde, Zeynep Cemali'nin yapıtlarına yansıyan Türkçenin sözvarlığı öğeleri (atasözü, deyim, ikileme, ilişki sözü, yansıma sözcük, yansıma ikileme) belirlenip sözlük biçiminde verilmiştir. Bu öğelerle ilgili kitaplardaki örnek kullanımın yanında, öğelerin yinelendiği kitapların adları da ayrıca içinde sayfa numaralarıyla belirtilmiştir. Zeynep Cemali'nin yazdığı sekiz yapıttaki sözvarlığı öğeleri aşağıda sunulmuştur:

3.1. Atasözleri

Bu başlıkta, Cemali'nin kitaplarında yer alan atasözleri verilmiştir. Atasözleri belirlenirken Ömer Asım Aksoy'un *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü* ve Necmi Akyalçın'ın *Türkçemizin İncileri Atasözlerimiz Tanıklı Sözlük* adlı yapıtlarına başvurulmuştur. İncelenen kitaplarda 13 atasözü saptanmıştır.

- **Acı patlıcanı kırağı çalmaz.**

“ ‘Acı patlıcanı kırağı çalmaz,’ diye mırıldandı.” (GBKM. 176)

- **Birlikten kuvvet doğar.**

“Birlikten kuvvet doğar, oğlum.” (BÇAP. 74)

- **Elle gelen düğün bayram.**

“Ne de olsa elle gelen düğün bayram...” (ÇB. 48)

- **Gün doğmadan neler doğar.**

“Gün doğmadan neler doğar.” (GBKM. 153)

- **Kendi düşen ağlamaz.**

“Kendi düşen ağlamaz, Sıla!” (BÇK. 179)

- **Kız beşikte, çeyizi sandıkta büyür.**

“...kız beşikte, çeyizi sandıkta büyür.” (A. 85)

- **Kızını beşiğe, çeyizini sandığa koy.**

“...‘kızını beşiğe, çeyizini sandığa koy,’ derler.” (A. 150)

- **Körler sağırlar birbirini ağırlar.**

“Körlerle sağırlar birbirini ağırlar.” (BÇK. 17)

- **Körün istediği bir göz, Allah verdi iki göz.**

“ ‘Körün istediği bir göz, Allah’ın verdiği iki göz,’ derler ya, sevinçle atıldım.”

(A. 18)

- **Mart kapıdan baktırır, kazma kürek yaktırır.**

“Bu yıl mart ayı öyle kapıdan baktırıp kazma kürek yaktıraçağa pek benzemiyordu.” (BÇAP. 107)

- **Sabah ola, hayır ola.**

“Sonunda ‘Sabah ola, hayır ola,’ dedi...” (PK. 152)

- **Su testisi su yolunda kırılır.¹**

“ ‘Su testisi su yolunda kırılır,’ derdi annesi.” (BÇK. 165; GBKM. 155)

- **Tilkinin dönüp dolaşıp geleceği yer kürkçü dükkanı.**

“...Tilkinin dönüp dolaşıp geleceği yer kürkçü dükkanı.” (A. 34)

3.2. Deyimler

Bu başlıkta, Cemali’nin kitaplarında geçen deyimler sunulmuştur. Bu öğeler belirlenirken Ömer Asım Aksoy’un *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, Muhittin Bilgin’in *Tanıklarıyla Deyimler Sözlüğü*, Necmi Akyalçın’ın *Türkçemizin Anlamsal Zenginlikleri Deyimlerimiz* adlı yapıtlarına başvurulmuştur. Çalışmada, birden çok kaynağa göndermede bulunulan durumlarda örnek tümce ilk yapıttan alınmıştır; diğer yapıtlarda yalnızca sözvarlığı ögesi kullanılmıştır. İncelenen kitaplarda saptanan 700 deyim in abecesel sıralanışı şu biçimdedir:

¹ Örnek tümce ilk yapıttan alınmıştır. Diğer yapıtta yalnızca sözvarlığı ögesi kullanılmıştır.

- **açgözlü (olmak)**

“İki tekerleği olan her hurdaya nasıl da açgözlülükle bakarım.” (BÇAP. 16)

- **açık yüreklilik**

“ ‘Evet,’ dedim açık yüreklilikle.” (ÇB. 38; A. 160)

- **adı çıkmak**

“Bir kez adınız çıktı mı, çalmanız da çaldı derler.” (BÇK. 159)

- **adım atmamak**

“Sonra da gülümseyerek ‘Odama adım atmaz,’ diye geçirdi içinden.” (GSD. 13; PK. 9; GBKM. 87)

- **ağır basmak**

“...torunu Özlem’e duyduğu sevgi ağır basıyordu.” (GBKM. 227)

- **ağır gelmek**

“İnatçı keçinin isteği ağır geliyor, kabul etmek istemiyordu.” (GBKM. 180)

- **ağırbaşlı**

“Kendinden emin, onurlu, ağırbaşlıydı Ferdan.” (BÇAP. 64)

- **ağırına gitmek**

“Sessizce terslenmek, simitçinin pek ağırına gitti.” (ÖÖGK. 105; ÇB. 48)

- **ağırlık çökmek**

“...üstüne ağırlık çökmüştü.” (ÇB. 11)

- **ağız aramak**

“Jale’nin ağızını aradı.” (A. 102; BÇK. 156)

- **ağız birliği etmek**

“Kız böyle saydıkça oğlanlar ağız birliği ediyordu.” (ÖÖGK. 165; ÇB. 18; BÇK. 190)

- **ağız değiştirmek**

“...çocuğun halini fark edince birden ağız değiştirdi.” (BÇK. 185)

- **ağız kavgası/dalaşı yapmak**

“Bugüne kadar arkadaşlarıyla çok ağız kavgası yapmış, itişip kakışmıştı.” (BÇAP. 11)

- **ağza alınmayacak**

“...kardeşine ağza alınmayacak, acımasız sözcükler sayıyordu.” (ÖÖGK. 139)

- **ağzı bir karış açık kalmak**

“Dürbün Nimet’in şaşkınlıktan ağzı bir karış açık kaldı.” (PK. 186; ÖÖGK. 74; ÇB. 64; GBKM. 77; BÇK. 42)

- **ağzı kulaklarına varmak / ağzı kulaklarında / ağzı kulaklarını bulmak**

“Ağzı kulaklarına vardı Özü’nün.” (ÖÖGK. 36; GSD. 17; ÇB. 17; PK. 62; BÇK. 25)

“Gözleri güneş gibi parlayan çocuğun ağzı kulaklarındaydı.” (BÇAP. 65; ÖÖGK. 11; GSD. 144; ÇB. 24; PK. 73; A. 11; GBKM. 74; BÇK. 16)

“Emin’in ağzı kulaklarını buldu.” (ÖÖGK. 116)

- **ağzı laf yapmak**

“Ağzı iyi laf yapan, hesabı kuvvetli, malın iyisinden kötüsünden anlayan...” (BÇK. 205)

- **ağzı sıkı**

“Öte yandan Herifçioğullarının ağızları da sıkıdır.” (GBKM. 128; BÇK. 142)

- **ağzına (bir şey) koymamak**

“Annemin yemeklerinden başka ağzına tek lokma koymadığından...” (PK. 45; ÖÖGK. 140)

- **ağzına vurup lokmasını almak**

“Evde kuzu gibiydi; vur ağzına al lokmasını.” (A. 147)

- **ağzında/ağzının içinde (bir şeyler) gevelemek**

“Ağzının içinde bir şeyler geveleyip koşarcasına uzaklaştı arkadaşlarının yanından.” (BÇAP. 19; ÖÖGK. 35; GSD. 78; BÇK. 213)

- **ağzından dirhemle çıkmak**

“Her zaman ölçülü davranan, ağzından dirhemle laf çıkan babam bile bülbül kesildi.” (PK. 106)

- **ağzından dökülmek**

“...sözcükler kendiliğinden ağzımdan dökülüyordu.” (ÇB. 53; GSD. 144; GBKM. 83; A. 195)

- **ağzından girip burnundan çıkmak**

“Biliyordu; onda bu dil varken ağzından girer burnundan çıkar, kandırırdı yine kendisini.” (ÖÖGK. 141; A. 85)

- **ağzından laf almak**

“...onun ağzından laf alamayacağını biliyordu.” (GSD. 24; ÇB. 162; GBKM. 97; BÇK. 149)

- **ağzını açmamak**

“O günden sonra da bir daha ağzını açmamıştı İbrahim.” (GBKM. 137)

- **ağzını bıçak açmamak**

“Yemek süresince ağzımı bıçak açmadı.” (ÇB. 126; GBKM. 84; BÇK. 187)

- **ağzını sıkı tutmak**

“Ağzını sıkı tut!” (ÇB. 65; A. 170; GBKM. 124)

- **ağzının içine bakmak**

“Ayran budalası gibi, sürekli Hoşcan’ın ağzının içine bakıyor.” (ÖÖGK. 68)

- **ağzının içine düşmek**

“Ağzının içine düşerlerdi onu dinlerken.” (ÖÖGK. 91; ÇB. 147)

- **ağzının suyu akmak**

“Ocağın üstündeki karalahana sarmasını görünce Nino’nun ağzının suyu aktı.” (ÖÖGK. 57-58; ÇB. 9)

- **ağızıyla kuş tutmak**

“Yavrucak iki gözü iki çeşme ‘Ağızımla kuş tutsam beni geçirmez,’ diye ağlamıştı.” (ÖÖGK. 137; ÇB. 142)

- **akıl almaz**

“Ama akıl almaz bir biçimde savruktu.” (GSD. 135; PK. 197)

- **akıl bırakmamak**

“Akıl mı bırakır insanda!” (PK. 42)

- **akıl etme(me)k**

“Bahçe kapısına doğru yürürken kayışı hafifçe çekmeyi akıl edebildi.” (ÖÖGK. 34; GSD. 17; GBKM. 137)

- **akıl hocası**

“Bir de akıl hocaları olursa, yanmışlardı.” (BÇAP. 116)

- **akıl vermek**

“Sen akıl verecek kadar büyüdün mü?” (BÇK. 86)

- **akla kararı seçmek**

“Çoluk çocuk yatıştırana kadar akla kararı seçtiler.” (ÖÖGK. 93; A. 147)

- **akla yatkın**

“...bu insanları bırakamamış olması akla daha yatkındı.” (GBKM. 134)

- **akla zarar**

“Gördükleri akla zarardı.” (GBKM. 139; PK. 60)

- **aklı almamak**

“Aklım almıyor, baba!” (ÇB. 157; GBKM. 94; BÇK. 66)

- **aklı başına gelmek**

“Nino’nun akli başına gelince Hoşcan’la bakıştılar.” (ÖÖGK. 58; A. 167; BÇK. 208)

- **aklı başında (olmak)**

“Çok şükür, akli başında biri çıktı.” (ÖÖGK. 11; A. 73)

- **aklı başından gitmek**

“Sevgi’nin bu denli aklının başından gideceğini nereden bilecekti.” (ÖÖGK. 44; GBKM. 193; BÇK. 66)

- **aklı durmak**

“...derslerime öyle bir asıldım ki herkesin akli durdu.” (ÇB. 124; PK. 88)

- **aklı evvel**

“...üç beş akli evvel uğruna boş kabinleriyle dönmekte.” (ÖÖGK. 103)

- **aklı gelip gitmek**

“Akli bir gelip bir gitmese ailenin bütün gelinlerini, kızlarını susta durdururdu.” (ÇB. 136)

- **aklı kalmamak**

“Aman kızım, aklım burada kalmasın.” (ÇB. 114)

- **aklı karışmak**

“Akli karışmıştı.” (GSD. 44)

- **aklı kesmek**

“Gerçekten bir şey bilmediğimize Ali Efendi’nin de akli kesmiş olacak ki...” (ÇB. 155; BÇK. 190)

- **aklına düşmek**

“Akşama doğru çocuklarıyla karısı akli düşti.” (ÖÖGK. 19; A. 166; GBKM. 75; BÇK. 24)

- **aklına esmek**

“Gün boyu akıllarına estikçe çat kapı uğrayan...” (ÖÖGK. 65; A. 8; BÇK. 154)

- **aklına gelme(me)k**

“Yumruk dedin de aklıma geldi.” (BÇAP. 18; ÖÖGK. 16; GSD. 25; ÇB. 28; PK. 35; GBKM. 13; BÇK. 23)

- **aklına koymak**

“Polis Raşit, polis olmayı ilkokula başlamadan çok önce aklına koymuş genç bir adamdı.” (GSD. 47)

- **aklına takılmak**

“...yemek odasına doğru güçlkle yürürken birden aklıma takıldı.” (ÇB. 103; PK. 123)

- **aklına yatmak**

“Aklım yattı benim, arkadaşım.” (GBKM. 196; BÇK. 203)

- **aklından geçmek**

“Ferdan aklından geçenleri arkadaşına anlattı.” (BÇAP. 59; ÖÖGK. 102; GSD. 27; PK. 152; BÇK. 180)

- **aklını başından almak**

“...onlarca insandan hiçbiri Safinaz Hanım gibi aklımı başımdan almadı.” (ÇB. 32; PK. 39; GBKM. 116; BÇK. 142)

- **aklını çelmek**

“Kızın aklını çelme!” (ÇB. 18)

- **aklını toplamak**

“Şaşkınlığına şaşkınlık katılmış Selvi Hanım, aklını toplamaya çalışıyor...” (BÇAP. 86)

- **aklından silinmek/çıkmak**

“Ekmek, Mehmet Okur, bilgisayarda açık FIFA 2006, her şey ama her şey silindi Tufan’ın aklından.” (ÖÖGK. 158; BÇK. 158)

- **al birini, vur ötekine**

“‘Al birini, vur ötekine,’ diye geçirdi içinden.” (A. 114)

- **alaşağı etmek**

“...yine dolabını alaşağı etmiş, dosyalarını düzenliyordu.” (BÇK. 64)

- **alçakgönüllü**

“Asıl onur, bilgelikte ve alçakgönüllü olmaktır.” (GSD. 35)

- **alıkları baş kesen**

“Alıkları baş kesen!” (BÇAP. 33)

- **allame kesilmek**

“...hemen o gece Siyam kedileri konusunda allame kesildiler.” (ÖÖGK. 14)

- **alt etmek**

“Nasıl da kurumlanmıştım Vahit Bey’i alt ettim diye.” (A. 168)

- **alt tarafı**

“Alt tarafı bir gök gürültüsü.” (BÇAP. 43; ÖÖGK. 10; ÇB. 26; A. 63; GBKM. 90; BÇK. 12)

- **altın bilezik**

“Okuyup yazacak, bileğine altın bilezik takacak.” (PK. 54)

- **altını üstüne getirmek**

“Diğer çocuklar arabanın altını üstüne getirirken o dalgın dalgın dışarıyı izliyordu.” (BÇAP. 50; ÖÖGK. 49; PK. 80)

- **altta kalmak**

“Tuna altta mı kalacak?” (A. 126; PK. 187; BÇK. 198)

- **alttan almak**

“Aklına yine zarflar gelince alttan aldı.” (PK. 35; A. 149; BÇK. 142)

- **altüst etmek**

“İşte bu piknik, Şahin’in yaşamını altüst etti.” (BÇAP. 35; GBKM. 207)

- **altüst olmak**

“Her şeyim altüst oldu.” (BÇAP. 26)

- **ana bana günü**

“Park ana baba günüydü.” (ÖÖGK. 38)

- **ana kuzusu**

“Annesi, ev kuşu olan ablası gibi, oğlunun da ana kuzusu olmasını istiyordu.”
(ÖÖGK. 25; GSD. 149)

- **ar damarı çatlamak**

“Ahmet’in ar damarı çatlamış...” (A. 40)

- **arası açılmak**

“Sonra ne olduysa araları açılmış, Sevgi’nin bilgisayar takıntısı yüzünden büsbütün kopmuşlardı.” (ÖÖGK. 60; ÇB. 128)

- **arası nane olmak**

“Babamla arası biraz nane olan öteki amcam gülümsedi.” (ÇB. 65; BÇK. 154)

- **arasından su sızmamak**

“Işık’ın kız kardeşi Işıl’la Sevgi’nin arasında bir zamanlar su sızmazdı.” (ÖÖGK. 60)

- **araya girmek**

“Hakan ona karşılık verecekti ya Bora araya girdi.” (GSD. 87; ÇB. 79; PK. 139; GBKM. 59; BÇK. 48)

- **aralarına kara kedi girmek**

“Tasalanmayın, sevdiği çocukla arasına kara kedi girmiş.” (BÇK. 150)

- **ardı arkası kesilme(me)k**

“Son günlerde kutlamaya gelenlerin ardı arkası kesilmiş...” (GSD. 67; PK. 143; GBKM. 90; BÇK. 184)

- **arka çıkmak**

“Kardeşine arka çıkan Berkehan hemen ekledi.” (ÖÖGK. 96; ÇB. 19; PK. 77; GBKM. 234)

- **arpacı kumrusu gibi düşünmek**

“Bu savurganlığın sonucunda arpacı kumrusu gibi düşünmeye başlayacağını pekâlâ biliyordu.” (ÖÖGK. 96; ÇB. 153; A. 93; GBKM. 27)

- **aşağı kalmamak**

“Önlüğünü çıkarırken Ozan da ablasından pek aşağı kalmıyordu.” (GSD. 23)

- **at koşturmak**

“... keyiflerince at koşturuyorlar akıllarınca.” (ÖÖGK. 113; BÇK. 141)

- **at pazarında eşek osurtmak**

“Amcam, ‘At pazarında eşek os--‘ diyordu ki sustu, gerisini getirmedi.” (A. 47)

- **ateş püskürmek**

“...Şerare Aydoğdu’ya da ateş püskürüyordu.” (PK. 181)

- **ateş saçmak.**

“Çetin gözlerinden ateşler saçarak başını kaldırdı.” (BÇAP. 72; ÇB. 146)

- **avazı çıktığı kadar bağlamak**

“Kız avazı çıktığı kadar bağırırdı.” (BÇAP. 34; ÖÖGK. 69; GSD. 20; ÇB. 29; PK. 74; GBKM. 67; BÇK. 222)

- **avcunun içi gibi bilmek**

“Avcumun içi gibi bilirdim Kapalıçarşı’yı.” (B. 38)

- **ayağa kaldırmak**

“...Tüysüz’ün miyavlaması yedi düveli ayağa kaldırmıştı...” (GSD. 31; B. 66; GBKM. 171)

- **ayağı yerden kesilmek**

“Funda’nınsa ayağı yerden kesilmişti.” (BAP. 29; GSD. 59; B. 153; PK. 198)

- **ayağını denk almak**

“Ayağını denk al!” (GSD. 125)

- **ayak altında dolaşmak**

“Ayak altında dolaşmayayım diye.” (B. 164; BK. 159)

- **ayak bağı olmak**

“Aslında kardeşinin kendisine ayak bağı olacağını düşünse de...” (ÖÖGK. 96)

- **ayak diremek**

“Babasının peşi sıra ayak diremiş, yerlerde sürünmüş...” (BK. 63)

- **ayaklarına kara sular inmek**

“Ayaklarıma kara sular indi.” (ÖÖGK. 95)

- **ayıkla pirincin taşını**

“O zaman ayıkla Zeynep pirincin taşını!” (B. 50)

- **ayrı havadan almak**

“Çocukların her biri ayrı havadan alarak masasının çevresine dizildiler.” (PK. 160)

- **ayyuka çıkmak**

“Servis arabasında ses ayyuka çıkıyordu.” (BAP. 65; GSD. 43; PK. 14)

- **bal gibi**

“Bal gibi de doktordu.” (BÇAP. 116; GSD. 49; ÇB. 92; BÇK. 96)

- **baltayı taşa vurmak**

“...baltayı taşa vurduğunu anladı Hüsni.” (GBKM. 172)

- **bana mısın dememek**

“Sert esen yele bana mısın demeyen bembeyaz güvercinlerin...” (PK. 26)

- **barut fıçısı**

“...kadıncağız fitili ateş almış barut fıçısına döndü.” (ÇB. 139)

- **baskın çıkmak**

“Babası ondan da baskın çıkmış...” (ÖÖGK. 164; BÇK. 156)

- **baş belası**

“O baş belası kediyi bilmiyor musun?” (ÖÖGK. 84)

- **baş göz etmek**

“...kendilerini baş göz eden hanımınineme sürekli dua ederlerdi.” (PK. 47)

- **baş tacı olmak/etmek**

“Değerini bilmek ne demek, baş tacı olmuştu dört ayak.” (ÖÖGK. 10)

- **başı belaya/derde girmek**

“Evlatlarımın da polisle başı hiç belaya girmedi.” (ÖÖGK. 126)

- **başı dertte olmak**

“Aslında, başı dertte olan sensin!” (GSD. 56)

- **başı göğe ermek**

“Sonunda ailenin onuru kurtulacak, babamın başı göğe erecek...” (GBKM. 136)

- **başı şişmek**

“Kahvede de başım şişiyor zaten.” (PK. 35)

- **başı tutmak**

“Çaysızlıktan başımız tuttu valla!” (ÖÖGK. 143)

- **başına bela/dert olmak**

“Daha geldiğin gün başıma bela oldun, be!” (BÇAP. 74; ÇB. 124)

- **başına buyruk**

“Onun takı yapıp satarak başına buyruk yaşamasına hepimiz çok alıştık.” (BÇK. 41)

- **başına çıkmak**

“Kardeşi Rüştü gibi şımarırlar, başına çıkarlar diye korkmuştu.” (GBKM. 135)

- **başına gelmek**

“Herkesin başına gelebilir bu.” (BÇAP. 93; ÖÖGK. 95; GSD. 73; PK. 180; GBKM. 15)

- **başına iş almak**

“Başımıza iş almalıyım sonra .” (ÖÖGK. 83)

- **başına iş çıkarmak/açmak**

“Bir de gece işi çıkardın başıma.” (BÇAP. 120; ÇB. 138; BÇK. 14)

- **başına kalmak**

“Ayrıca angarya saydığım bütün ev işleri de başıma kalmıştı.” (BÇK. 215)

- **başına üşüşmek**

“Kestane kebabının kokusunu alan, başıma üşüştü.” (ÇB. 78; PK. 141)

- **başında kavak yeller esmek**

“Başımızda kavak yellerinin estiği günler, çektiğimiz kopyalar...” (BÇK. 132)

- **başından aşağı kaynar sular boşalmak**

“Başımdan aşağı kaynar sular boşaldı.” (ÇB. 52)

- **başından atmak**

“O sabah Sevgi’nin ilk işi, Nova’yı başından atmak olacaktı.” (ÖÖGK. 53)

- **başından savmak**

“...sessiz yanıtlarla başımdan savdım.” (ÇB. 33; A. 75; BÇK. 48)

- **başını belaya/derde sokmak**

“Başımı belaya sokarlarsa, döner arkamı giderim sandım.” (ÖÖGK. 122)

“Senin de başını derde soktum.” (ÖÖGK. 123)

- **başını döndürmek**

“Şırmamadı desem yalan olur; ama, başarısı asla başını döndürmedi.” (BÇAP. 106) (92)

- **başının çaresine bakmak**

“Ben başımın çaresine bakarım.” (ÖÖGK. 13-14; ÇB. 65)

- **başının etini yemek**

“İkisinin de başının etini yiyen benim.” (ÖÖGK. 138; PK. 188)

- **bayram et(tir)mek**

“Dilini şaplata şaplata midesini bir güzel bayram ettirdi.” (ÇB. 9)

- **bela aramak**

“Bela arayan sensin!” (BÇAP. 72; GBKM. 101)

- **belaya çatmak**

“Kızıl bir belaya çattık!” (ÖÖGK. 159)

- **belini doğrultmak**

“Zarar ettim, belimi zor doğrultacağım.” (ÇB. 157)

- **beti benzi atmak**

“...gördüğü şey karşısında beti benzi atmış.” (GSD. 116; ÖÖGK. 92; A. 151; GBKM. 150; BÇK. 16)

- **beynini kemirmek**

“Ama öte yandan, merak beynini kurt gibi kemiriyordu.” (ÖÖGK. 112; A. 100)

- **bıyığı terlemek**

“...Özü’cük bıyığı terleyene, sakalı çıkana dek kendini bebek gibi hissedecekti.” (ÖÖGK. 25; A. 83)

- **bıyık altından gülmek**

“Yaşlı kadın bıyık altından gülerken ‘Gevezenin teki,’ diye mırıldandı Sevgi.” (ÖÖGK. 52; GSD. 30; ÇB. 17; PK. 37; A. 47; BÇK. 151)

- **bildiğini okumak**

“Susar, gözlerini dikerek bakar ve kendi bildiğini okurdu.” (ÖÖGK. 33; A. 179)

- **bin pişman olmak**

“Yalçın ise sorduğu soruya bin pişman olmuş, yüreği ağzına gelmişti.” (GSD. 126; PK. 161)

- **bir ... pir ...**

“...bir gitti pir gitti; ortadan yok oldu!” (BÇK. 227)

- **bir ağızdan**

“Çocuklar yine hep bir ağızdan bağırmaya başladılar.” (BÇAP. 11; ÖÖGK. 10; GSD. 120; PK. 15; A. 60; GBKM. 14; BÇK. 160, 197)

- **bir arpa boyu yol almak (arpa boyu kadar gitmek)**

“Güneş henüz bir arpa boyu yol almadan ne işi vardı bu çocuğun kendi kapılarında?” (ÖÖGK. 59)

- **bir baltaya sap olamamak**

“...bir baltaya sap olamamıştı.” (GBKM. 155)

- **bir çırpıda**

“Geçidin merdivenlerini bir çırpıda çırparken yine Suat Bey takıldı gözüne.” (BÇAP. 121; ÖÖGK. 30; GSD. 154; BÇK. 106)

- **bir dediği iki olmamak**

“Bir dediği iki olmuyor, bir giydiğini bir daha giymiyordu.” (BÇAP. 35)

- **bir dediğini iki etmemek**

“Oya, ağabeylerinin yanından ayrılmıyor; onların bir dediğini iki etmiyordu.” (BÇAP. 91; GSD. 123; PK. 40)

- **bir deri bir kemik (kalmak)**

“Bir deri bir kemik, hafif kambur ama dipdiri, son derece canlı bir kadındı.” (ÇB. 136; GBKM. 197)

- **bir karış surat**

“Bir karış suratla içeri daldım.” (ÇB. 44; GSD. 90; PK. 15; GBKM. 161)

- **bir koşu gitmek**

“İçinden, ‘Bir koşu fırına gitsem de tazeleriyle değiştiresem,’ diyordu ki Ali Usta’yı fark etti.” (ÖÖGK. 106)

- **bir kulaktan girip diğerinden çıkmak**

“Elbette bir kulağımdan girdi, diğerinden çıktı bu sözler.” (ÇB. 49; PK. 114; A. 134)

- **birbirine düşmek**

“Sabrımızın taşmasını, birbirimize düşmemizi bekliyorlar.” (GBKM. 131)

- **bire bin katmak**

“...bütün bir günü, bire bin katarak anlattı.” (BÇAP. 96; ÖÖGK. 108)

- **boğazı düğümlenmek**

“Boğazım düğümlendi.” (ÇB. 72; BÇAP. 115; GSD. 14; PK. 42; A. 98; GBKM. 90; BÇK. 161)

- **boğazından zor geçmek**

“Şahin’inse bir dilim börek bile boğazından zor geçmişti.” (BÇAP. 44)

- **boş bulunmak**

“O sabah boş bulunup da ‘Ah, bir balık olsa!’ demesiyle...” (GBKM. 31; BÇK. 66)

- **boynu bükük**

“Boynu bükük Seda yalvarırcasına babasına bakıyordu.” (BÇAP. 85)

- **burnu havada (olmak)**

“Öyle kendini beğenmiş, burnu havalarda biri de değilsin.” (GSD. 83)

- **burnunda tütme**

“Beyoğlu burnumda tütüyordu...” (PK. 108)

- **burnundan kıl aldırılmamak**

“Gelgelelim, Jale Hanım burnundan kıl aldırılmazdı.” (A. 115)

- **burnundan solumak**

“Burnumdan soluyorum zaten, hırslımı senden çıkarırım şimdi.” (ÖÖGK. 61; ÇB. 68; BÇK. 189)

- **burnunu sokmak**

“Babaannem burnunu sokmasaydı, bu yıl da öyle olacaktı.” (ÖÖGK. 121; A. 168; BÇK. 228)

- **burnunun direği sızlamak**

“Memo, Çukurova’nın en güzel zembiline burnunun direği sızlayarak baktı.” (GBKM. 37)

- **burun buruna gelmek**

“Kapının önünde burun buruna geldik.” (ÖÖGK. 112; GSD. 128; GBKM. 183; BÇK. 56)

- **burun kıvrırmak**

“...biraz da burun kıvrırarak ‘Hoş gelmişsiniz,’ dediler hemen.” (BÇK. 187; GSD. 73)

- **buz kesmek**

“Korkudan beti benzi atmış, her yanı buz kesmişti.” (GSD. 151; ÖÖGK. 132; PK. 203; A. 60; GBKM. 28; BÇK. 98)

- **buzlar erimek/çözölmek**

“Eskisi gibi ballı börek değillerdi belki, ama en azından aralarındaki buzlar erimişti.” (ÖÖGK. 65; PK. 38; GBKM. 194)

- **can atmak**

“Koşmaya can atan köpeğin peşinden sürüklenerek apartmandan çıktı.” (ÖÖGK. 34; ÇB. 25; A. 12)

- **can bulmak**

“O şarabı çektikçe elindeki lületaşları da biçim değıştirir, can bulur sanki.” (ÇB. 162)

- **can ciğer kuzu sarması**

“İkisi de dünkü tartışmayı unutmuş, can ciğer kuzu sarması olmuşlardı.” (ÖÖGK. 118)

- **can havliyle**

“Biri can havliyle böğürürken öteki de kucağından fırladı.” (ÖÖGK. 41)

- **can kulağıyla dinlemek**

“...komik ya da ürkünç öyküyü can kulağıyla dinler...” (ÖÖGK. 91; GBKM. 74; BÇK. 114)

- **cana can katmak**

“Yanında içtiğim buz gibi ayran da canıma can katmıştı.” (BÇAP. 101; GSD. 66)

- **canevinden vurmak**

“ ‘Acizlerle cahillerin korkak olduğunu söyledin,’ diyerek canevinden vurdum onu.” (ÇB. 113)

- **canı burnunda (olmak)**

“Sizin anlayacağınız, canım burnumda.” (GBKM. 74)

- **canı burnundan gelmek**

“Bir süre sonra, bayır yukarı tırmanmaktan canı burnundan geldi.” (GBKM. 22)

- **canı çekmek**

“Hele canınız çok sevdiğiniz ama ‘yasak’ yaftası asılmış bir şeyi çekiyorsa...”
(BÇAP. 101; ÇB. 14; A. 81; BÇK. 25)

- **canı çıkmak**

“Bahçivanımız sevgili Tosun Amca’nın eğilip doğrulmaktan canı çıkmıştı.” (A. 20)

- **canı isteme(me)k**

“Canım ders yapmak istemedi.” (BÇAP. 82; GSD. 66; ÇB. 47; PK. 137)

- **canı sıkılmak**

“Cem’in canı sıkılıyordu.” (BÇAP. 11; ÖÖGK. 53; GSD. 11; ÇB. 47; PK. 85; A. 50; GBKM. 75; BÇK. 64)

- **canı yanmak**

“İyi de, o çalışmanın sonucunda birilerinin canı yanıyor ama.” (BÇAP. 12; ÖÖGK. 26; GSD. 21; ÇB. 45; GBKM. 29; BÇK. 24)

- **canına değmek**

“ ‘Oh canıma değsin!’ dedi Şahin.” (BÇAP. 33)

- **canına kıymak**

“Babanın kanını alamadın, benim kardeşimin canına kıydın.” (GBKM. 60)

- **canına tak etmek**

“Canıma tak etti artık.” (BÇAP. 33)

- **canından bez(dir)mek**

“...önüne gelene yakınan anası canından bezdirmişti adamcağızı.” (GBKM. 37)

- **canından can almak**

“Canımdan can alan pufbörekleri...” (BÇAP. 105)

- **canını sıkmak**

“...böyle davranmaları canını sıkmıştı.” (BÇAP. 68; ÖÖGK. 125; GSD. 127; ÇB. 14; A. 92; GBKM. 35; BÇK. 20)

- **canını vermek**

“Fidan’ın bir gülücüğüne canını verirdi.” (GSD. 87)

- **canını yakmak**

“Kararlıydım; canını yakacaktım onun.” (PK. 75)

- **cebi para görmek**

“Siz büyük adam olduğunuzda, cebiniz para görüp adınız duyulunca gelecek.” (A. 109)

- **cehennem dibi.**

“İş yeri, kendi deyimiyle ‘taa, cehennem dibi’ydi.” (BÇAP. 78)

- **cep delik, cepken delik**

“Aslında gelin de hazırды; ama bahçivanda cep delik, cepken delikti” (ÇB. 79)

- **ciğeri yanmak**

“Benimse ciğirim yanıyordu; ama kimin umrunda!” (ÇB. 33; GBKM. 126; BÇK. 236)

- **ciğerine işlemek**

“İnanır mısınız, o... o kara gözleri ciğerime işledi.” (A. 38)

- **cin çarpmışa dönmek**

“‘Suratın cin çarpmışa döndü,’ dedi kıkır kıkır gülerek.” (ÇB. 165)

- **cin gibi (olmak)**

“Hiç kimse anlamıyor. Cin gibiler.” (BÇAP. 37; ÖÖGK. 91; GSD. 87; ÇB. 13; PK. 74; A. 77; GBKM. 214)

- **cin olmadan adam çarpmak**

“Cin oldun da adam mı çarpacaksın?” (BÇK. 235)

- **cinler tepeye toplanmak/çıkılmak/sıçramak**

“Bütün cinler tepeme toplandı.” (ÇB. 47; PK. 108; A. 111; GBKM. 67)

- **cirit atmak**

“...sabahtan akşama dek cirit attıkları sokakta artık yalnızca okul çıkışlarında toplanır olmuşlardı.” (GSD. 76; GBKM. 38; BÇK. 216)

- **çarçur etmek**

“ ‘Bu yıl büyüdün, artık harçlıklarını çarçur etmek yok,’ demez mi?” (A. 164; BÇK. 20)

- **çat kapı gelmek**

“...ama onun yaşlı bir bakıcısı ve çat kapı geliveren bir de babaannesi vardı.” (ÖÖGK. 46; ÇB. 25; PK. 90)

- **çekidüzen vermek**

“Üstlerine başlarına çekidüzen verip başörtülerini çekiştirdiler.” (BÇAP. 122)

- **çene yormak**

“Çeneni boşuna yoruyorsun...” (GSD. 11)

- **çenesi açılmak**

“...Mahire'nin çenesi iyice açıldı.” (BÇK. 34)

- **çenesi düşmek**

“Ben endişeyle tabağımı alırken çokbilmiş madamın da çenesi düştü.” (ÇB. 96; A. 22)

- **çenesi düşük**

“Cin gibi şirin bir çocuktü; hem çenesi de pek düşüktü.” (BÇAP. 54; PK. 88)

- **çenesine vurmak**

“Yaşlanmak, elden ayaktan düşüp köşeye çekilmek çeneme vurdu.” (PK. 140)

- **çenesini tutmak**

“Çilli kız çenesini tutsaydı, kapıdan da hanım hanımcık çıkacaktım.” (A. 73)

- **çevresinde fır dönmek**

“...Selin’in başının çevresinde fır dönmeye başladı.” (GSD. 115; ÇB. 92)

- **çifit çarşısı**

“Gözlerini, çifit çarşısından farksız odada gezdirdi.” (ÖÖGK. 55)

- **çığrından çıkmak**

“‘Ulan, nankör!’ diye bağırırken iş çığrından çıktı.” (A. 179; BÇK. 24)

- **çıt yok**

“Kızlarda çıt yoktu.” (BÇAP. 32; ÖÖGK. 16; GSD. 79)

- **çıtı çıkmamak**

“Kızların çıtı çıkmıyordu.” (BÇAP. 43; ÇB. 87; PK. 16)

- **çiçeği burnunda**

“Vahit’i ilk gördüğünde tapu dairesinin çiçeği burnunda memuresiydi.” (A. 114; BÇK. 74)

- **çil yavrusu gibi dağılmak**

“Bir anda çil yavrusu gibi dağılan çocukların...” (GBKM. 149)

- **çileden çık(ar)mak**

“Ayrıca, benim için babaannemin çileden çıktığını görmekten daha büyük mutluluk yoktu.” (ÖÖGK. 122; ÇB. 147; PK. 90; A. 151)

- **çivisi çıkmak**

“İnanın, dünyanın çivisi çıktı.” (BÇAP. 108)

- **çizmeyi aşmak**

“Çizmeyi aşıyorsun ama!” (ÖÖGK. 60)

- **çocuk oyuncağı**

“Yani, o pis yaratıklardan arınmak hiç de çocuk oyuncağı değildi.” (ÇB. 46; BÇK. 12)

- **çorbada tuzu olmak**

“ ‘Canım, çorbada bizim de tuzumuz olsun,’ diye araya girdi belediye başkanı.” (BÇK. 235)

- **dama düşmek**

“Sonunda dama düşmeniz garanti.” (BÇK. 159)

- **damarı kabarmak**

“Nil anlattıkça Dürbün Nimet’in kıskançlık damarı kabarıyordu.” (PK. 187; A. 167)

- **damarı tutmak**

“Kara kızın kara damarı tuttu.” (ÇB. 118)

- **damarına basmak**

“İpek gibidir kardeşim, damarına basmazsan hiç sesini çıkarmaz.” (ÇB. 116)

- **dar etmek**

“Bu köyü, o kıza dar edeceğiz...” (BÇK. 205)

- **dediği dedik. / dediği dedik, çaldığı düdük**

“Cemil Bey dediğim dedik, inatçı ve aksi adamın biriydi.” (BÇAP. 86; GSD. 27; PK. 103; GBKM. 45)

“Dediğim dedik, çaldığım düdük biriydi.” (ÖÖGK. 130)

- **defterden silmek**

“Ali Ağabey’i zaten defterimden silmiştim.” (A. 92)

- **delifişek**

“Delifişek torun, çalıştığı lokale gitmişti.” (BÇAP. 124; PK. 106)

- **delinin zoruna bak**

“Delinin zoruna bak!” (ÖÖGK. 68)

- **deliye dönmek**

“Deliye dönecek... Olacakları düşünemiyorum bile.” (BÇAP. 95)

- **derdine düşmek**

“Onlar kanlarının derdine düşmüş üç garip!” (GBKM. 129)

- **ders vermek**

“Bence Seden Hanım, Murat Bey’le birlikte ve çocuklara esaslı bir ders veriyor.” (BÇAP. 46; PK. 88)

- **dert yanmak**

“ ‘Hiç sorma Kayabalığı,’ diye dert yanmış minik yengeç.” (GSD. 113; GBKM. 44)

- **dırdır etmek**

“Anneanesi dırdır etse de her zaman güler yüzlüydü.” (ÖÖGK. 47)

- **dış kapının mandalı**

“Dış kapının mandalı.” (ÇB. 108)

- **dibine darı ekmek**

“Sevincimin dibine darı ekmişti babam.” (ÇB. 126)

- **dik dik bakmak**

“Zümrüt, annesine dik dik baktıktan sonra, arkasını dönüp mutfağa döndü.” (GSD. 19; ÇB. 96; PK. 142; GBKM. 71)

- **diken üstünde**

“Diken üstündeydi, dayanılır huzursuzluk değildi.” (GBKM. 50)

- **dikkafalı**

“Senin gibi dikkafalı oldum hep.” (PK. 156)

- **dil dökmek**

“Bana güvenmiyordu. Ne diller döktüm.” (BÇAP. 29; ÖÖGK. 166; GSD. 28; ÇB. 115)

- **dile düşmek**

“Diline düşerim vallahi.” (ÖÖGK. 56; ÇB. 84)

- **dili çözülmek**

“Üftade Hanım’ın ayakları yerden kesilince gözünden yaşlar inmeye başladı, dili çözüldü.” (BÇAP. 111; ÖÖGK. 144; ÇB. 27; A. 84; GBKM. 53; BÇK. 235)

- **dili damağı kurumak**

“Dili damağı kururken elinin ayası elektrik düğmesine yapıştı.” (ÖÖGK. 17; BÇK. 28)

- **dili damağına yapışmak**

“Emin’in dili damağına yapıştı.” (ÖÖGK. 125; ÇB. 120; GBKM. 75)

- **dili tutulmak**

“Kadıncağızın sevinçten az daha dili tutuluyordu.” (BÇAP. 109; ÇB. 64; PK. 172; A. 12; BÇK. 72)

- **dili uzun**

“Dilleri biraz uzundu ya, olsun.” (PK. 30)

- **dili varmamak**

“...ama ikimizin de söylemeye dili varmıyordu. (ÇB. 154; PK. 180; A. 169; GBKM. 76)

- **dilinin ucuna gelmek**

“Dilimin ucuna geldi...” (A. 95)

- **diş göstermek**

“Hah şöyle, göster dişlerini, akli başına gelsin.” (A. 167)

- **dişe dokunur**

“Meraklı Postacı hâlâ dişe dokunur bir şey söylememişti.” (PK. 150)

- **dişini sıkmak**

“...dişini sıkmış, sabretmişti.” (GBKM. 199)

- **dişinin kovuğuna gitmemek (yetmemek)**

“Bir dilim börek, Tüysüz’ün dişinin kovuğuna gitmemişti.” (GSD. 37)

- **diyecek yok**

“Oya yanlarına gelinceye kadar keyiflerine diyecek yoktu.” (BÇAP. 89; ÖÖGK. 21; GSD. 11; ÇB. 153; PK. 75; A. 31; GBKM. 91; BÇK. 208)

- **dize getirmek**

“Yanlarında onlara, ‘Hepinizi dize getirdim işte,’ der gibi bakan...” (BÇAP. 89)

- **dizini dövmek**

“Ama dizlerini dövdüğünde ben de seni dinlemeyeceğim.” (ÖÖGK. 136)

- **dizlerinin bağı çözülmek**

“Dizlerinin bağı çözüldü, soluk alamaz oldu.” (BÇK. 27)

- **doğmamış çocuğa don biçmek**

“Doğmamış oğlana don biçiyorsunuz.” (BÇK. 191)

- **doluya koydum almadı, boşa koydum dolmadı**

“Doluya koymuş almamış, boşa koymuş dolmamıştı.” (A. 40)

- **dört dönmek**

“Çiğdem odanın içinde dört dönüyordu.” (BÇAP. 103; GSD. 9)

- **dört dörtlük**

“Babam iyi bir kuyum ustası, amcam da dört dörtlük bir satıcı olmuştu.” (ÇB. 71)

- **dört gözle beklemek**

“Her gün okuldan dönüşümü dört gözle bekliyor, beni görünce de önce elime bakıyordu.” (BÇAP. 27; ÖÖGK. 69; ÇB. 76)

- **dört kol çengi olmak**

“...hem yetim hem öksüz olduğunu öğrenince dört kol çengi oldu.” (BÇK. 205)

- **dudak bükmek**

“...hoşlanmadıklarına dudak bükerdim.” (ÇB. 31; PK. 87)

- **dudakları uçuklamak**

“Yaptıklarını gören komşuların dudakları uçukluyordu.” (PK. 199; BÇK. 64)

- **dudaklarını mühürlemek**

“Dudaklarını mühürleyip kurmaya başladı.” (ÖÖGK. 96; A. 170; BÇK. 153)

- **dut yemiş bülbül**

“Dut yemiş bülbül!” (BÇK. 154)

- **duymazdan gelmek**

“Annesinin eve gelmesini ve kendisine seslenmesini duymazlıktan geldi.” (BÇAP. 55; ÖÖGK. 80; GSD. 94; ÇB. 19; PK. 33; GBKM. 212; BÇK. 16)

- **dünya evine girmek**

“Bendeniz, davul zurnayla dünya evine girerken...” (A. 33)

- **dünyanın kaç bucak olduğunu öğrenmek/anlamak**

“...dünyanın kaç bucak olduğunu babalarının küçük dükkanında birlikte öğrenmişlerdi.” (ÇB. 71)

- **dünyayı dar etmek**

“İnsana dünyayı dar eder.” (A. 58)

- **el açmak**

“...torunlarına da el açmayacağına göre aslanlar gibi çalışırdı.” (A. 29)

- **el atmak**

“Dayım bu işe el atarsa haftaya açarız salonu.” (ÖÖGK. 116; ÇB. 59)

- **el ayak çekilmek**

“Ortalıktan el ayak çekilip herkesin uykuya daldığına emin olunca...” (ÇB. 69; GBKM. 179; BÇK. 88)

- **el ele vermek**

“El ele verirsek başarırız.” (BÇK. 40)

- **el etek öpmek**

“Koca pehlivan yalvardı, el etek öptü.” (A. 37)

- **el koymak**

“Gelenleri ya geri çeviriyor ya da sepetlerine el koyuyorlar.” (A. 68; ÇB. 141; BÇAP. 26; BÇK. 135)

- **el mi yaman, bey mi yaman**

“El mi yaman, bey mi yaman derler ya, ben de öyle yaptım (ÇB. 147)

- **el sürmemek**

“...oyuncaklarına da pek el sürmüyordu artık.” (GSD. 16; A. 88)

- **el vermek**

“El verin, bir zahmet indirelim.” (ÇB. 159; A. 32)

- **elden ayaktan düşmek**

“Yaşlanmak, elden ayaktan düşüp köşeye çekilmek çeneme vurdu.” (PK. 140)

- **elden çıkarmak**

“Malını elden çıkarmak için pazarlar idealdi.” (GBKM. 36)

- **elden geçirmek**

“Sallana sıkıla vitrindeki bilezikleri de elden geçirdim.” (ÇB. 27; GBKM. 114)

- **ele avuca sığmamak**

“Ele avuca sığmayan haytanın tekiydim.” (PK. 103)

- **ele geçirmek**

“Sanki, beynimi ele geçirdi.” (PK. 116)

- **ele vermek**

“Şantaj yaptılar, ele vermekle tehdit ettiler beni.” (ÖÖGK. 122; PK. 169; BÇK. 127)

- **eli açık**

“O gün okuldan eve dönerken eli açıklığım tuttu, prensese bir gofret aldım.” (BÇAP. 27)

- **eli ayağı dolaşmak/dolanmak**

“Aynı anda da ne yapacağını şaşırılmış, eli ayağı birbirine dolanmıştı.” (PK. 41; BÇK. 51)

- **eli ekmek tutmak**

“Önce okulu bitsin, eli ekmek tutsun...” (ÇB. 79)

- **eli kolu bağlanmak**

“Yüreği ağzında, eli kolu bağlandı.” (BÇAP. 109; ÖÖGK. 113)

- **elinden gelmek**

“En acısı, elinden gelse hemen bugün kocaya verir, evlendirirdi.” (BÇAP. 78; GSD. 35)

- **elinden uçan kuş kurtulmamak**

“Maşallah, elinden uçan kuş kurtulmuyor...” (PK. 198; GBKM. 98)

- **eline düşmek**

“...çünkü bizim elimize düşmek gibi bir korkuları yoktu.” (PK. 168)

- **eline eteğine çabuk**

“Neyse; annem eline eteğine çabuk, becerikli bir kadındı.” (PK. 197)

- **eline geçmek**

“Hani o an Rüstem Çavuş ellerine geçse pestilini çıkarırlardı.” GBKM. 123; PK. 183)

- **eline su dökmemek**

“Nazlı’nın eline su dökemez bu şehirli kız.” (BÇK. 191)

- **eski köye yeni adet**

“Diğerleriye ‘Eski köye yeni adet olmaz!’ diyerek birlik oldular.” (BÇK. 74)

- **eşiğinden dönmek**

“Yeni arkadaşları Miray’la Tufan’ı ve Suna Teyze’nin kalp krizinin eşiğinden nasıl döndüğünü anlatıyorlardı.” (ÖÖGK. 162)

- **evde kalmak.**

“Evde kalmış kız kurusu, hiç halinden anlamıyor, habire gözdağı veriyordu.” (ÖÖGK. 131)

- **felaket tellalı**

“Yaşlı kadın içinden, ‘Mübarek, felaket tellalı,’ diye geçirdi.” (BÇAP.108; ÖÖGK. 53; PK. 92; A. 99)

- **fener söndürmek**

“Okul kırmalar, etek peşinde koşmalar, Beyoğlu’nda fener söndürmeler derken...” (A. 33)

- **fırtına kopmak**

“... ‘Dert etme bizim evde de ne fırtınalar kopuyor,’ dedi...” (A. 91)

- **fol yok, yumurta yok**

“Ortada fol yok, yumurta yok.” (A. 86)

- **gafil avlamak**

“Gafil avladınız beni!” (GBKM. 138)

- **gayya kuyusu**

“İstanbul gayya kuyusu!” (ÖÖGK. 152)

- **gel keyfim gel**

“Ama bulamazsa, bizi fark edene dek gel keyfim gel yolculuk yapardık.” (PK. 169)

- **gelgit akıllı**

“Gelgit akıllımın biri oldun çıktın.” (ÇB. 10)

- **gık dememek**

“...gık demedi Erdoğan Bey.” (ÖÖGK. 11; GBKM. 135)

- **göklere çıkarmak**

“...babamın onu neden öve öve göklere çıkardığını bir kez daha anlamıştım.” (BÇK. 236)

- **gönlü bol**

“Tabansız Hayri’nin gönlü pek boldu.” (BÇK. 86)

- **gönlü çekmek**

“Gönlüm onların arasında olmayı öylesine çekti ki...” (PK. 198)

- **gönlü kararmak**

“Gönlüm karardıktan sonra.” (A. 69)

- **gönlü kırılmak**

“Zavallı garibin gönlü kırıldı.” (ÖÖGK. 110)

- **gönlü olmak**

“Gönlü olursa onlara kitap okur.” (BÇAP. 42)

- **gönlünü çelmek**

“...sınıf arkadaşlarının gönlünü çelmişti.” (ÖÖGK. 106)

- **gönlünü yapmak**

“Onun annemin gönlünü yapacağından, kargamla beni eve alacağından emindim.”

(PK. 78)

- **gönül almak**

“Gönlümü alacak...” (BÇAP. 103-104; GSD. 25; PK. 86; A. 92; GBKM. 77)

- **görmezden gelmek**

“Onlarsa Çetin’i görmezden gelmiş, kenarda sessizce durmasına bile aldırmamışlardı.” (BÇAP. 67; ÖÖGK. 166; ÇB. 126; PK. 125; A. 91; GBKM. 154)

- **göz açıp kapayınca kadar**

“Küçük, eski usul bir matbaada gün, göz açıp kapayınca kadar geçer.” (ÖÖGK. 16)

- **göz açtırmamak**

“...görevli olduğu bu semtte yankesicilere göz açtırmamış, pek çoğunu da yakalamıştı.” (GSD. 47; GBKM. 103)

- **göz almak**

“Desenleri de göz alıyordu hani.” (GBKM. 34)

- **göz atmak**

“Şöyle bir göz attı kızlara.” (ÖÖGK. 37; GSD. 18; ÇB. 17; A. 58; GBKM. 92; BÇK. 13)

- **göz dikmek**

“Ama, parmak kadar kardeşinin üç kuruş parasına göz dikmesini asla hoş göremezdi.” (ÖÖGK. 141; A. 85; BÇK. 155)

- **göz gezdirmek**

“Nino’nun arkasından, durup şöyle bir göz gezdirdi anasına.” (ÖÖGK. 54; GSD. 14; PK. 11; A. 116; GBKM. 64; BÇK. 127)

- **göz göze gelmek**

“Ferdan anahtarlarını çıkarmış, kapıyı açmak üzereydi ki Ayşıl’la göz göze geldi.” (BÇAP. 51; ÖÖGK. 49; GSD. 50; ÇB. 28; PK. 34; A. 16; GBKM. 20; BÇK. 92)

- **göz hapsinde tutmak / göz hapsine almak**

“Öte yandan, ayrıntıları öğrenmek için sabırsızlanıyor, dört evi de göz hapsinde tutuyordu.” (BÇAP. 96; ÖÖGK. 160; GBKM. 160)

“...Patenli Kız’ı göz hapsine aldı.” (PK. 158)

- **göz kulak olmak**

“Oysa, girene çıkana göz kulak olmak onun görevi değildi.” (ÖÖGK. 133; GSD. 70; BÇK. 87)

- **göz ucuyla bakmak**

“Kız, anneannesine göz ucuyla baktı.” (ÖÖGK. 60; PK. 119; BÇK. 47)

- **göz yummak**

“Ama kimseyle konuşmuyor; çörekleri çalmasına göz yuman Rana’yla bile...” (BÇK. 49)

- **gözbebeği olmak**

“Gün ışıırken küçük ev hazır, gözbebeği torunu bekliyordu.” (BÇAP. 110; ÖÖGK. 64; GSD. 87; PK. 111; A. 110; GBKM. 46; BÇK. 15)

- **gözdağı vermek**

“...ağabeyi ve arkadaşlarına gözdağı verişiyile başlayıp...” (BÇAP. 96; ÖÖGK. 33; GSD. 125; PK. 80; A. 66; GBKM. 107; BÇK. 61)

- **gözde olmak**

“...herkesin gözdesi olmuştu.” (BÇAP. 106)

- **gözden geçirmek**

“...konu komşusunun bağıni bahçesini gözden geçirirdi.” (PK. 21; A. 156)

- **gözden kaybolmak**

“...kelebek bir anda gözden kayboldu.” (BÇAP. 11; ÖÖGK. 32; GSD. 27; ÇB. 168; PK. 158; BÇK. 93)

- **göze almak**

“Canı bisiklete binmeyi nasıl istemiş ki bir tur için her şeyi göze aldı.” (BÇAP. 16; GSD. 50; A. 15; GBKM. 95; BÇK. 39)

- **göze çarpmak**

“Hemen solda küçücük bir mutfak göze çarpıyordu.” (ÇB. 169)

- **gözleri dolmak**

“Buyurgan gözleri doldu.” (ÖÖGK. 42; GSD. 50; ÇB. 106; ÇB. 53; PK. 42; A. 22; GBKM. 57; BÇK. 38)

- **gözleri fal taşı gibi açılmak**

“Birden gözleri fal taşı gibi açılan Aynur ‘Perde!’ diye bağırdı.” (GSD. 77; ÇB. 156; PK. 138; GBKM. 26; A. 187)

- **gözleri ışıldamak**

“Yüreğine attığı umut tohumlarıyla gözleri ışıldadı.” (ÖÖGK. 146; GSD. 10; ÇB. 16; GBKM. 62; PK. 145; A. 23; BÇK. 29)

- **gözleri kan çanağına dönmek**

“Sürekli ağlamaktan ikisinin de gözleri kan çanağına dönmüştü.” (ÖÖGK. 10; GSD. 156; PK. 110)

- **gözleri kararmak**

“Sema’nın gözleri kararmış, karnına ağrılar saplanmıştı.” (BÇAP. 80; ÖÖGK. 28)

- **gözleri parlamak**

“Gözleri parladı ve ‘oğlu’na dönerek sordu ‘Ne dersin, Bağcık?’ ” (ÖÖGK. 32; BÇAP. 65; GSD. 25; ÇB. 9; PK. 56; GBKM. 195; BÇK. 25)

- **gözleri yuvalarından fırlamak**

“Ve kapının açılmasıyla Ayla’nın gözleri yuvalarından dışarı fırladı.” (GSD. 95; ÇB. 18; A. 115; BÇK. 30)

- **gözleri velfecir okumak**

“Bu kızın gözleri velfecir okuyor.” (ÇB. 137)

- **gözlerinden okunmak**

“Yaşadıkları çaresizlik ve kaygı, gözlerinden açıkça okunuyordu.” (GSD. 50)

- **gözlerine inanmamak**

“Kardeşinin kamyoneti mıcır kaplı sokağa kıvrılınca gözlerine inanmadı.” (ÖÖGK. 134; PK. 109; A. 83; GBKM. 39; BÇK. 112)

- **gözlerini alamamak**

“Ömer Haktanır, masanın üstünde duran kitaptan gözlerini alamıyordu.” (PK. 59)

- **gözlerini dikmek**

“Ferdan, yatağına uzanmış gözlerini tavana dikmişti.” (BÇAP. 54; ÖÖGK. 13; GSD. 46; ÇB. 27; PK. 15; A. 31; GBKM. 30)

- **gözü açık**

“Akıllı, gözü açık, güvenilir bir elemana ihtiyacım var.” (ÇB. 23)

- **gözü dönmek**

“Onlar katil, gözü dönmüş cani değiller.” (GBKM. 129)

- **gözü ilişmek**

“Pencereden uzaklaşırken komodinin üstündeki kumbarasına ilişti gözü.” (ÖÖGK. 30; GSD. 14; ÇB. 51; BÇK. 46)

- **gözü kara**

“Bu yaratık orada yaşasaydı, birkaç gözü kara meraklı dışında...” (GSD. 44; PK. 158; GBKM. 175)

- **gözü kaymak**

“Gözleri babasına kaydı.” (BÇAP. 77; ÖÖGK. 77; ÇB. 127; GBKM. 16; A. 26; PK. 109; BÇK. 17)

- **gözü olmak**

“Besbelli, Zeynel Abey’de gözü vardı!” (BÇK. 187)

- **gözü pek**

“...ben gözü pek denizci, yelle yarışan binici, hanedanımın tek ecesiydim.” (ÇB. 23)

- **gözü/ne takılmak**

“Şahin’in gözü pencerede sallanan cam parçasına takıldı.” (BÇAP. 44; ÖÖGK. 18; GSD. 45; ÇB. 167; PK. 72)

- **gözü üzerinde/üstünde olmak**

“Bundan sonra gözlerim üzerinizde...” (ÖÖGK. 174; A. 15; BÇK. 235)

- **gözünde tutmek**

“Gece kondusu gözünde tüterek caddenin gürültülü trafiğine karıştı.” (ÖÖGK. 133)

- **gözünde olmamak**

“Günü geldiğinde ele karışacak kızını Feride’den başka şey yoktu gözünde.” (ÖÖGK. 141)

- **gözünden kaçmamak**

“ ‘Gözümünden bir şey kaçmaz,’ dermiş gibi, herkese tepeden bakıyordu.” (GSD. 45; GBKM. 93)

- **gözüne kestirmek**

“Oyuncakçıda gözüne kestirdiği su tabancasını alabilecekti.” (GSD. 148)

- **gözünü (daldan) budaktan esirgememek**

“Halil de gözünü budaktan esirgemez ya...” (GBKM. 175; ÖÖGK. 126)

- **gözünü dört açmak**

“Anlaşılan, gözümü dört açmam gerekiyordu.” (ÇB. 163)

- **gözünü kırpmamak**

“...sabah ezanına kadar gözünü kırpmadı...” (PK. 189)

- **gözünü korkutmak**

“Gözünüzü korkutmak istemem ama...” (ÖÖGK. 101; GSD. 141)

- **gözünü kulağını dört açmak**

“Gözlerini kulaklarını dört açıp bir ağızdan buyurdular: ‘Anlat hele!’ ” (BÇK. 197)

- **gözünü uyku tutmamak**

“Onu bir gün görmesem gözümü uyku tutmazdı.” (ÇB. 33; PK. 179; GBKM. 49; BÇK. 45)

- **gözünün içine bakmak**

“...torun diye gözünün içine baktığını biliyordu.” (GBKM. 31)

- **...gözüyle bakmak**

“...bal gibi suçlu gözüyle bakıyorlardı.” (GSD. 49)

- **gözyaşı dökmek**

“Alınan ilk bebeği uğruna sular seller gibi gözyaşı döktüğünde henüz üç yaşında yoktu.” (ÖÖGK. 90)

- **gül gibi (olmak)**

“Gül gibi mesleği varken niçin çalgıcılık yapıyordu ki?” (BÇAP. 119)

- **gün görmüş**

“Kendi gibi gün görmüş, okumuş birini alır.” (BÇK. 191)

- **gün yüzü görmemek**

“ ‘...yaşamları boyunca gün yüzü görmediler de göstermediler de,’ dedi.” (GBKM. 11)

- **günah çıkarmak**

“...‘Ben kötü bir şey yapmıyorum,’ dedi günah çıkarır gibi.” (BÇAP. 81)

- **günahını almak**

“Çocukcağızın günahını almıştı.” (BÇAP. 119)

- **günahını vermemek**

“O kız, adama günahını vermez be!” (BÇK. 160)

- **günü gününü tutmamak**

“Günü gününü tutmaz artık.” (PK. 25)

- **gününü görmek/göstermek**

“Burnuna ye de yumruğu, gör gününü!” (BÇAP. 12; PK. 72)

- **hafife almak**

“Yıldız Abla hiç de hafife alınacak bir kız değildi.” (GBKM. 196)

- **hakkını yeme(me)k**

“Volkan’ın hakkını yemeyelim,” diye geçirdi içinden.” (GSD. 42)

- **hallaç pamuğu gibi atmak**

“...kıyı köşe dört bir yanı hallaç pamuğu gibi atmıştı işte.” (ÖÖGK. 85)

- **hangi kibleye secde ettiği belli olmamak**

“Açıkcası, hatunların hangi kibleye secde ettikleri pek belli değildi.” (BÇK. 191)

- **havaya girmek**

“Özellikle babam on beş yirmi dakika için dükkandan uzaklaştığında iyice havaya girerdim.” (ÇB. 25)

- **her çiçekten bal almak**

“Böcek, her çiçekten bal almak isterdi.” (BÇK. 132)

- **her kafadan ayrı ses çıkmak**

“Her kafadan ayrı ses çıkıyordu.” (GBKM. 186; BÇK. 34)

- **hevesi kursağında kalmak**

“Hevesin kursağında kalacak.” (GSD. 64; PK. 19; GBKM. 156; BÇK. 15)

- **hık deyip burnundan düşmek**

“Vahit’se hık demiş, babasının burnundan düşmüştü.” (A. 117)

- **hindi gibi kabarmak**

“Hindi gibi kabarmaya başladım.” (ÇB. 44; ÖÖGK. 102; A. 33)

- **hop oturup hop kalkmak**

“Nergis Hanım, eve bir yardımcı geleceğini öğrenince hop oturup hop kalktı.” (ÖÖGK. 96; ÇB. 90; A. 22; BÇK. 54)

- **hoşbeş etmek**

“Yolda rastgeldiği komşularıyla hoşbeş ederek ilerleyen Galip Efendi...” (ÖÖGK. 133)

- **iç çekmek**

“Esin içini çekip homurdandı.” (ÖÖGK. 11; GSD. 32; ÇB. 10; PK. 159; A. 27; GBKM. 35; BÇK. 37)

- **iç geçirmek**

“Yutkunup, burun çekip, iç geçirerek sessizce uzanırken...” (BÇK. 216)

- **içi burkulmak**

“İçim burkuldu.” (A. 97; GBKM. 38; BÇK. 177)

- **içi cız etmek**

“Birden içi cız etti.” (GSD. 44; A. 20; GBKM. 172)

- **içi daralmak**

“Abla, abi sözcüklerinden içim daraldı.” (ÖÖGK. 49)

- **içi ezilmek**

“Onu görünce yine içim ezildi.” (BÇK. 92)

- **içi geçmek**

“İ-içim geçmiş...” (ÖÖGK. 66; PK. 46; A. 30; GBKM. 113)

- **içi gitmek**

“Özü’nün içi gitti, ama yine de boynunu bükerek ‘Gelemem,’ dedi.” (ÖÖGK. 35)

- **içi içine sığmamak**

“İçim içime sığmadı.” (BÇAP. 102; GBKM. 22)

- **içi içini yemek**

“Aldırmaz görünüyordu, ama çoktan içi içini yemeye başlamıştı.” (GSD. 62; ÇB. 88)

- **içi kararmak**

“İçim daha da çok karardı.” (ÇB. 51; GSD. 52)

- **İÇİ KIPIR KIPIR OLMAK**

“Şahin’in İÇİ KIPIR KIPIRDI.” (BÇAP. 45)

- **İÇİ SIKILMAK**

“Zaten İÇİ SIKILIYORDU SEVGI’NİN.” (ÖÖGK. 53)

- **İÇİ SIZLAMAK**

“Postacı Erkan’ın İÇİ SIZLADI BİR AN.” (PK. 26; GBKM. 85)

- **İÇİ ÜRPERMEK**

“...BAKIŞLARI KAVŞAĞA KAYDI VE İÇİ ÜRPERDİ BİRDEN.” (BÇK. 32)

- **İÇİ YANMAK**

“ ‘Benim İÇİM YANACAĞINA, SİZİN CANINIZ SIKILSIN,’ DİYORDU.” (ÖÖGK. 152; ÇB. 127; A. 55; GBKM. 16)

- **İÇİNDEN GEÇİRMEK**

“ ‘Bir tur!’ diye geçirdi İÇİNDEN.” (BÇAP. 10; ÖÖGK. 10; GSD. 10; GSD. 144; ÇB. 11; PK. 171; A. 12; GBKM. 22; BÇK. 18)

- **İÇİNDEN GELMEK**

“Ne kimseyle yazışmak geldi İÇİNDEN NE SİTEDEN SİTEYE GEZİNMEK.” (ÖÖGK. 53; GSD. 52; ÇB. 43; PK. 145; GBKM. 30; BÇK. 229)

- **İÇİNE DOKUNMAK**

“Bülent Bey’in ağlamaklı hali Zıpzıp’ın İÇİNE DOKUNMUŞTU.” (BÇK. 167)

- **İÇİNE KOR DÜŞMEK**

“...ANSIZIN İÇİME BİR KOR DÜŞTÜ.” (ÇB. 151)

- **İÇİNE KURT DÜŞMEK**

“Bağcık neşeyle havlarken Özü’nün İÇİNE KURT DÜŞTÜ.” (ÖÖGK. 38; PK. 203)

- **İÇİNİ KEMİRMEK**

“Kıskançlık genç adamın İÇİNİ KEMİRİYORDU.” (A. 178; BÇK. 136)

- **içler acısı**

“Özü’nün bisikleti içler acısı durumdaydı.” (ÖÖGK. 27; BÇK. 96)

- **içtiği şaraba haram katmamak**

“İçtiği şaraba haram katmazmış Galip Dede.” (ÇB. 161)

- **iğne atsa yere düşmemek**

“Herkes gelince iğne atsan yere düşmez burada.” (BÇK. 159)

- **iki arada bir derede**

“Ama Rana Abla’sı, iki arada bir derede Yiğit’i –namı diğer Zıpzip- ...” (BÇK. 216)

- **iki büklüm olmak**

“Kaptan, iki büklüm olmuş, ağır ağır tırmanıyordu.” (BÇAP. 121; ÖÖGK. 131; ÇB. 166; PK. 21; A. 173; GBKM. 24)

- **iki dirhem bir çekirdek**

“Ama sen, iki dirhem bir çekirdek ...” (BÇAP. 97; GSD. 40; A. 87; BÇK. 118)

- **iki gözü iki çeşme**

“Yavrucak iki gözü iki çeşme ‘Ağzımla kuş tutsam beni geçirmez,’ diye ağlamıştı.” (ÖÖGK. 137; GSD. 16)

- **iki paralık olmak**

“Babamın onuru iki paralık oldu.” (GBKM. 161)

- **in cin top oynamak**

“Bahçesinde in cin top oynuyor.” (ÖÖGK. 155; ÇB. 116; A. 31)

- **inci dök(tür)mek**

“Acaba Fatma ne inciler döktürmüştü?” (A. 58)

- **ipten almak**

“Hem de öyle bir avukattı ki onun için ‘ipten adam alır’ derlerdi.” (PK. 45)

- **istifini bozmamak**

“Hiç istifini bozmaz, sadece sesini yükselterek torununa, ‘Terliğim nerde?’ diye sorardı.” (ÖÖGK. 154; GSD. 21; A. 118; BÇK. 218)

- **iş çevirmek**

“...arkasından iş çevirmelerine dayanamıyordu.” (BÇAP. 119; ÖÖGK. 87)

- **iş işten geçmek**

“Ama iş işten geçmişti.” (GSD. 32; GBKM. 228)

- **işi düşmek**

“Ayda yılda bir, ancak işin düştü mü gelirsin buraya.” (GSD. 71; BÇK. 183)

- **işin içinde bir iş olmak**

“İkimizin de ortadan yok olduğunu öğrenince işin içinde bir iş olduğunu anlamışlardır.” (BÇAP. 95)

- **işin içinden çıkmak**

“... ‘Tamam kızım, her gün deniz de neymiş?’ deyip çıkardı işin içinden.” (ÇB. 127)

- **işine gelme(me)k**

“İşlerine geldi mi çocuk, gelmedi mi genç...”(ÇB. 146; BÇK. 82)

- **işler tıkırında (olmak)**

“ ‘Anlaşıldı, ufaklığın işleri tıkırında,’ diye geçirdi içinden sürücü Ali.” (BÇAP. 65)

- **iştahı kaçmak**

“İştahı kaçtı yaşlı kadının.” (ÖÖGK. 90; GSD. 147; PK. 201)

- **işten sıyrılmak**

“Bu işten kolay kolay sıyrılamam.” (BÇAP. 94)

- **kabak başına patlamak**

“Asıl ceza, bu akşamki kabağın başına patlamasıydı.” (ÖÖGK. 164)

- **kabak çekirdeği gibi açılmak**

“...üç günde kabak çekirdeği gibi açılmasından korkmuştu.” (GBKM. 162)

- **kabına sığmamak**

“...kızcağız heyecandan kabına sığamıyordu.” (GSD. 62)

- **kaçacak/sinecek delik aramak**

“Höt dedin mi, kaçacak delik arar onlar.” (PK. 64; A. 78; BÇK. 24)

- **kadidi çıkmak**

“Zavallılığın kadidi çıkmış.” (ÖÖGK. 95)

- **kafa tutmak**

“Kafa mı tutuyorsun bana?” (BÇAP. 85; ÖÖGK. 29; ÇB. 78; PK. 34; GBKM. 173)

- **kafa kafaya vermek**

“Tüm aile kafa kafaya vermiş, konuşup tartışmışlar.” (GSD. 110; PK. 48; GBKM. 131)

- **kafası karışmak**

“İsmail’in kafası karışmıştı.” (BÇAP. 58; ÖÖGK. 121; PK. 151; A. 104)

- **kafası kazan gibi olmak**

“Yaşlı adamın kafasının içi kazan gibi, gözlerinin önünde de Zeliş vardı.” (GBKM. 203)

- **kafası şişmek**

“...Rıza’nın viranesiyle ilgili üretilen öykülerden kafası şişmişti.” (GBKM. 93)

- **kafasına dank etmek**

“Sonunda damat beyin kafasına çocukların ne istediği dank etmiş olmalı...” (BÇK. 234)

- **kafasına girmek**

“Kafama hiçbir şey girmiyor, okuduğumdan hiçbir şey anlamıyorum.” (ÇB. 129)

- **kafasını kurcalamak**

“Kayışdağı’nın yeli, kafasını kurcalayan son bir iki soruyu savurdu attı.” (ÖÖGK. 135)

- **kafasını taşlara vurmak**

“Kafasını taşlara vuran hırsızları, çapulcuları görsün.” (ÖÖGK. 146)

- **kafasının içinde kırk tilki dönmek**

“Komşuyla vedalaşırken kafasının içinde kırk tilki dönüyordu.” (ÖÖGK. 134)

- **kafaya koymak**

“ ‘Kaptan, kaptan... Kafana koyduğunu yapıyorsun,’ diye söylendi Nadire Hanım.” (BÇAP. 120; ÖÖGK. 107)

- **kafayı/kafaya takmak**

“Hepsi de emziğime takmıştı kafayı.” (ÇB. 14; A. 182; GBKM. 108; BÇK. 228)

- **kağıda dökmek**

“O sözcükleri kağıda dökerken...” (PK. 97)

- **kaleme almak**

“Bu kısa girişten sonra, yedi yaşına bastığı yaz yaşadığı olayı kaleme aldı.” (PK. 162; A. 8)

- **kalıbını basmak**

“Ayrıca kalıbımı basarım, Lale’ye bu tür özel bir yakınlık hissederse...” (BÇK. 134)

- **kan beynine sıçramak**

“Kan beynine sıçradı Erdoğan Bey’in.” (ÖÖGK. 21; GSD. 30; ÇB. 141; A. 40; BÇK. 217)

- **kan gütmek**

“Böylece köyünde kan güden aile kalmamıştı.” (GBKM. 208)

- **kan oturmak**

“Tasması gerilen Bağcık köpek gibi havlıyor, diğerininse eline kan oturuyordu.” (ÖÖGK. 36)

- **kan ter içinde kalmak/olmak**

“...kıvrılıp uyukladığı kanepede kan ter içinde kalmıştı.” (ÇB. 173; GBKM. 40; BÇAP. 18)

- **kanı çekilmek**

“Kanı çekilen Tabansız, başladı kekelemeye.” (BÇK. 79)

- **kanı donmak**

“Arada bir gözleri bürüyen öfke, genç imamın kanını donduruyordu.” (GBKM. 10; BÇK. 179)

- **kanına girmek**

“... ‘Kanıma girdiler,’ diye inledi.” (BÇK. 88)

- **kanını emmek**

“Kendini acındırır, yardım ister ve gücünün yettiği herkesin kanını emerdi.” (BÇK. 168)

- **kantarın topuzunu kaçırmak**

“Galiba kantarın topuzunu kaçırmıştım.” (A. 139)

- **kapanın elinde kalmak**

“Kapanın elinde kalıyor.” (A. 48; BÇK. 223)

- **karalar bağlamak**

“Kuşkusuz üçü de karalar bağlamıştı.” (ÖÖGK. 19; A. 152; BÇK. 138)

- **karga bokunu yemeden**

“Nereye gidiyorsun oğlum, daha karga bokunu yemeden?” (ÖÖGK. 77)

- **karnı burnunda**

“...arada bir de karnı burnundaki gelinine...” (GSD. 61; ÇB. 10)

- **karnım tok**

“Benim övgülere karnım tok.” (ÖÖGK. 174)

- **kaşık düşmanı**

“Her sabah ‘kaşık düşmanı’ dediği karısından başlayıp...” (ÖÖGK. 118)

- **kaşla göz arasında**

“Çantadaki bir on liracık, kaşla göz arasında montunun cebine giriverdi.” (GSD. 148; BÇK. 175)

- **... kazan ... kepçe**

“Böyle bir günde, İstanbul kazan biz kepçe geziyorduk.” (BÇK. 38)

- **keçileri kaçırmak**

“Keçileri kaçıracığım ben!..” (BÇK. 153)

- **kendinden geçmek**

“Top sahasında toza bulanmış, ter içinde kalmış çocuklar, kendilerinden geçmiş futbol oynuyorlardı.” (BÇAP. 9; ÖÖGK. 42; GSD. 13; A. 52)

- **kendine gelmek/getirmek**

“ ‘Acaba Siyami kendine geldi mi?’ diyerek merakla doğruldu.” (BÇAP. 14; ÖÖGK. 14; GSD. 113; ÇB. 170; PK. 15; BÇK. 187; GBKM. 30; BÇK. 40)

- **kendini dar/zor atmak**

“Arabaya dar attı kendini.” (ÖÖGK. 12; BÇAP. 25; GSD. 79; A. 15; BÇK. 76)

- **kendini kaptırmak**

“Kısa süre sonra oyuna kaptırmıştı kendini.” (ÖÖGK. 53; ÇB. 103; GBKM. 58; GBKM. 58)

- **kendini top(ar)lamak**

“Küçük Kayabalığı iki üç kez yutkunduktan sonra kendini toplamayı başarmış ve...” (GSD. 116; ÖÖGK. 17; ÇB. 102; GBKM. 149)

- **kendini tut(ama)mak**

“Kendini tuttu ve birkaç kez yutkundu.” (BÇAP. 64; ÖÖGK. 54; GSD. 97; ÇB. 151; A. 95; BÇK. 52; GBKM. 234; BÇK. 87)

- **kendini yemek**

“Gezgin Neşe tam iki gün süresince için için kendini yedi.” (PK. 162)

- **keyfi kaçmak**

“...şu güzel cumartesi sabahının keyfi kaçmasın diye düşünerek...” (GBKM. 92)

- **keyif çatmak**

“...televizyonsuz, dırdırsız keyif çatacakmış.” (A. 68)

- **kırk yılın başında**

“O günlerde teyzem Rana, bize kırk yılın başında gelir, iki gün kalır giderdi.” (BÇK. 36)

- **kıyamet koparmak**

“Eve on dakika geç kalsa, annesi kıyameti koparıyordu.” (GSD. 121; ÇB. 70; PK. 141)

- **kıyamet kopmak**

“...‘Biz güneş battıktan sonra yarım saat geciksek kıyamet kopar,’ diye laf attı.” (A. 126; BÇK. 187)

- **kız kurusu**

“Evde kalmış kız kurusu, hiç halinden anlamıyor...” (ÖÖGK. 131)

- **kızılca kıyamet kopmak**

“Sıra, ‘Ne yapalım?’ sorusuna geldiğinde kızılca kıyamet koptu.” (BÇK. 85)

- **kol gezmek**

“Ne Feryal Hanım ne mahallede kol gezen hırsızlar vardı aklında.” (ÖÖGK. 75; GBKM. 157)

- **kol kanat germek**

“Nino’ysa evlatlarına kol kanat germek varken...” (ÖÖGK. 62; GBKM. 32)

- **kolaçan etmek**

“Çevreyi kolaçan eden ikizler, apartmanın eşiğine oturuverdiler.” (ÖÖGK. 156; ÇB. 164; A. 13; BÇK. 103)

- **kolları sıvamak**

“Besbelli sabah namazının ardından kolları sıvamıştı bizimki.” (ÖÖGK. 50; ÇB. 77; BÇK. 12)

- **kolu kanadı tutmamak**

“...heyecandan kolu kanadı tutmuyordu.” (GBKM. 220)

- **köküne kibrit suyu dökme**

“ ‘...ulusal tarımımızın köküne kibrit suyu döküyor,’ diye noktadım.” (A. 21)

- **köşeye çekilmek**

“Güzelim yerleri satıp savıp köşene çekildin.” (ÖÖGK. 91; PK. 134; GBKM. 85)

- **kulağı (bir yerde) olmak**

“Şahin’inse kulağı kapıda boş nazarlarla televizyona bakıyordu.” (BÇAP. 40)

- **kulağına çalınmak**

“...’İnat etme canım,” dediği çalındı kulağına.” (GSD. 55)

- **kulağına gitmek**

“Kuşkusuz, sorun babasının da kulağına giderdi.” (GSD. 123)

- **kulağına kar suyu kaçırmak**

“...kulaklarına kar suyu kaçıırırsak, bizimle tüm ilişkisini keseceğini söylemiş.”
(A. 169)

- **kulağını çekmek**

“Çektik kulağını işte.” (ÖÖGK. 163)

- **kulağını gözünü dört açmak**

“Kulağımı gözümü dört açmış, güvercinlerin arkasından ilerlerken...”(ÇB. 39)

- **kulak ardı/arkası etmek**

“Eskiden olsa Sevgi onun bu sözlerini hemen kulak ardı eder, belki de terslerdi.”
(ÖÖGK. 67; ÇB. 23)

“Uyarılarını kulak arkası etmişim.” (A. 25; GBKM. 90)

- **kulak asmamak**

“Çocuklarsa ana babalarının uyarılarına kulak asmıyor...” (BÇAP. 113; GSD. 136;
GBKM. 174; GBKM. 62)

- **kulak kabartmak**

“Kulak kabarttı, ama bir şey anlayamadı.” (BÇAP. 57; ÖÖGK. 141; GSD. 35; PK.
128; GBKM. 131; BÇK. 191)

- **kulak kesilmek**

“Çıkan seslere kulak kesilmişti ki çat diye kopan bir tel havalanıverdi.” (ÖÖGK.
79; PK. 15)

- **kulak misafiri olmak**

“Tartışmalarına kulak misafiri olmam yetiyor.” (A. 21)

- **kulak tıkamak**

“Bu nedenle, kocasının her akşamki konuşmalarına, yine her akşam yaptığı gibi
kulaklarını tıkadı.” (BÇAP. 76; PK. 77; GBKM. 81; BÇK. 14)

- **kulak tırmalamak**

“Gözleri açık, ablalarının kulak tırmalayan alarmı kesmelerini bekledi.” (BÇK. 18; PK. 24)

- **kulak vermek**

“Erdoğan Bey şapırtılara kulak vererek çayını yudumladı.” (ÖÖGK. 18; GBKM. 127; BÇK. 173)

- **kulaklarına inanmamak**

“Kadıncağız kulaklarına inanamadı.” (ÖÖGK. 62; ÇB. 49; PK. 79; A. 138; BÇK. 33)

- **kulaklarını dört açmak**

“Oğlanlarının kulaklarını dört açtığından emin devam etti.” (BÇK. 159)

- **kurtlarını dökmek**

“Arkadaşlarıyla buluştu, bütün kurtlarını döktü.” (BÇK. 61)

- **kuş uçmaz, kervan geçmez**

“...kuş uçmaz, kervan geçmez sağlı sollu bostanların arasında yol alırdık.” (ÇB. 130)

- **küçük dilini yutmak**

“...beni gören Gülsüm Abla'm az daha küçük dilini yutacaktı.” (PK. 77; BÇK. 116)

- **kündeye getirmek**

“...arkadaşı tarafından kündeye getirildi diyemezdim ya!” (ÇB. 158)

- **küpünü doldurmak**

“Gelirken küpünüzü dolduracaksınız.” (A. 51)

- **laf atmak**

“Oğlu laf attığında ya da göz göze geldiklerinde hafifçe başını önüne atarak gülümsedi.” (ÖÖGK. 93)

- **laf düşmemek**

“Kaldı ki ailesi varken ele laf düşmez.” (ÖÖGK. 114)

- **laf olsun diye söylemek**

“Laf olsun diye söyledim, canım.” (ÖÖGK. 92; BÇK. 138)

- **laf sokmak**

“Yine bir laf sokacak derken anneme döndü.” (A. 50)

- **laf söyledi balkabağı**

“Ferdan, ‘Laf söyledi balkabağı!’ diye geçirdi içinden.” (BÇAP. 51)

- **lafı ağzına tıkamak**

“ ‘Lafı ağzıma tıkma, oğul!’ diye susturdu onu yaşlı çoban.” (GBKM. 223; BÇK. 198)

- **lafı ağzında kalmak**

“...lafı ağzında kaldı Fitne’nin.” (GBKM. 29)

- **lafı ağzından almak**

“Lafı Bora’nın ağzından alan Kaan...” (GSD. 81)

- **lafı çevirmek**

“ ‘Sen onu bunu boş ver, anneanne,’ diye lafı çevirmeyi denedi.” (ÖÖGK. 89)

- **lafı gediğine koymak**

“...diyerek lafı gediğine koydum.” (A. 136)

- **mangal kadar yürek**

“...insanda kesinlikle mangal kadar yürek olması gerekirdi.” (ÇB. 106)

- **maskara/sı olmak**

“Torunlarının maskarası olmak koymuyordu da...” (ÖÖGK. 87; GBKM. 154; BÇK. 208)

- **maymun iştahlı**

“Benim babam maymun iştahlıydı; bir işin başında duramıyordu işte.” (ÇB. 126)

- **mekik dokumak**

“Mırmır Nine, ne sofadaki büyük masayla mutfak arasında mekik dokuyan...”
(PK. 128; A. 45; GBKM. 31)

- **merak sarmak**

“Altılı ganyana işte o günden sonra merak sarmıştı.” (ÖÖGK. 140)

- **meşdan okumak**

“...yüzünü yalayıp geçen rüzgara meşdan okuyordu.” (BÇAP. 13)

- **midesi kazınmak**

“Tufan’ın midesi yine kazınmaya başladı.” (ÖÖGK. 156)

- **mideye indirmek**

“Böreğin yarısını daha havadayken mideye indiriverdi.” (ÖÖGK. 36; ÇB. 106;
PK. 79; GBKM. 70; BÇK. 129)

- **mideye oturmak**

“Kısa süre sonra, lök gibi mideye oturan yemeğin ardından...” (ÇB. 66)

- **mürekkkep yalamak**

“Onun için, azıcık mürekkep yalayan köyden kaçtı.” (BÇK. 204)

- **nalıncı keseri**

“Senin ne nalıncı keseri olduğunu bilmesem, alkış tutardım.” (BÇK. 203)

- **nam salmak**

“Ama, kavgacılığı ve kabalığı öyle nam salmıştı ki...” (BÇAP. 73; ÖÖGK. 38;
PK. 105)

- **ne hali varsa görmek**

“Ben gidiyorum, ne haliniz varsa görün.!” (BÇAP. 33; GSD. 22; ÇB. 60)

- **ne idüğü belirsiz**

“Hemen hepsi, bu ne idüğü belirsiz delikanlılardan rahatsız olmuştu.” (BÇAP. 112; GSD. 125)

- **Nuh deyip peygamber dememek**

“Oya, Nuh demiş peygamber dememiş, aralarına katılmayı başarmıştı.” (BÇAP. 90; ÇB. 162; A. 37; GBKM. 82)

- **Nuh Nebi’den kalma**

“Tapu değil bu, Nuh Nebi’den kalma bir davetiye yalnızca.” (ÖÖGK. 99)

- **ocağına incir (ağacı) dikmek**

“Gelenekti, adetti diyerek ocağıma incir dikecekler.” (BÇK. 202)

- **oh çekmek**

“Arkasından kapıyı kapatan Selvi Hanım, derin bir oh çekti.” (BÇAP. 78; ÖÖGK. 21; GSD. 28; ÇB. 86; PK. 78; A. 83; GBKM. 17; BÇK. 208)

- **oh olsun**

“Beni dinlemedin! Oh olsun!” (ÖÖGK. 41; GSD. 32; ÇB. 53; BÇK. 79)

- **ok yaydan çıkmak**

“Diklenmese, özür dilesse farklı olurdu belki ama, bir kez ok yaydan çıkmıştı.” (BÇK. 127)

- **omuz vermek**

“Birbirlerine omuz verir, mahallenin altını üstüne getirirlermiş.” (ÖÖGK. 49; A. 32)

- **oralı olmamak**

“Beriki hiç oralı olmadı.” (ÖÖGK. 55; GSD. 67; PK. 16; BÇK. 163)

- **ödü bokuna karışmak/bulaşmak**

“...benim bile ödüm bo- şeyime karıştırdı.” (A. 96; GBKM. 175)

- **ödü kopmak**

“Rahmetliden hepimizin ödü kopardı.” (A. 96)

- **ödü patlamak**

“ ‘Ödünüz patladı, değil mi?’ diyerek ilgilendi kardeşiyle.” (BÇAP. 43; ÖÖGK. 50; ÇB. 10; A. 54; GBKM. 150; BÇK. 82)

- **öküz altında buzağı aramak**

“... ‘Siz öküz altında buzağı arasınız,’ diyordu.” (GBKM. 99)

- **ölme eşeğim ölme, yaz gelecek yonca bitecek**

“Ölme eşeğim ölme, yaz gelecek yonca bitecek.” (ÖÖGK. 94)

- **ön ayak olmak**

“Ön ayak olsun da hakkımı arayayım!” (PK. 216; A. 33; BÇK. 205)

- **önünü kesmek**

“...öğrencilerin önünü kesip eğlenirler.” (ÖÖGK. 113; GSD. 149; ÇB. 61; PK. 203)

- **pabucu dama atılmak**

“Görürsün, bak; kardeşin olsun pabucun nasıl dama atılacak!” (PK. 199)

- **pabucu ters giydirmek**

“Kolay değildi tabii; köyü basan cinlere pabucu ters giydiren...” (BÇK. 183)

- **pabuç bırakmamak**

“Hiçbirine pabuç bırakmazdı; ama bu akşam herkeste bir tuhafılık vardı.” (PK. 142; A. 149)

- **papara yemek**

“Üstüne bir de annesinden yediği papara eklenince...” (ÖÖGK 79; BÇK. 23)

- **para dökme**

“Tasması, pire ilacı, kumu derken avuç dolusu para döktü; sözünü etmedi.”
(ÖÖGK. 11; BÇK. 138)

- **paragöz**

“Hiçbirimiz paragöz değiliz, biliyorsun.” (A. 168)

- **pat diye**

“Pat diye sorunca şaşırıldı zavallı; utandı.” (ÇB. 34; BÇAP. 15; PK. 55)

- **pervane olmak**

“Çocuklar elbette çevresinde pervane olurdu.” (BÇK. 164)

- **pestilini çıkarmak**

“Hani o an Rüstem Çavuş ellerine geçse pestilini çıkarırlardı.” (GBKM. 123)

- **peşine düşmek**

“Pehlivanlar pehlivanının peşine düştüm.” (A. 35; GBKM. 186; BÇK. 169)

- **pireyi deve yapmak**

“Pireyi deve yapmakta gelininin üstüne yoktu.” (A. 117)

- **punduna getirmek**

“...sohbetin tadı kaçmışsa bir punduna getirir, araya giriverir.” (A. 52)

- **püf noktası**

“‘İşin püf noktası böğürtlenlerde,’ dedi Nihal Teyze.” (BÇK. 179)

- **renk ver(me)mek**

“Neden Sude gibi renk vermeden kırk yalan uyduramıyordu ki?” (A. 26)

- **renkten renge girmek**

“Karıştırdıkça yüzü renkten renge giriyordu.” (ÖÖGK. 82; GBKM. 144; BÇK. 81)

- **sabrı taşmak**

“Sabrımızın taşmasını, birbirimize düşmemizi bekliyorlar.” (GBKM. 131; ÖÖGK. 45; BÇK. 73)

- **saman altından su yürütmek**

“Saman altından su yürütme.” (ÇB. 93)

- **sarpa sarmak**

“Aksine daha da sarpa sardı.” (BÇK. 74)

- **sebil olmak**

“Zavallı hayvancıklar, sokakta sebil olmaktan kurtulduklarını sanırlardı.” (PK. 168)

- **ser verip sır vermemek**

“ Ama ağzı mühürlüydü; ser verir sır vermezdi şimdi.” (ÇB. 68; GBKM. 95)

- **sırta kadem basmak**

“...sırta kadem basmasına onun dışında mutlu olan yoktu.” (ÖÖGK. 10; GBKM. 208; BÇK. 64)

- **sırtı yere gelmemek**

“...‘Kardeşlerim var ya sırtım yere gelmez,’ demeye başladı.” (ÇB. 159)

- **sivri dilli**

“Bazı sivri dilliler çoktan beridir...”(ÇB. 111)

- **soluğu (bir yerde) almak**

“Soluğu doğruca pazarda aldı.” (BÇAP. 17; ÖÖGK. 50; ÇB. 127; PK. 15; A. 80; GBKM. 151; BÇK. 192)

- **soluğu kesilmek**

“Ferdan’ın soluğu kesilmişti.” (BÇAP. 64; ÖÖGK. 51; GSD. 55; ÇB. 49; PK. 149; GBKM. 121; BÇK. 81)

- **solundan kalkmak**

“Solundan kalkmış!” (ÖÖGK. 143)

- **son noktayı koymak**

“Sonunda rahmetli karısı son noktayı koymuştu.” (A. 40)

- **söz geçirmek**

“Sonunda toprağa çakılıymış gibi taş kesilen bacaklarına söz geçirebildi.” (ÖÖGK. 139)

- **sözüm meclisten dışarı**

“... ‘Canım, sözüm meclisten dışarı,’ diye kıvırdı.” (A. 48)

- **sözünde durmak**

“Sözünde durmamak ne demekmiş, görür o!” (PK. 22)

- **sözünü kesmek**

“Dinleyen güvercin, anlatan güvercinin sözünü kesti.” (BÇAP. 36; ÖÖGK. 95; GSD. 28; ÇB. 96; PK. 120; A. 153; GBKM. 6; BÇK. 66)

- **sözünü tutma(ma)k**

“Verdiği sözü tutardı ve arkadaşlarını asla gammazlamazdı.” (BÇAP. 73; ÖÖGK. 24; GSD. 36; GBKM. 106)

- **su gibi akmak**

“...dakikalar da su gibi akıp gitmişti.” (ÇB. 26; PK. 52)

- **su gibi olmak**

“Saçı başı terden ıslanmış, tişörtü su gibi olmuştu.” (BÇAP. 13)

- **su içinde kalmak**

“Terlemem de artmış, neredeyse su içinde kalmıştım.” (BÇAP. 104)

- **su üstüne çıkmak**

“Gerçekler bir gün mutlaka su üstüne çıkacak.” (A. 169)

- **sudan çıkmış balık gibi**

“Önceleri esip gürleyen babam, sudan çıkmış balık gibi alıklaştı.” (BÇK. 214)

- **surat asmak / suratı asılmak**

“ ‘Olan oldu artık. Surat asmayı bırakalım,’ dedi.” (BÇAP. 90; ÖÖGK. 117; GSD. 41; ÇB. 145; PK. 64; GBKM. 106; BÇK. 231)

- **suratı beş karış olmak**

“ ‘Suratı yine beş karış,’ diye düşündü.” (BÇAP. 57; ÖÖGK. 65; ÇB. 10; PK. 205)

- **surat ekşitmek**

“Suratını ekşitme...” (ÇB. 116; ÖÖGK. 58; PK. 73; A. 95; BÇK. 231)

- **suspus olmak**

“Feride’den övgüyle söz eden konu komşunun Fuat’a gelince suspus olmasının nedenini şimdi anlıyordu.” (ÖÖGK. 115; GSD. 76; PK. 133; BÇK. 86)

- **susta durdurmak/tutmak**

“Aklı bir gelip bir gitmese ailenin bütün gelinlerini, kızlarını susta durdururdu.” (ÇB. 136; BÇK. 162)

- **suya düşmek**

“Mumcular gezisinin suya düştüğünü düşünüyordu.” (BÇK. 197)

- **suyu kaynamak**

“Sizin suyunuz kaynadı!” (A. 73)

- **süngüsü düşmek**

“...bu kez süngüsü düşmüş asker gibi bayırdan yukarı çıktı.” (ÖÖGK. 31; ÇB. 37, 53; BÇK. 43)

- **süt dökmüş kedi gibi**

“İki gün sonra Zeynel, süt dökmüş kedi gibi döndü İstanbul’dan.” (BÇK. 197)

- **şafak atmak**

“Şafak attı bende!” (ÇB. 22; BÇK. 233)

- **şansı yaver gitmek**

“ ‘Bu kez de şansım yaver gitti,’ diye geçirdi içinden Memo.” (GBKM. 21)

- **şeytan dürtmek**

“Sokağın köşesindeki asırlık kestaneye doğru ilerlerken Özü’yü şeytan dürttü.” (ÖÖGK. 36)

- **şeytan tüyü olmak**

“Onda şeytan tüyü vardı.” (GBKM. 127; BÇK. 49)

- **şeytana uymak**

“Şeytana uysa çekecek silahını, dayayacak birinin şakağına.” (GBKM. 129)

- **şeytanın arka bacağı**

“Bu yaratık, şeytanın arka bacağıydı.” (ÖÖGK. 10)

- **şeytanın sağ kolu**

“Şeytanın sağ kolu!” (PK. 184)

- **şıp diye**

“Geleceği görmek, şıp diye geçmişi bilmek herkesin harcı değildi elbette.” (BÇK. 137)

- **şom ağızlı**

“ ‘Kapa şu şom ağzını!’ diye tersledi ağabeyi.” (ÖÖGK. 94)

- **tadı kaçmak**

“Güzelim gezinin tadı, daha başlamadan kaçmıştı.” (BÇAP. 90; A. 52; BÇK. 185)

- **tadına varmak**

“Bu berbat karşılaşmadan sonra ne salıncağın tadına vardım ne de kaydırağın.” (ÇB. 109; PK. 20)

- **tadını çıkarmak**

“...bu öykülerle serüvenin tadını çıkarıyorlardı.” (BÇAP. 92; GBKM. 18)

- **taş çatlasa**

“...kara kaşlı, kara yüzlü delikanlıysa taş çatlasa on altıındaydı.” (ÖÖGK. 104)

- **taş çıkartmak**

“Onlarca çocuk, değme ustalara taş çıkartırcasına...” (GBKM. 166)

- **taş kes(il)mek**

“Dondum, taş kestim!” (A. 104; ÖÖGK. 12; GSD. 55)

- **taşı sıkıp suyunu çıkarmak**

“Taşı sıkırsa, suyunu çıkarır.” (BÇK. 96)

- **tat almak**

“Günler geçtikçe yeni oyunumdan daha da çok tat alıyordum.” (ÇB. 25; PK. 46)

- **tatlı bela**

“‘Başımı tatlı belası!’ diyerek gülmeye başladı Bora.” (BÇAP. 93)

- **tatlı dil**

“Durmadan sorular soruyor, tatlı diliyle bıcır bıcır konuşuyordu.” (BÇAP. 27)

- **tatlı dilli**

“Evin hiç görmedikleri hanımı, güler yüzlü ve tatlı dilli olabilirdi.” (GSD. 74; PK. 18)

- **temize çekmek**

“...notları annem daktiloda temize çeker...” (PK. 48)

- **tepeden bakmak**

“Hindi gibi kabarıyor, arkadaşlarına tepeden bakıyordu.” (BÇK. 53; GSD. 45)

- **tepesi atmak**

“...fena halde tepem attı.” (ÇB. 19; GBKM. 77)

- **tepesine çıkmak**

“Her dediğini yapıyoruz, tepemize çıkıyorsun.” (BÇAP. 57; ÖÖGK. 47; GBKM. 99; BÇK. 195)

- **tepesini attırmak**

“Artık iyice tepemi attırıyorsunuz.” (ÖÖGK. 95)

- **tepesinin taşı atmak**

“Babamın umursadığı yoktu, ama benim tepemin taşı attı.” (A. 128; ÖÖGK. 155; BÇK. 78)

- **ter dökmek**

“...avutmak için epeyce ter döneceğimizi sanıyordum.” (BÇAP. 23; PK. 27)

- **tereyağından kıl çeker gibi**

“Tereyağından kıl çeker gibi almış gitmiş arabayı.” (ÇB. 67)

- **toz kondurmamak**

“Onlara toz kondurmaz.” (ÖÖGK. 113)

- **tozu dumana katmak**

“Oyuna dalmış çocuklarda kendilerinden geçmiş, tozu dumana katıyorlardı.” (GSD. 70; A. 148)

- **tozunu attırmak**

“Seni sevmeselerdi, bugüne kadar çoktan tozunu attırırlardı senin .” (BÇAP. 74; ÖÖGK. 64)

- **turp gibi**

“Bak turp gibi, sapasağlam.” (ÇB. 143)

- **tuz biber ekmek**

“...Gül’ün hastalığı her şeyin üstüne tuz biber ekti.” (ÇB. 153; A. 185)

- **tuzu biberi olmak**

“Fatma’ mı iffetsizlikle suçlaması da tuzu biber oldu.” (A. 37)

- **tuzu kuru olmak**

“Benim senin gibi tuzum kuru değil.” (BÇAP. 51; ÖÖGK. 131)

- **tüyleri diken diken olmak**

“Delikanlının tüyleri diken diken oldu.” (ÖÖGK. 119; ÇB. 51; GBKM. 94)

- **uçan kuştan haberi olmak**

“Uçan kuştan haberi olan Fitne Pembe’yi bile atlatmıştı.” (GBKM. 208)

- **üç buçuk atmak**

“Korkudan yüreği üç buçuk atan Can’ın maviş gözlerinde beliren pırıltılar...”
(ÖÖGK. 126; PK. 92; BÇK. 60)

- **üste çıkmak**

“ ‘Ne dikleniyorsun bel!’ diye üste çıktı Hoşcan.” (ÖÖGK. 55)

- **üstesinden gelmek**

“Kaygılanma, üstesinden geliriz.” (A. 12)

- **üstüne alınmak**

“Yanlışı gördüğünü sanan Erdoğan Bey hiç üstüne alınmadı.” (ÖÖGK. 15)

- **üstüne gelmek**

“Feryal Hanım üstüne gelmiş.” (ÖÖGK. 77; ÇB. 160)

- **üstüne gitmek**

“Evlat, bile bile belanın üstüne gitmek, cahil cesaretidir.” (ÖÖGK. 112; BÇK. 144)

- **üstüne ölü toprağı sermek**

“Sanki onu uyutan, üstüne ölü toprağı seren bendim.” (ÇB. 156)

- **üstüne titremek**

“Anası üstüne titrerdi.” (GBKM. 46)

- **üstüne varmamak**

“Üstüne varmamalıydı...” (GSD. 28)

- **üstüne yıkmak**

“...olumsuz ne varsa onun üstüne yıkmış, söyleniyordu.” (BÇAP. 80; ÖÖGK. 123)

- **üstüne yok**

“Beni uyutmakta da üstüne yoktu onun.” (ÇB. 13; A. 117; BÇK. 138)

- **üstüne yürümek**

“Şahin gözlerini açarak üstlerine yürüdü.” (BÇAP. 38; ÖÖGK. 139; GSD. 136; ÇB. 18; PK. 139; A. 25; GBKM. 45; BÇK. 48)

- **vay canına**

“ ‘Vay canına! Bu ne ilgi böyle?’ diye düşündü Işıl.” (BÇAP. 53; PK. 221)

- **vız gelmek**

“Annesinin sürmeli gözlerini açması, parmağını sallaması dayısına vız gelmişti.” (ÖÖGK. 25)

- **vurdumduymaz**

“Vurdumduymaz şey!” (ÇB. 58; GSD. 91; PK. 93; A. 63)

- **yağ gibi suyun üstüne çıkmak**

“...yağ gibi suyun üstüne çıkmaya uğraşır.” (ÇB. 109)

- **yaka silmek**

“Komşuları ikisinden de yaka silermiş.” (ÖÖGK. 49; PK. 169; BÇK. 182)

- **yakasına yapışmak**

“...‘Yine anlatsana!’ diye anneannesinin yakasına yapıştırdı.” (ÖÖGK. 91)

- **yakayı ele vermek**

“Nasılsa bir gün, bir biçimde yakayı ele verecekti.” (BÇK. 165)

- **yalın ayak başı kabak**

“Yataktan fırladığım gibi yalınayak başı kabak, soluğu üç ev ötedeki bahçede aldım.” (ÖÖGK. 50; ÇB. 99)

- **yana çıkmak**

“Şimdi de sevgili oğlu, kansızdan yana mı çıkıyordu?” (GBKM. 143; BÇK. 192)

- **yaralı parmağa işememek**

“Vahit pintisi çıkarı olmadan yaralı parmağa işemezdi.” (A. 84)

- **yarasına tuz basmak**

“Yarasına tuz basılmış gibi irkildi Galip Efendi.” (ÖÖGK. 144)

- **yaygarayı basmak**

“Ayağa fırlayarak yaygarayı bastı.” (ÖÖGK. 159)

- **yelkenleri suya indirmek**

“Biri çıksın, ona hak versin, hemen yelkenleri suya indiriverir.” (A. 167; BÇK. 223)

- **yer yerinden oynamak**

“Ne olup bittiğini öğrendiğimde yer yerinden oynadı.” (ÇB. 45)

- **yerinde yeller esmek**

“Gümüş saçlı, kara gözlü kadının yerinde yeller esiyordu.” (A. 38)

- **yerine koymak**

“...onu hiç çocuk yerine koymamıştı.” (GSD. 131)

- **yerle yeksan olmak**

“Avlağa varmamızla tüm hayallerim yerle yeksan oldu.” (A. 32)

- **yol bulmak**

“Bir yolunu bulacak ve Dikenler’in bahçesinde küçük bir araştırma yapacaktı.” (GSD. 79; GBKM. 66)

- **yollara düşmek**

“İkinci kez İstanbul yollarına düştüm.” (A. 62; GBKM. 37)

- **yolu düşmek**

“Ankara’ya yolun sıkça düşermiş.” (A. 151; BÇK. 65)

- **yoluna girmek**

“Göreceksin, her şey yoluna girecek.” (BÇAP. 69; ÇB. 160)

- **yolunu gözlemek**

“Bir kişi dışında bütün aile hâlâ onun yolunu gözlüyor.” (ÖÖGK. 23; ÇB. 11; PK. 10; GBKM. 12)

- **yolunu kesmek**

“...babaannelerinin Şerare’nin yolunu nasıl kestiğini anlatıyor...” (PK. 160)

- **...yolunu tutmak**

“Bisikletine atladığı gibi evinin yolunu tuttu.” (BÇAP. 11; GSD. 78; ÇB. 48; PK. 14; A. 65; GBKM. 32; BÇK. 54)

- **yumurta kapıya dayanmak**

“Onun için de yumurta kapıya dayanınca haber verebildiler...” (A. 122)

- **yüreği ağzına gelmek**

“Elektrik düğmesine basarken korkudan yüreği ağzına geldi.” (ÖÖGK. 17; BÇAP. 109; GSD. 59; ÇB. 133; PK. 159; GBKM. 66; BÇK. 201)

- **yüreği burkulmak**

“Yüreği burkuldu.” (ÖÖGK. 27; PK. 110; GBKM. 127; BÇK. 32)

- **yüreği daralmak**

“Salona geçen Erdoğan Bey’in yüreği daraldı bir an.” (ÖÖGK. 15; ÇB. 40; PK. 41; A. 57)

- **yüreği el verme(me)k**

“Gerisini getirmeye yüreği el vermedi.” (ÖÖGK. 28)

- **yüreği ezilmek**

“Ama, gözleri demir korkuluğa kayınca yüreğinin de tıpkı bisikleti gibi ezildiğini hissetti.” (ÖÖGK. 26; PK. 199; GBKM. 109)

- **yüreği kabarmak**

“...engellemediği bir öfkeyle yüreği kabardı.” (GSD. 71)

- **yüreği kararmak**

“Yüreğin kararmış!” (BÇK. 146)

- **yüreği pır pır etmek**

“Ben korkmam, diye esip savursam da yüreğim pır pır ediyordu.” (ÇB. 114; PK. 52; BÇK. 21)

- **yüreği serinlemek**

“Mahire’nin yüreği serinledi.” (BÇK. 29)

- **yüreği sızlamak**

“Yüreği, elinden çok sızladı.” (BÇAP. 45; ÖÖGK. 19; GSD. 47; ÇB. 74; PK. 11; GBKM. 146)

- **yüreği titremek**

“Yüreği titredi, heyecanlandı.” (PK. 144)

- **yüreği yanmak**

“Galip Efendi'nin yüreği kor gibi yanıyordu.” (ÖÖGK. 140; ÇB. 45; A. 38; GBKM. 125)

- **yüreğine ateş düşmek**

“Yüreğine bir ateş düştü.” (PK. 210)

- **yüreğine inmek/indirmek**

“Yüreğimize indirdin vallahi!” (ÖÖGK. 43; A. 63)

- **yüreğine su serpmek**

“Yüreğime su serptiniz.” (BÇAP. 125; ÖÖGK. 160; ÇB. 152; PK. 30)

- **yüreğini dağlamak**

“Bu mektup yüreğimi dağladı.” (A. 73; GBKM. 141)

- **yüreğini hoplatmak / yüreği hoplamak / yüreği hop etmek**

“Bu kızın gözleri yüreğini hoplatıyordu.” (BÇAP. 51; ÖÖGK. 40; A. 193)

“Yüreği hopladı yaşlı adamın.” (PK. 98; A. 56)

“Gizem'in yüreği birden hop etti.” (GSD. 91)

- **yüreğini kemirmek**

“Ne olduğunu anlayamadığı bir duygu, yüreğini kemirmeye başladı.” (GSD. 96; PK. 28)

- **yüreğini serinletmek**

“Belki bu senin yüreğini biraz serinletir.” (GBKM. 13)

- **yüz tutmak**

“...yırtılmaya yüz tutmuş eski bir kağıdı sallayarak çığırıyor.” (ÖÖGK. 98; GSD. 99)

- **yüz verme(me)k**

“Pinponlara azıcık yüz verdin mi tepene çıkarlar böyle.” (ÖÖGK. 47; PK. 184; A. 138; GBKM. 99)

- **yüzü gülmek**

“Günler ayları kovaladıkça Fırıncı Ali’nin de yüzü gülmeye başladı.” (BÇK. 192)

- **yüzü sirke satmak**

“Ne o öyle, yüzün sirke satıyor!” (ÖÖGK. 95; A. 100)

- **yüzünde güller açmak**

“Bu sabah yüzünde güller açıyor.” (BÇK. 20; GBKM. 204)

- **yüzünden/suratından düşen bin parça olmak**

“Yüzünden düşen bin parça.” (BÇAP. 15; GSD. 56; ÇB. 17; PK. 220; GBKM. 44; BÇK. 208)

- **yüzüne bakmamak**

“Rezil olacak, yüzlerine bakamayacaktım...” (ÇB. 28; PK. 111; GBKM. 47)

- **yüzüne renk/kan gelmek**

“Memiş’in yüzüne renk gelirken kekelemeye başladı.” (BÇK. 88)

- **zıvanadan çıkmak**

“Davet ettiği basketbolcu gelmedi diye zıvanadan çıkmış...” (BÇK. 173)

3.3. İkilemeler

Bu başlıkta, Cemali’nin kitaplarında kullanılan ikilemelere yer verilmiştir. İkilemeler saptanırken Necmi Akyalçın’ın *Türkçe İkilemeler Sözlüğüne* başvurulmuştur. Birden çok kaynağa göndermede bulunulan durumlarda, örnek tümce ilk yapıttan alınmıştır; diğer yapıtlarda yalnızca sözvarlığı ögesi kullanılmıştır. İncelenen yapıtlarda 700 ikileme belirlenmiştir.

- **abuk sabuk**

“Böyle abuk sabuk şakalardan nefret ediyorum.” (ÇB. 79)

- **abur cubur**

“...abur cuburla midelerini şişirdikleri lunaparklar, birlikte izledikleri tiyatrolar...” (ÖÖGK. 99)

- **acı macı**

“Acı macı demeden yuttuğu çiğ köftenin ardından....” (ÖÖGK. 82)

- **aç açına**

“O gece inadından aç açına, tavuk gibi erkenden yattı.” (ÖÖGK. 51; GBKM. 184; BÇK. 184)

- **aç açık**

“Aç açık kalma, kimseyi de aç açık bırakma.” (ÇB. 171)

- **aça aça**

“Gün geldi, gözlerini aça aça...” (PK. 87; GBKM. 167)

- **açar açmaz**

“...gözümü açar açmaz sokağa çıktım.” (ÖÖGK. 121; GSD. 53; ÇB. 47; PK. 30)

- **açılıp kapanmak**

“Sanki seslenecekmiş, bir şeyler söyleyecekmiş gibi ağzı açılıp kapandı.” (ÖÖGK. 104)

- **açılır açılmaz**

“Kapı açılır açılmaz beklediği soru geldi.” (ÖÖGK. 28, 78; BÇK. 22)

- **adım adım**

“Önümüzdeki araç kuyruğu adım adım ilerliyordu.” (A. 12; GBKM. 29)

- **afra tafra**

“Bu afra tafra ne, oğlum?” (ÖÖGK. 30)

- **ağır ağır**

“Burnundan sızan kanı elinin tersiyle sildi; arkasına dönüp ağır ağır uzaklaştı.” (BÇAP. 11; ÖÖGK. 66; GSD. 95; GBKM. 20; BÇK. 59)

- **ağır aksak**

“...tüm dikkati yolda, ağır aksak ilerlemeye başladı.” (A. 12)

- **ağız burun**

“Üstelik, ağız burnu uçuk içindeydi.” (ÇB. 48; PK. 134)

- **ağladı ağlayacak**

“...kimi de kendini kaptırılmış ağladı ağlayacak.” (GBKM. 58)

- **ağlaya ağlaya**

“Nil ağlaya ağlaya kendini savunmaya çalışırdı.” (PK. 213)

- **ağlayıp zırlamak**

“En fazlası, ağlayıp zırlamasın diye biçki dikiş kursuna yollardı.” (ÖÖGK. 131)

- **aka aka**

“Haberini duyar duymaz, salyaları aka aka karşısına dikildi yaşlı kadının.” (GBKM. 197)

- **akıllı uslu**

“...akıllı uslu bir kız olmaya karar verdim.” (ÇB. 91; A. 187)

- **akıl fikir**

“Sonuçta, aklım fikrim hep kuşlarda...” (PK. 71)

- **akıp gitmek**

“Günler akıp giderken Sevgi...” (ÖÖGK. 46; ÇB. 26; A. 38; GBKM. 24; BÇK. 26)

- **aklanıp/aklayıp paklanmak**

“Yaralarım temizlenip yüzüm de aklanıp paklanınca rahatladım.” (ÇB. 82; BÇK. 189)

- **aktı akacak**

“Gözlerinden yaşlar aktı akacak.” (BÇAP. 28; A. 22)

- **al al**

“Utancından yüzü al al olmuş...” (BÇAP. 93; ÇB. 35; PK. 27; GBKM. 176)

- **al kırmızı**

“Ağzım kulaklarımda, masadan al kırmızı iki elmayı kaparak...” (ÇB. 107)

- **alacalı bulacalı**

“...alacalı bulacalı onlarca tokayla sıkıştırılmıştı.” (BÇK. 141)

- **alaycı alaycı**

“...diye sordu alaycı alaycı.” (GBKM. 79)

- **alaz alaz**

“Yüreğindeki kor tüm bedenine yayıldı, yanakları alaz alaz oldu.” (GBKM. 229; BÇK. 219)

- **aldı verdi**

“Para hesabından, aldı verdiden adamakıllı yılmıştı.” (PK. 219)

- **alev alev**

“Alev alev yanıyordu yüreği.” (A. 38; BÇK. 228)

- **alık alık**

“Alık alık bakmasana!” (ÖÖGK. 153; GSD. 21; PK. 19; A. 74; GBKM. 40; BÇK. 17)

- **alıp vermek**

“Derin derin soluk alıp verdi.” (GSD. 80; BÇK. 79)

- **alır almaz**

“Eskiden anneannelerinin yaptığı elmalı turtanın kokusunu alır almaz...” (ÖÖGK. 100; GBKM. 165)

- **Allah Allah**

“Derslerim var olmaz. Allah Allah...” (BÇAP. 56)

- **allak bullak**

“Şaşırın kadıncağız, allak bullak olmuş suratıma baktı.” (ÇB. 29; PK. 22; A. 133; GBKM. 110; BÇK. 58)

- **allayıp pullamak**

“...Abey’inden öğrendiklerini allayıp pullayıp savuruyordu.” (BÇK. 205)

- **allı güllü**

“Allı güllü perdelerin sarktığı pencereleere yaklaştım.” (ÇB. 169; BÇK. 119)

- **allı pullu**

“...onun eşi ve allı pullu iki koç, nişan getirdiler.” (BÇK. 213)

- **alt üst**

“Ben büfenin altına üstüne bakıyordum, Gül’se yerde sürünüyordu.” (ÇB. 57; PK. 80)

- **ama mama**

“ ‘Aması maması yok!’ dedi.” (ÇB. 44; PK. 34; BÇK. 204)

- **ana baba**

“Çocuklarsa ana babalarının uyarılarına kulak asmıyor...” (BÇAP. 113; ÖÖGK. 38; PK. 10; A. 150)

- **anasız babasız**

“Evsiz barsız kalan aileler, anasız babasız onlarca çocuk!” (PK. 104)

- **anlaşıp anlaşılmamak**

“...anlaşıp anlaşılmadığından bir an endişe ettiyse de...” (PK. 213)

- **anlatıp anlatmamak**

“Gördüğü düşü annesine anlatıp anlatmamaya karar veremiyordu.” (GBKM. 67)

- **anlattıkça anlatmak**

“Öteki, kendinden geçmiş, anlattıkça anlatıyor.” (A. 52)

- **apar topar**

“Adamcağızı apar topar Komiser’in karşısına çıkarmışlardı.” (BÇK. 107; ÇB. 10; PK. 38; BÇK. 107)

- **ara ara**

“Arabanın içinde duyulan tek ses, ara ara burnunu çekmesi.” (A. 76)

- **ara sıra**

“Dursun Emmi’ den ve ara sıra ziyaretlerine gelen...” (GBKM. 173)

- **ardı arkası**

“Son günlerde kutlamaya gelenlerin ardı arkası kesilmiş...” (GSD. 67; GBKM. 90; BÇK. 184)

- **ardı sıra**

“...hep birlikte adamın ardı sıra yürümeye başladılar.” (GBKM. 149; BÇK. 65)

- **art arda**

“...art arda dört küçük kıvılcım parlamış yalnızca.” (GSD. 117; PK. 143; GBKM. 64; BÇK. 74)

- **aslı astarı**

“Şu kitap işinin aslını astarını anlatsana bana.” (PK. 35; A. 102)

- **aşağı yukarı**

“Özlem, başını aşağı yukarı sallayarak gülümsedi...” (GBKM. 110)

- **ata ata**

“...yolculara dirsek ata ata kendine yol açıp dışarı fırladı.” (BÇK. 222)

- **atar atmaz**

“Daha okulun kapısında dışarı adımını atar atmaz, üçlü peşine takıldı.” (GSD. 153; BÇK. 52)

- **atıp tutan**

“İki arkadaş, bu kadar atıp tutan kaportacı kardeşlerin...” (ÖÖGK. 120)

- **atıp tutmak**

“Avcılık konusunda atıp tutsa da bu iş hiç de ona göre değildi.” (GBKM. 37)

- **atlayıp zıplamak**

“Atlayıp zıpladıkça bağırıp gülüşüyorlar...” (GBKM. 148)

- **aval aval**

“Aval aval bakıyorsun.” (BÇAP. 77-78; ÖÖGK. 169; ÇB. 40; PK. 73; GBKM. 121)

- **avaz avaz**

“Özü, avaz avaz seslenerek her yerde aradı Bağcık'ı.” (ÖÖGK. 40; GBKM. 23)

- **ayak ayak**

“Ayak ayak üstüne attı.” (GSD. 95)

- **ayda yılda**

“Ayda yılda bir geliyor...” (GBKM. 59; GSD. 71)

- **aylak aylak**

“...aylak aylak dolaşan insanların sayısı artıyordu.” (ÖÖGK. 111)

- **aylak uğursuz**

“Nerde işsiz güçsüz, aylak uğursuz, it kopuk varsa buradadır.” (ÖÖGK. 110)

- **ayrı ayrı**

“Oğullarının yüzüne ayrı ayrı baktı.” (GBKM. 230)

- **az buçuk**

“Biraz korku, az buçuk tasa, çokça sevinç, bol bol kıvanç.” (PK. 52; BÇK. 75)

- **az çok**

“Bu evde herkes az çok bir şeyler söylerdi.” (BÇAP. 85)

- **azar azar**

“... ‘Önce bir yudum,’ diyerek azar azar içirdi.” (A. 139; GBKM. 49)

- **azdıkça azmak**

“Rıza yiyip içiyor şişiyor, sedef hastalığı da azdıkça azıyordu.” (BÇK. 82)

- **badana boya**

“ ‘Büyük bir binanın badana boya işini aldım,’ diye sevinçle anlatıyordu adam.” (ÖÖGK. 75; GSD. 74; GBKM. 98)

- **bağ bahçe**

“...bağlar bahçeler eriyen kar suyunu susuzluktan kavrulmuşçasına çeker alırdı toprağa.” (ÇB. 76; PK. 21; A. 33)

- **bağ bostan**

“İşim zeytincilik, lakin bağdan bostandan da anlarım.” (A. 86)

- **bağıra bağıra**

“İçinden bağıra bağıra Şerare’ye teşekkür etmek geliyordu.” (PK. 145; GBKM. 51)

- **bağıra çığıra**

“...bağıra çığıra yanımızdan geçip gittiler.” (BÇK. 173)

- **bağırıp çağırma**

“Ama, bağırıp çağırman bir işe yaramaz.” (GSD. 120)

- **bağlık bostanlık**

“...bağlık bostanlık büyük bir bahçe yapacağını...” (A. 86)

- **bağrış çağrış**

“Küçük yolcular itiş kakış, bağrış çağrış indiler.” (BÇAP. 58; ÇB. 137; GBKM. 27)

- **bağrış çığrış**

“Senem’se arkadaşlarını bağrış çığrış sıraya sokmaya uğraşıyordu.” (GBKM. 233; BÇK. 118)

- **baka baka**

“Çetin onların gözlerinin içine baka baka böreğini yiyip ayanını içti.” (BÇAP. 69; PK. 113; GBKM. 92)

- **bakkal çakkal**

“Elvan Abla da bakkala çakkala gitmiştir.” (PK. 92)

- **bal kaymak**

“...bal kaymakla beslese bile yine de ona yaranamazdı.” (ÇB. 14)

- **ballandıra ballandıra**

“Oya az önce ballandıra ballandıra anlattıklarımı unutuverdi bir anda.” (BÇAP. 97; ÇB. 145)

- **bando mızıka**

“Kadıköy’den bando mızıka vapura bindik.” (ÇB. 93)

- **bas bas**

“Ben böyle edepsizleşince kadıncağız bas bas bağırır, üstüme yürürdü.” (ÇB. 138; A. 21; GBKM. 23; BÇK. 41)

- **basa basa**

“Sözcüklerin üzerine basa basa devam etti.” (A. 65; GBKM. 124)

- **basar basmaz**

“O ığlığı basar basmaz anneleri de yukardan buyururdu.” (ÖÖGK. 164)

- **baş başa**

“Sizinle baş başa kaldım.” (BÇAP. 43; ÖÖGK. 44; GSD. 43; PK. 47; A. 90; GBKM. 90; BÇK. 178)

- **bata çıka**

“Bir buluttan diğerine bata çıka giderdik.” (ÇB. 76; GBKM. 15)

- **batırıp batırıp**

“Elindeki pamuğu, bir kaseye doldurduğu gaza batırıp batırıp...” (ÇB. 46)

- **bela mela**

“...bela mela dinlemeyecek, atacaktı kendini yola.” (ÖÖGK. 104)

- **belde bucak**

“Esin’le Ertan her fırsatta belde bucak onu aradılar.” (ÖGK. 20)

- **belli belirsiz**

“...yüzünde bu kez belli belirsiz bir gülümseme var gibiydi.” (GSD. 82; ÇB. 165; PK. 27; A. 31; GBKM. 36; BÇK. 16)

- **beş on**

“...eve gitmeden önce sahilde beş on dakika otururdum.” (BÇK. 29)

- **bet beniz**

“Beti benzi yerine gelirken karısını uyardı.” (ÖÖGK. 82; GSD. 50; A. 151; GBKM. 142; BÇK. 16)

- **bıkıp usanmak**

“...bıkıp usanmadan dilekçe üstüne dilekçe yollamıştı.” (GBKM. 165)

- **bıkmak usanmak**

“Bıktım usandım kavganızdan.” (BÇAP. 32; GBKM. 118)

- **biçki dikiş**

“En fazlası, ağlayıp zırlamasın diye biçki dikiş kursuna yollardı.” (ÖÖGK. 131)

- **bildi bileli**

“Bildi bileli anası, kimseye güvenmemesini yineleyip dururdu.” (GBKM. 71)

- **bile bile**

“Gerçekleşmeyeceğini bile bile prensesin kalması için tam üç gün dua ettim.” (BÇAP. 29; ÖÖGK. 112; GSD. 22; ÇB. 10; GBKM. 81; BÇK. 48)

- **bilir bilmez**

“...oyuncaklarını bilir bilmez karıştırıp duracaktı.” (GSD. 60)

- **bilmiş bilmiş**

“Hoşcan bilmiş bilmiş kıkırdadı.” (ÖÖGK. 50; GSD. 98; ÇB. 129; GBKM. 106; BÇK. 144)

- **bir aşağı bir yukarı**

“...bir aşağı bir yukarı turlayan kahverengi-siyah kırçilli azman Siyam kedisine bile imrenmişlerdi.” (ÖÖGK. 152; PK. 181; GBKM. 138; BÇK. 214)

- **bir avazı yerde bir avazı gökte**

“...bir avazı yerde bir avazı gökte bağırmaya başladı.” (BÇK. 209)

- **bir bir**

“...geçen gidişimizde gezdiğimiz yerleri bir bir anlattım.” (A. 165)

- **bir iki**

“Ben de bir iki firmayla anlaşabilirim belki...” (ÖÖGK. 96; GSD. 16; ÇB. 84; PK. 77; A. 11; GBKM. 30; BÇK. 51)

- **birer birer**

“Basamakları birer birer çıkıyordu.” (BÇAP. 121; ÖÖGK. 77; ÇB. 91; GBKM. 122)

- **birer ikişer**

“Eskiden meyve ağaçlarıyla dolu bahçeler birer ikişer yok olmuş...” (BÇAP. 107; ÖÖGK. 40; GSD. 72; ÇB. 151; PK. 108; A. 57; GBKM. 12; BÇK. 97)

- **biter bitmez**

“Telefon konuşması biter bitmez atıldı.” (BÇK. 193)

- **bitip tükenmek**

“...bitip tükenmek bilmeyen dikişleriyle gününü dört duvar arasında geçiriyordu.” (GSD. 125)

- **bitirir bitirmez**

“Yalçın sözlerini bitirir bitirmez annesinin yanıtını beklemeden adadan dışarı çıktı.” (GSD. 131)

- **bitti gitti**

“‘Hepsi bitti gitti!’ dedi.” (ÇB. 46)

- **boğum boğum**

“Boğum boğum olmuş nasırlı incecik eli öptü.” (GBKM. 207; BÇK. 120)

- **bol bol**

“Neşesinden komşuları da nasıplandı, herkese bol bol çay ısmarladı.” (ÖÖGK. 19; PK. 29; BÇK. 55)

- **boncuk boncuk**

“Delikanlının saç diplerinde, alnında boncuk boncuk ter birikti.” (ÖÖGK. 119; ÇB. 27; A. 21; GBKM. 207)

- **boş boş**

“...boş boş dolanıyor, görüyorum.” (GSD. 125; GBKM. 150; BÇK. 76)

- **boy bos**

“Tam, aynanın karşısında beğeniyle boyumu boşumu süzerken...” (ÇB. 70)

- **boy boy**

“...boy boy dört kız hizmet etti onlara.” (GBKM. 231)

- **boydan boya**

“Duvarı boydan boya kaplayan camlı kitaplığın önünden...” (A. 135)

- **boylu boslu**

“Bir anda kocaman, boylu boslu bir kız olmuştu sanki.” (PK. 95)

- **boylu boyunca**

“Su birikintisinin ortasında boylu boyunca yatan hayvancağızı sarıp sarmalayıp arabaya attı.” (ÖÖGK. 12; ÇB. 140; A. 26)

- **bölük pörçük**

“Belleğimde dünden kalma, bölük pörçük sözler döneniyordu.” (BÇK. 42)

- **börtü böcek**

“Börtü böcek içeri girmesin diye eşiklere kireç sürülürdü.” (PK. 173; A. 32; GBKM. 13)

- **böyle böyle**

“Böyle böyle; çok merak ediyorum dedim.” (PK. 151)

- **bulup buluşturmak**

“Dedenin bir yerlerden bulup buluşturup ikram ettiği buruk çayı içip...” (ÇB. 166)

- **buram buram**

“Şöyle, buram buram Anadolu kokan yanık türküler.” (BÇAP. 114; GSD. 72; BÇK. 212)

- **burun buruna**

“...soluk soluğa kapıda bitiveren Nagihan’la burun buruna geldi.” (ÖÖGK. 98; GSD. 128; GBKM. 183; BÇK. 56)

- **buruş buruş**

“...derisi buruş buruş parmaklar elini tuttu.” (BÇK. 30)

- **büke büke**

“Mahir Efendi, elindeki gazeteyi büke büke oklava gibi yapmış...” (GBKM. 122)

- **büke dolaya**

“Annem, belime kadar uzanan saçlarımı büke dolaya tepemde tutturdu.” (ÇB. 46)

- **büyük küçük**

“Hırsızlığın büyüğü küçüğü olmaz.” (BÇK. 48)

- **cahil cühela**

“...cahil cühela insanların arasına yollamam.” (ÇB. 146)

- **cam çerçeve**

“Evlerin camı çerçevesi boyanıyor...” (GSD. 37; GBKM. 98)

- **camsız penceresiz**

“...camsız penceresiz minicik kulübelerine doğru süzıldüklerini gördü.” (PK. 27)

- **can ciğer**

“İkisi de dünkü tartışmayı unutmuş, can ciğer kuzu sarması olmuşlardı.” (ÖÖGK. 118; A. 61)

- **canlı canlı**

“Canlı canlı gömüyorsun!” (GSD. 84)

- **cıvıl cıvıl**

“Geniş holün zeminine renkleri cıvıl cıvıl bir kilim seriliydi.” (ÇB. 94; PK. 108; BÇK. 25)

- **ciçili bicili**

“...ciçili bicili vitrinler renk cümbüşü yaratıyordu.” (ÖÖGK. 82; BÇK. 210)

- **cins cibiliyet**

“...cinsine cibiliyetine aldırmayacak, arkasına bakmadan kaçacaktı.” (ÖÖGK. 21)

- **çağrılı çağrısız**

“Girişine gerili bez afişi okuyan çağrılı çağrısız herkes...” (BÇK. 230)

- **çakmak çakmak**

“Ferdan’ın gözleri çakmak çakmak oldu.” (BÇAP. 57; BÇK. 235)

- **çala çala**

“ ‘Kaykayım sizde kalsın, sonra alırım,’ dedi ve ıslık çala çala uzaklaştı.” (BÇAP. 70)

- **çalar çalmaz**

“...Duygu zil çalar çalmaz...” (GSD. 59; ÇB. 50; BÇK. 95)

- **çalgılı türkülü**

“Babasının bahçesinde, ona inat çalgılı türkülü düğün yaptı.” (A. 42)

- **çalı çırpı**

“Kapının önündeki küfeden bir avuç çalı çırpı alıp içeri girdi.” (GBKM. 50)

- **çalışıp didinmek**

“Biri yıllardır çalışıp didinerek küçük müçük de olsa...” (ÖÖGK. 117)

- **çanak çömlek**

“...ibrikler, kırık dökük mangallar, toprak çanak çömlek...” (ÇB. 91)

- **çarşı pazar**

“...çarşı pazara da ağabeylerimiz çıkıyordu.” (PK. 135)

- **çatal kaşık**

“Çatal kaşık sesleri kesilirken yengem hâlâ anlatıyordu.” (A. 48)

- **çatlayıp patlamak**

“Yani, çatlayıp patlamayacaksın.” (A. 167)

- **çay kahve**

“...müşterilere çay kahve söylemek benim görevimdi.” (ÇB. 31; GBKM. 14; PK. 198; BÇK.139)

- **çeke çeke**

“Küçük kız içini çeke çeke ağlıyordu.” (BÇAP. 93; ÖÖGK. 171; A. 27; GBKM. 70; BÇK. 39)

- **çeker çeker**

“Dizginleri sıkı tutmazsan ne gece dinler ne gündüz; çeker çeker gider.” (A. 47)

- **çeker çekmez**

“Apartmanın ağır demir kapısını çeker çekmez o korkunç sesi duydu.” (ÖÖGK. 11)

- **çekine çekine**

“...kulübenin kapısını çekine çekine açtıklarında...” (GBKM. 193; BÇK. 67)

- **çekip çekip**

“...babaannem, neden söz etse iç çekip çekip...” (BÇK. 37)

- **çekip gitmek**

“Hoca'nın çekip gitmesiyle iş çözülmeydi.” (BÇK. 74; BÇAP. 79; GSD. 50; ÇB. 25; PK. 41; GBKM. 128)

- **çekmek gitmek**

“Yağmurun dinmesini fırsat bildin, çektin gittin.” (PK. 179; GBKM. 102; BÇK. 224)

- **çer çöp**

“...çerlerini çöplerini toplarlarken ben de Rana'yla birlikte yukarı çıktım.” (BÇK. 225)

- **çesit çeşit**

“Bir ay önce çeşit çeşit kalem aldığı için, yenisinin gereksiz olduğunu söylerdi.” (A. 162; GBKM. 82)

- **çevirir çevirmez**

“Kapının hemen sağındaki elektrik düğmesini çevirir çevirmez...” (GBKM. 202)

- **çığlık çığlığa**

“İşte tam o sırada, Fatma çığlık çığlığa eşiği atladı.” (A. 37; GBKM. 19; BÇK. 224)

- **çıka çıka**

“İçeriden de çıka çıka yaşlıca bir kadın ve matematik öğretmeni çıktı.” (A. 148)

- **çıkar çıkmaz**

“Bahçeye çıkar çıkmaz Korkut yanında bitti.” (BÇAP. 70; GSD. 62; ÇB. 127; PK. 175; A. 168; GBKM. 168; GBKM. 177; BÇK. 92)

- **çıkıp gelmek**

“...iki elinde birer bavulla teyzem Rana çıkıp geldi.” (BÇK. 41)

- **çıkıp gitmek**

“...sonra morarmış bir suratla çıkıp gitmişti.” (BÇK. 213)

- **çıkmak gitmek**

“...baktı ve arkasını dönüp çıktı gitti.” (BÇAP. 36; ÇB. 98)

- **çıtı pıtı**

“Kara gözlü, kara kaşlı, çıtı pıtı, sessiz bir şeydi.” (ÇB. 107; A. 57)

- **çil çil**

“Çil çil altın saysa, Kaan yine de onun araba tamirhanesinde çalışmazdı.” (GSD. 136)

- **çipil çipil**

“...çipil çipil gözlerini yuvalarından pörtletir...”(ÇB. 138; GBKM. 25; PK. 151)

- **çok çok**

“...çok çok yedi yaşlarında bir kız vardı.” (BÇAP. 89; A. 62; GBKM. 128)

- **çoluk çocuk**

“Bizim çoluğumuz çocuğumuz yok.” (BÇAP. 120; ÖÖGK. 92; GSD. 29; ÇB. 63; PK. 24; A. 15; GBKM. 16; BÇK. 114)

- **çöl çorak**

“Ben on üç yaşındaki kızımı çöl çorak yerlere...” (ÇB. 146)

- **çul çaput**

“Erdoğan Bey, ne kadar çul çaput varsa sepetin içine yerleştirdi.” (ÖÖGK. 22)

- **dağ bayır**

“Miskinin tekiydi; dağa bayıra ot toplamaya gider, uyur kalırdı.” (A. 37; ÇB. 22)

- **dal budak.**

“Dalların budakların arasından yere doğru uçarken...” (BÇK. 129)

- **daldırıp daldırıp**

“Parmaklarımızı daldırıp daldırıp...” (PK. 174)

- **dalga dalga**

“Kahkahaları dalga dalga çevreye yayıldı.” (BÇAP. 93)

- **dalgın dalgın**

“Diğer çocuklar arabanın altını üstüne getirirken o dalgın dalgın dışarıyı izliyordu.” (BÇAP. 50)

- **dalıp gitmek**

“...ağabeyleriye belli ki film izlerken dalıp gitmişti.” (BÇAP. 46; GSD. 38; ÇB. 25; A. 191)

- **dallanıp budaklanmak**

“Sohbet öylesine dallanıp budaklandı ki...” (GSD. 49)

- **dalmak gitmek**

“Gözleri, zümrüt yeşili yamaca serpiştirilmiş evlere daldı gitti.” (GBKM. 45)

- **davul zurna**

“Bendeniz, davul zurnayla dünya evine girerken...” (A. 33; GBKM. 152; BÇK. 221)

- **değdirip değdirip**

“...gagasını incecik zarif ele değdirip değdirip çekiyordu.” (BÇK. 114)

- **değer değmez**

“...parmağı zile değer değmez kapı açılıvermişti.” (BÇK. 52)

- **demet demet**

“Diğer sandığın üstüne demet demet maydanoz dizilmişti.” (BÇAP. 19)

- **der demez**

“Der demez de pişman oldu ve kıpkırmızı kesildi.” (GBKM. 70)

- **derece derece**

“Sayfalar birer birer eksilirken sıcaklık da derece derece yükseldi.” (ÖÖGK. 119)

- **derin derin**

“Derin derin soluk alıp verdi.” (GSD. 80; A. 31; GBKM. 20; BÇK. 75)

- **derlemek toplamak**

“Evi derler toplar, ütü yapar.” (ÖÖGK. 96)

- **derleyip toparlamak**

“Tez zamanda kendini dışarı atmak için çay ocağını derleyip toparlayan Galip Efendi...” (ÖÖGK. 144)

- **derli toplu**

“Nazar değmesin, benim kızlardan bile daha derli toplu.” (PK. 106; BÇK. 12)

- **derme çatma**

“...çitlerle çevrenmiş derme çatma evler görünüyordu.” (BÇAP. 122; GSD. 20; ÇB. 169)

- **desen desen**

“...renk renk, desen desen ördüğü kazaklar, hırkalar, patikler getirirdi.” (GSD. 61)

- **devire devire**

“...demişti veletler gözlerini devire devire.” (PK. 182)

- **dik dik**

“Zümrüt, annesine dik dik baktıktan sonra, arkasını dönüp mutfağa döndü.” (GSD. 19; ÇB. 96; PK. 142; GBKM. 71)

- **diken diken**

“Delikanlının tüyleri diken diken oldu.” (ÖÖGK. 119; GSD. 33; ÇB. 51; GBKM. 94)

- **direttikçe diretmek**

“...çocuklar direttikçe diretiler.” (PK. 142)

- **diye diye**

“Töre diye diye yaşamı kendine de ailesine de zehir eden...” (GBKM. 226)

- **diz dize**

“...diz dize oturduk.” (ÇB. 73; GBKM. 230; BÇK. 28)

- **doğru dürüst**

“İki gündür doğru dürüst yemiyorsun.” (BÇAP. 15; ÖÖGK. 51; GSD. 54; ÇB. 74; PK. 206; GBKM. 37)

- **doğrulur doğrulmaz**

“Ama yerimden doğrulur doğrulmaz bu fikirden vazgeçtim.” (ÇB. 27)

- **doğup büyümek**

“...doğup büyüdüğü koya doğru yüzmeye başlamış.” (GSD. 115; PK. 11)

- **dokunur dokunmaz**

“...elektrik düğmelerine dokunur dokunmaz her yer köşe bucak aydınlandı.” (BÇK. 45)

- **dolu dolu**

“Eda, gözleri dolu dolu ‘Sen... sen bana güveniyor musun?’ diye sordu.” (GSD. 17)

- **donmak kalmak**

“Dondu kaldı Ramazan.” (GBKM. 130; BÇK. 71)

- **donup kalmak**

“Aynı anda da donup kaldı.” (BÇAP. 14; GSD. 59; ÇB. 20; A. 17; GBKM. 115; BÇK. 80)

- **döndü döndü**

“Dişlek, köye varana dek döndü döndü kolilere baktı.” (BÇK. 209)

- **döndürmek dolaştırmak**

“...lafı döndürür dolaştırır mutlaka Galatasaray’a getirirdi.” (ÇB. 79)

- **döne döne**

“...lambaların ölgün ışığında döne döne uçuşuyor...” (GBKM. 217)

- **döner dönmez**

“Yalçın, sokağın köşesini döner dönmez ablasıyla burun buruna geldi.” (GSD. 128; ÇB. 128; A. 61; BÇK. 56)

- **dur durak**

“Bağcık dur durak bilmiyor, sürekli koşuyor.” (ÖÖGK. 34; PK. 49; GBKM. 80)

- **dura dura**

“Biraz önünde elindeki yükün ağırlığından ezilerek dura dura yürüyen İbo’yu fark etti.” (BÇAP. 71)

- **durdu durdu**

“Durdu durdu sordu: ‘İçinde ne var?..’ ” (BÇK. 209)

- **durup dinlenmemek**

“...durup dinlenmeden çay kahve taşımıştı.” (GBKM. 14)

- **durup dururken**

“Durup dururken bu saçmalık da nereden çıktı?” (BÇAP. 56; ÖÖGK. 92; PK. 41; BÇK. 215)

- **durur durmaz**

“Kamyonet durur durmaz kapıyı çalıp yere atladı...” (BÇK. 209)

- **duya duya**

“Kredi kartı mağdurlarını duya duya bu konuda ödleğin teki olmuştu kadıncağız.” (ÖÖGK. 82)

- **duyar duymaz**

“Sesleri duyar duymaz, dört ayağının üstünde dikildi Tüysüz.” (GSD. 38; ÇB. 41; PK. 109; GBKM. 197; BÇK. 20)

- **düğün dernek**

“Düğün dernek pahalı iştir...” (BÇK. 198)

- **dükkan dükkan**

“...dükkan dükkan dolaşmış olan teyzemden özür diledim.” (BÇK. 43)

- **düşüne düşün**

“O gün öğleden sonra, Çetin anneannesinin önerilerini düşününe düşününe asansöre bindi.” (BÇAP. 70)

- **düşüne kura**

“İyi ki düşününe kura kafamı yememe izin vermeyen müşterilerim var.” (BÇK. 91)

- **düşünmek taşınmak**

“Fatma Hanım’a ‘Düşündüm taşındım; ölçtüm biçtim, garar verdim bacı,’ dedi.” (A. 157)

- **edalı edalı**

“‘Seni içeri alamam,’ dedi Gizem edalı edalı.” (GSD. 95)

- **eder etmez**

“Babam arkadaşını yolcu eder etmez anneannem başladı.” (ÇB. 148; GBKM. 233)

- **eğilip doğrulmak**

“Bahçivanımız sevgili Tosun Amca’nın eğilip doğrulmaktan canı çıkmıştı.” (A. 20)

- **eğip bükmek**

“...meyve ağaçlarının dallarını eğip büküyordu.” (ÇB. 168; PK. 37; BÇK. 126)

- **eğri büğrü**

“Zaten altını on dört ayar, incileri eğri büğrü, firüzesi de lekeliydi.” (ÇB. 53; A. 155)

- **ekip biçmek**

“Çocukların ekip biçeceği minik bostanlar...” (PK. 82; BÇK. 219)

- **eksik gedik**

“Büroda ne varsa elden geçirip eksiği gediği saptadı.” (ÇB. 149)

- **el avuç**

“Ele avuca sığmayan haytanın tekiydim.” (PK. 103; GBKM. 59)

- **el ayak**

“... elleri ayakları donuyor, tir tir titiyordu.” (GSD. 151; ÇB. 10; PK. 41; A. 60; GBKM. 28; BÇK. 71)

- **el ele**

“El ele yürümeye başladılar.” (GSD. 46; BÇK. 28)

- **el etek**

“Neyse; annem eline eteğine çabuk, becerikli bir kadındı.” (PK. 197; A. 37)

- **el kol**

“O akşam eli kolu dolu asansörden çıkan Erdoğan Bey’i...” (ÖÖGK. 16; GSD. 96; PK. 157; A. 175; GBKM. 57)

- **el yüz**

“Canım, önlüğünü as, elini yüzünü yıka, kahvaltını yap.” (BÇAP. 52; ÖÖGK. 16; GSD. 65; ÇB. 30; PK. 53; A. 30; GBKM. 20; BÇK. 85)

- **elden ele**

“Gösterişli saati, elden ele gezen son model telefonu...” (ÖÖGK. 106)

- **ele güne**

“İyi bir mesleği olsun, ele güne muhtaç olmadan yaşasın istiyordu.” (GSD. 130)

- **eninde sonunda**

“ ‘Mendeburun yokluğuna eninde sonunda alışacaklar,’ diye mırıldandı.” (ÖÖGK. 11)

- **esip gürlmek**

“Önceleri esip gürlleyen babam, sudan çıkmış balık gibi alıklaştı.” (BÇK. 214)

- **esip savurmak**

“Az önce esip savuran o değildi sanki.” (ÖÖGK. 60; ÇB. 113; PK. 82; A. 66)

- **esmek savurmak**

“Ertesi gün Fırıncı Ali, üç oğlunun üçüne de esti savurdu.” (BÇK. 78)

- **eş dost**

“Dedesi ise daha ilk günden eşini dostunu telefonla aramış...” (GSD. 61; ÇB. 67)

- **eşik beşik.**

“İşte o zaman, eşikteki beşikteki hepsi birden baba ocağında toplanırmış.” (BÇK. 117)

- **eşip deşmek**

“Bahçeyi eşip deştiği günlerden biriydi.” (BÇK. 82)

- **etmek etmemek**

“Geceliklerimizi giyerken üç beş sözcük ediyor etmiyor...” (BÇK. 216)

- **ev ocak**

“O, Halil’in sözüyle evini ocağını bırakmazdı.” (GBKM. 195)

- **eveleyip gevelemek**

“Eveleyip gevelemeden ‘Takı makı yok!’ dedim.” (ÖÖGK. 123; A. 85)

- **evirmek çevirmek**

“Birini aldı, evirdi çevirdi.” (PK. 11)

- **evlenip barklanmak**

“...evlenip barklanıp çoluk çocuğa karışmışlardı.” (A. 147)

- **evsiz barksız**

“Evsiz barksız kalan aileler, anasız babasız onlarca çocuk!” (PK. 104)

- **ezik büzük**

“...saman kağıdından yaptığı ezik büzük olmuş kayıkları da attı.” (ÇB. 57)

- **ezile büzüle**

“...ezile büzüle ‘Evladım, bak kış geldi. Böyle sobasız olmaz,’ demişti.” (ÖÖGK. 92)

- **ezile sıkışa**

“Yatıla kalkıla, ezile sıkışa pufluğu kalmayan kar...” (ÇB. 76)

- **ezmek büzmek**

“Sen bunu kıvırır, ezer büzersin şimdi.” (ÇB. 129)

- **fakir fukara**

“Kurban kesip fakir fukaraya dağıtalım diyenler...” (BÇK. 85)

- **falan filan**

“Koca kız olmuşum, ağzıma yakışmıyormuş, falan filan.” (ÇB. 14)

- **fazla fazla**

“Her şeyin fazla fazla var.” (BÇAP. 59; PK. 112)

- **feryat figan**

“...feryat figan dışarı uğrayan Feryal Hanım polisleri karşıladı.” (ÖÖGK. 74; ÇB. 66; PK. 174; A. 35)

- **findık fıstık**

“...onlara findık fıstık, hatta sigara alıyordu.” (BÇK. 62)

- **fiske fiske**

“Fiske fiske kabarmıştı cildimiz.” (PK. 174)

- **gam kasavet**

“...varlığıyla insanın içindeki gamı kasaveti alıyordu.” (ÖÖGK. 133)

- **gece gündüz**

“Gece gündüz ışıl ışıldı mahalle.” (GSD. 38; B. 87; A. 140; GBKM. 59)

- **geçer geçmez**

“Akşamları televizyonun karşısına geçer geçmez sarı kafası omzuna dışıverdi.” (ÖÖGK. 37; GBKM. 185)

- **geçip giden**

“...Barış, kaymaklı kadayıfını yerken dışarıda geçip gidenleri izliyordu.” (ÖÖGK. 82; GSD. 86; B. 40; PK. 120; BK. 149)

- **geçip gitmek**

“Otobüs önlerinden geçip gitti.” (GBKM. 172; BK. 22)

- **geçmek geçmemek**

“Tatlılığın ardından bir hafta geçti geçmedi damat bey...” (BK. 213)

- **geçmiş geçmemiş**

“İki gün geçmiş geçmemiş, Halise Hanım’ın evinin önünde...” (GSD. 31)

- **gelen geçen**

“Altına bir tabure çekiyor, sözde gelene geçene bakıyordu bütün gün.” (GBKM. 229; BK. 32)

- **gelen giden**

“Hafta sonları, üçüncü katta oturan üniversite öğrencilerinin gelen gidenleri hiç tükenmezdi.” (ÖÖGK. 171; GSD. 43; A. 148; GBKM. 50)

- **gelenek görenek**

“Ağalığı da töreyi de geleneği göreneği de senin kadar iyi bilirim.” (A. 151; GBKM. 47)

- **gelip geçmek**

“Günler geçtikçe Özgür’ün gözünün önünden sayılar gelip geçiyor...” (BK. 54)

- **gelip giden**

“Yazın gelip giden müşteriler, kışın çoluk çocuk...” (PK. 124)

- **gelip gidip**

“Senin gibi, gelip gidip saçımı çekmiyor.” (PK. 107)

- **gelip gitmek**

“...pek çok inşaatçı gelip gitmişti.” (GSD. 69)

- **gelir gelmez**

“Okan onlarla göz göze gelir gelmez, başını öne eğdi.” (GSD. 50)

- **geliş gidiş**

“Hele göçmen kuşların geliş gidiş zamanlarında.” (PK. 72)

- **gelmek çatmak**

“...lise bitmeden askerlik çağı geldi çattı.” (A. 33; BÇK. 183)

- **geri geri**

“İki büklüm eğilip geri geri giderek dışarı çıktı ve kapıyı kapattı.” (ÖÖGK. 131; GSD. 33; BÇK. 80)

- **gevrek gevrek**

“Fosil de aralarında gevrek gevrek havlıyordu.” (GSD. 32; ÇB. 171; GBKM. 139)

- **gevşer gevşemez**

“Köpek, tasmaı gevşer gevşemez dört günde adamakıllı bellediği tur yoluna atağa geçti.” (ÖÖGK. 35)

- **gezip tozmak**

“...Paris’te gezip tozmuştu besbelli.” (BÇAP. 119; ÖÖGK. 122; GSD. 45; ÇB. 91)

- **gidip gelmek**

“Gülay liseye geçene kadar birlikte gidip geldiler.” (BÇK. 19; BÇAP. 25; ÖÖGK. 165)

- **gıcır gıcır**

“...gıcır gıcır mavi kamyonetin motoru sustu.” (ÇB. 64)

- **gide gele**

“Bu arada babam Anadolu’ya gide gele evi hurda deposuna çevirmişti.” (ÇB. 91)

- **gider gitmez**

“...köyden gider gitmez Cennet Ana’nın başına dikilmekte gecikmemişlerdi.” (GBKM. 87)

- **gidip gelip**

“Gidip gelip dolaptaki pabuçlarıma bakıyordum.” (PK. 199)

- **gidiş dönüş**

“Gidiş dönüş dört saatim yolda geçiyor.” (ÖÖGK. 70)

- **giren çıkan**

“Oysa, girene çıkana göz kulak olmak onun görevi değildi.” (ÖÖGK. 133; BÇK. 145)

- **girer girmez**

“Torunu daha eve girer girmez doğruca telefona saldırıp annesini aradı.” (ÖÖGK. 162; ÇB. 119; PK. 46; BÇK. 71)

- **girip çıkan**

“Arabanın içinden, cami avlusuna girip çıkan insanları ...” (ÇB. 163)

- **girip çıkmak**

“Bir dükkandan diğerine girip çıktı.” (PK. 14; BÇAP. 67; BÇK. 48)

- **gitti gider**

“Yoksa, gitti gider.” (ÇB. 21; PK. 72)

- **giyinip kuşanıp**

“...giyinip kuşanıp mutfak kapısından dışarı süzüldüm.” (ÇB. 78)

- **gizli gizli**

“Gizli gizli ağladı.” (BÇAP. 35)

- **gizli saklı**

“Suskunlukları, gizli saklı okula girmenin yollarını aramaları, bulmaları da bundan.” (BÇAP. 87; GSD. 75)

- **göçmek gitmek**

“Bir aya varmamış, anacığı göçmüş gitmiş.” (ÇB. 171)

- **göçüp gitmek**

“Eşi aniden bu dünyadan göçüp gittiğinde...” (ÇB. 9; A. 39; BÇK. 130)

- **gör bak**

“Gör bak, Zeynel bu kızı al-maaz!” (BÇK. 191; A. 40; GBKM. 227)

- **görmüş geçirmiş**

“Bu dediğim dedik, görmüş geçirmiş kadından hoşlanmazdı.” (GSD. 27; BÇK. 86)

- **görünür görünmez**

“Babam görünür görünmez de kendimi suya bıraktım.” (ÇB. 14)

- **görüş göreceği**

“Hastaneye bugün gitsen, görüş göreceğin yalnızca on dakika.” (GSD. 64)

- **görür görmez**

“Tarık Bey, albümü görür görmez tanıdı.” (BÇAP. 61; ÖÖGK. 60; ÇB. 64; PK. 76; GBKM. 116; BÇK. 65)

- **göz göze**

“Ferdan anahtarlarını çıkarmış, kapıyı açmak üzereydi ki Ayşıl’la göz göze geldi.” (BÇAP. 51; ÖÖGK. 142; GSD. 50; PK. 34; A. 101; GBKM. 20; BÇK. 92)

- **göz kulak**

“Oysa, girene çıkana göz kulak olmak onun görevi değildi.” (ÖÖGK. 133; GSD. 70; BÇK. 87)

- **güç bela**

“... kendini güç bela koltuğa bıraktı.” (A. 180)

- **güç kuvvet**

“Kafası çalışan, gücü kuvveti yerinde, karın tokluğuna iş görecektir bir elemana ihtiyacımız var.” (ÖÖGK. 127)

- **güle güle**

“Mahallemize taşınanlara güle güle oturuna giderdik.” (ÖÖGK. 163; A. 63; BÇK. 96)

- **güle oynaya**

“Güle oynaya kendisine doğru geliyorlardı.” (GSD. 32; PK. 198; GBKM. 75)

- **güllük gülistanlık**

“...topraklarımda her şey güllük gülistanlıktı.” (A. 68)

- **gülsün mü ağlasın mı**

“Gülsün mü ağlasın mı şaşırın Tarık Bey, ilgiyle oğluna bakıyordu.” (BÇAP. 63)

- **gölüşüp söyleşmek**

“...arada birbirlerine takılıyor, gölüşüp söyleşiyorlardı.” (BÇAP. 13)

- **gün gece**

“Kapının açıldığı koridor gün gece zifiri karanlık olurdu.” (ÖÖGK. 76; A. 148)

- **günden güne**

“Günden güne al yanakları solmuş, benzi limon rengine dönmüştü.” (BÇK. 54)

- **hafif hafif**

“Ağaçların dalları hafif hafif dalgalanıyordu.” (BÇAP. 38; A. 51; GBKM. 21)

- **haklı haksız**

“...haklıyı haksızı ayıran, ağır cüppesiyle dimdik duran...” (BÇAP. 19)

- **hal hatır**

“Memduh Usta, onlara önce selam verip hal hatır sordu.” (GSD. 136; ÇB. 18; GBKM. 230)

- **hal tavır**

“Dişlek’in dikkatini çekmişti kızın hali tavır.” (BÇK. 185)

- **hanım hanımcık**

“Ama asla kız arkadaşlarımla hanım hanımcık komşuculuk oynamadım.” (ÇB. 23; A. 73)

- **havalı havalı**

“...etek kıvrımları havalı havalı hışırdıyordu.” (ÇB. 101)

- **hele hele**

“Ataklığı, becerikliliği, hele hele o hazırcevaplılığı...” (BÇAP. 71; A. 168; GBKM. 87)

- **hemen hemen**

“Sabaha karşı, hemen hemen her gün geldiği bu kayanın...” (GSD. 87)

- **her gün her gün**

“ ‘Oğlum, her gün her gün nereye gidiyorsun böyle?’ diye yakındı Üftade Hanım.” (BÇAP. 120)

- **hesap kitap**

“Babam sağ olsun, pek hesap kitap bilmezdi.” (A. 88)

- **hırlı hırsız**

“Hırlı hırsızdan mı, yoksa kaçıkdan mı?..” (BÇK. 31; GBKM. 129)

- **hoş hoşnut**

“Bir tek Zeynel, hoş hoşnut gülümsüyordu.” (BÇK. 80)

- **hot zot**

“Hot zot konuşurdu.” (A. 117)

- **hurda murda**

“Onu satacak, hurda murda bir bisiklet alacaktı.” (BÇK. 121)

- **huyu suyu**

“...huyunu suyunu bilmedikleri öğretmenlerle uğraştılar.” (ÖÖGK. 168; ÇB. 151)

- **ıklaya sıklaya**

“...ıklaya sıklaya kulübeye doğru yürüyorlardı.” (GBKM. 73)

- **ılık ılık**

“Hımmm, ılık ılık ve enfesti!” (ÖÖGK. 50)

- **ılınır ılınmaz**

“Süt ılınır ılınmaz hemen ocağı kapattım.” (ÇB. 119)

- **ışıl ışıl**

“Masmavi gökyüzü ışıl ışıldı.” (BÇAP. 47; ÖÖGK. 98; GSD. 19; ÇB. 64; PK. 95; A. 125; GBKM. 138)

- **ıvır zıvır**

“İyi olur, bir sürü ıvır zıvır.” (BÇAP. 55; ÖÖGK. 121; BÇK. 214)

- **iç dış**

“Kulübesinin içini dışını eşeleyerek temizlemiş...” (GSD. 37; ÇB. 27)

- **iç içe**

“İki çöp torbasını iç içe koyup yerleştirdikten sonra...” (BÇAP. 39; A. 140; GBKM. 92)

- **için için**

“Beş yıl önce, babaları onları terk edip gittiğinde de böyle için için ağlamıştı.” (ÖÖGK. 27; PK. 162; A. 169; GBKM. 174)

- **içli dışlı**

“Annem ikimizi böyle içli dışlı görünce aynı gün ikinci şokunu yaşadı.” (A. 144)

- **içten içe**

“...kızıyla damadını içten içe suçlar, belli etmemek için çaba harcardı.” (ÖÖGK. 62; GSD. 123; ÇB. 80; GBKM. 145)

- **iki üç**

“...iki üç haftalığına benim odamda konuk olacaktı.” (BÇAP. 23; ÖÖGK. 69; GSD. 29; ÇB. 64; GBKM. 35; BÇK. 69)

- **ikişer üçer**

“Merdivenleri ikişer üçer çıkmaya başladı.” (BÇAP. 51; GBKM. 53; GBKM. 132; BÇK. 223)

- **in cin**

“Bahçesinde in cin top oynuyor.” (ÖÖGK. 155; ÇB. 116; A. 31)

- **indi incek**

“Rahmet indi incek.” (A. 60)

- **iner inmez**

“Bilenmiş çelik, kalın budağa iner inmez kol gibi dal sallandı.” (BÇK. 79; BÇAP. 90)

- **inip kalkmak**

“Annesi, Zümrüt’ün heyecandan inip kalkan göğsüne, ıslıl ıslıl parlayan gözlerine baktı.” (GSD. 19; GBKM. 117; BÇK. 55)

- **ipten kazıktan**

“İpten kazıktan kopmuş gibi!..” (ÇB. 43)

- **iri iri**

“Gözlerini iri iri açarak ‘Kimseyi istemiyorum!’ dedi torununa.” (ÖÖGK. 90; GSD. 33; PK. 65; BÇK. 211)

- **irili ufaklı**

“İrili ufaklı kayalar, hiç görmediği türde yosunlar ve birbirinden ilginç deniz bitkileri vardı.” (GSD. 101; ÇB. 25)

- **isteksiz isteksiz**

“‘Ben üfleyemem ki,’ dedi isteksiz isteksiz.” (GBKM. 47)

- **istemeye istemeye**

“Duygu istemeye istemeye ikna oldu.” (GSD. 64; ÇB. 47)

- **ister istemez**

“Şimdi ister istemez ‘Yoksa, Aynur haklı mı?’ diye geçiriyordu aklından.” (GSD. 78)

- **iş güç**

“Ayol, adamın işi gücü İstanbul’da.” (PK. 124; ÇB. 16; A. 167; BÇK. 184)

- **işsiz güçsüz**

“Nerde işsiz güçsüz, aylak uğursuz, it kopuk varsa buradadır.” (ÖÖGK. 110; A. 172)

- **iştahsız iştahsız**

“Ekmekleri çorbanın içine doğradı, iştahsız iştahsız yemeye başladı.” (GBKM. 176)

- **it kopuk**

“Nerde işsiz güçsüz, aylak uğursuz, it kopuk varsa buradadır.” (ÖÖGK. 110)

- **ite kaka**

“Kaportacı kardeşler, Can’ı ite kaka durağa sürüklüyordu.” (ÖÖGK. 119; PK. 134; GBKM. 17, 96)

- **itilip kakılan**

“Onu, böylesine sevilmeyen, itilip kakılan, sövülüp sayılan bir sokak kedisi...” (GSD. 30)

- **itip kakmak**

“Seda’nın bağırtısı ve itip kakmasıyla uyanmıştı Sema.” (BÇAP. 80; GSD. 45)

- **itiş kakış**

“Küçük yolcular itiş kakış, bağış çağrış indiler.” (BÇAP. 58; A. 24; BÇK. 21)

- **itişip kakışmak**

“Bugüne kadar arkadaşlarıyla çok ağız kavgası yapmış, itişip kakışmıştı.” (BÇAP. 11)

- **iyi hoş**

“Bütün bunlar iyi hoş da senin yüzünden kalbim duracak.” (PK. 161)

- **iyiden iyiye**

“...burnundaki sızıysa iyiden iyiye azaldı...” (BÇAP. 18; GSD. 14)

- **kabuk kabuk**

“Tavan kabuk kabuk, sen süpür, o tozunu bıraksın.” (A. 55)

- **kafa kafaya**

“Tüm aile kafa kafaya vermiş, konuşup tartışmışlar.” (GSD. 110; PK. 47; GBKM. 131)

- **kaldırır kaldırmaz**

“Arda Bey başını gazeteden kaldırır kaldırmaz fincanına uzandı.” (BÇK. 149)

- **kalır kalmaz**

“Öğretmen Leyla yalnız kalır kalmaz...” (PK. 41)

- **kalkar kalkmaz**

“Ama ayağa kalkar kalkmaz, Gizem’in annesiyle göz göze geldi.” (GSD. 96)

- **kan ter**

“Kan ter içindeki geveze Emre koşa koşa yanlarına geldi.” (BÇAP. 18; ÇB. 173; GBKM. 40)

- **kanal kanal**

“Kanal kanal gezmeye koyuldu.” (A. 101)

- **kanatlı kanatsız**

“Bahçesindeki kanatlı kanatsız tüm hayvan dostları da...” (GBKM. 72)

- **kap kacak**

“Kalaylanan kap kacak yerine yerleşir, ama kazan yaz boyu ocağın üstünden inmezdi.” (ÖÖGK. 50; A. 156)

- **kapanır kapanmaz**

“Odanın kapısı kapanır kapanmaz açıklamasını yaptı.” (PK. 149)

- **kapatır kapatmaz**

“Telefonu kapatır kapatmaz Rana’ya dönüp...” (BÇK. 116)

- **kapı kapı**

“Az sonra dışarı çıkacak yine kapı kapı dolaşacaktı.” (PK. 9; BÇK. 19)

- **kara kara**

“Kara kara ne yapacağını düşünürken ansızın aklına Nil gelmişti.” (PK. 41)

- **kararlı kararlı**

“...kararlı kararlı yaşlı adamın gözlerinin içine baktı.” (GBKM. 44)

- **kardeş kardeş**

“Kardeş kardeş takım oyunu oynayacaklardı demek!” (ÖÖGK. 63)

- **kargacık burgacık**

“...kargacık burgacık harfleri çıkarmaya çalışan Bülent.” (BÇK. 121)

- **karınca kararınca**

“Herkes karınca kararınca bir şeyler sunuyordu Zeynel’e.” (BÇK. 86)

- **karman çorman**

“Ne yazık ki karman çorman olan şubeler yüzünden o da karşı binada kalmıştı.”
(ÇB. 145)

- **kasıla kasıla**

“Hemşerinin peşi sıra kasıla kasıla yürüdü cimcime.” (BÇK. 144; BÇ. 24)

- **kasım kasım**

“ ‘Doktor çıkıp buraya gelecek,’ diye kasım kasım kasılmıştı.” (BÇAP. 112;
ÖÖGK. 45; GSD. 86; GBKM. 99; BÇK. 53)

- **kasıp kavuran**

“İçimi kasıp kavuran duyguları gerçekte anlatabildim mi?” (ÖÖGK. 167)

- **kaş göz**

“Geleceksin de kızımız Zeynep’in kaşını gözünü, elini ayağını...” (ÇB. 10)

- **katman katman**

“Koyu gri katman katman bulutları yaran ışınlar sonsuz mavilikte birleşiyor...”
(ÖÖGK. 167)

- **katmer katmer**

“Pembe gülün katmer katmer yaprakları titremiş.” (A. 71)

- **kaynamış kaynamış**

“Bir gün öncesine öyle dalmıştı ki çaydanlıktaki su kaynamış kaynamış, bitmişti.”
(BÇAP. 80)

- **kazasız belasız**

“Kazasız belasız bir hafta geçti.” (BÇAP. 27; ÇB. 69)

- **kem küm**

“Sorduğu soruya kem küm yanıt alan Yıldırım Ağabey’i kitabı defteri kapattı.”
(BÇK. 60)

- **kendi kendine**

“Sessiz kendi kendine konuşuyordu.” (BÇAP. 15; ÖÖGK. 30; GSD. 43; ÇB. 17;
PK. 11; A. 39; GBKM. 50 BÇK. 13)

- **kesik kesik**

“Kesik kesik soluyarak yineledi durdu.” (BÇK. 28; GBKM. 200)

- **kestirip atmak**

“Öfkeyle elini beline koyan Miray kestirip attı.” (ÖÖGK. 95; GSD. 41; ÇB. 110;
PK. 38; GBKM. 153; BÇK. 42)

- **keyifli keyifli**

“ ‘Bu, ustanın hoşuna gidecek,’ diye mırıldanıyordu keyifli keyifli.” (GSD. 154)

- **kırık çıkık**

“Kırık çıkığın var mı?” (ÖÖGK. 26)

- **kırık dökük**

“Birbirinden pis bakır kaplar, ibrikler, kırık dökük mangallar, toprak çanak
çömlek...” (ÇB. 91)

- **kırıp dökmek**

“Doludizgin kırıp dökmek, birilerine çatmak geliyordu içimden!” (BÇK. 229)

- **kırta kırta**

“Kırta kırta bahçeye indi ve yeşil çimenlere arkasını dönerek duvarın üstüne oturdu.” (BÇAP. 96; GSD. 17; PK. 170)

- **kıs kıs**

“...kıs kıs gülseler de hiç yüzlemediler.” (PK. 56; GBKM. 115)

- **kısık kısık**

“İşte, tam o anda Murat, arkasından gelen kısık kısık hıçkırık sesini duydu.” (BÇAP. 92)

- **kış kıyamet**

“Kış kıyamette evde tek başına olmaz.” (ÇB. 112; GBKM. 196)

- **kıvıl kıvıl**

“Kafasının içinde kıvıl kıvıl kurtlar...” (A. 113; BÇK. 133)

- **kıvır kıvır**

“Kıvır kıvır kabarık siyah saçların çevrelediği yüzü, ak yumurtaya benziyordu.” (ÖÖGK. 47)

- **kıvrıla kıvrıla**

“Kıvrıla kıvrıla denize doğru ilerleyen derenin içinde...” (GBKM. 18; BÇK. 26)

- **kıyı bucak**

“Lider Küçük Kayabalığı öncelikle bütün koyu yüzmüş, kıyı bucağı incelemiş.” (GSD. 110)

- **kıyı köşe**

“...kıyı köşe dört bir yanı hallaç pamuğu gibi atmıştı işte.” (ÖÖGK. 85; PK. 200)

- **kızarıp bozaran**

“Sevgi kızarıp bozaran Nino’yu izlerken...” (ÖÖGK. 49)

- **kızlı erkekli**

“Kızlı erkekli bir grup genç, ellerinde kitapları sinemanın on bir matinesine giriyorlardı.” (GSD. 119)

- **kızlı oğlanlı**

“...kızlı oğlanlı altı çocuk, etli ekmeklere yumulmuştu.” (A. 137)

- **kimi kimsesi**

“Halise Hanım yalnız yaşayan, kimi kimsesi olmayan bir kadıncağızdı.” (GSD. 31; ÇB. 161; A. 37; BÇK. 93)

- **kimsiz kimsesiz**

“Onu kimsiz kimsesiz bırakamayacağı için aldı getirdi.” (PK. 104)

- **kinlendikçe kinlenmek**

“...ona karşı kinlendikçe kinleniyordu.” (BÇAP. 71)

- **kir pas**

“Kir pas içindeki Siyam kedisi...” (ÖÖGK. 152; GBKM. 215)

- **koca koca**

“Gözlerini koca koca açarak kedi gibi yalandı.” (BÇK. 232)

- **kocaman kocaman**

“ ‘Sen ne demek istiyorsun?’ diye sordu Esra’ya, gözlerini kocaman kocaman açarak.” (GSD. 57)

- **kol bacak**

“Çocuğun kolunu bacağına çıkaracak ayol!” (ÇB. 14; GBKM. 16)

- **kol kanat**

“Nino’ysa evlatlarına kol kanat germek varken...” (ÖÖGK. 62; GBKM. 32)

- **kolay kolay**

“Annemin bakışlarındaki korkuyu kolay kolay unutacağımı sanmıyorum.” (A. 139; BÇAP. 69; BÇK. 133)

- **koli koli**

“Davetiye yerine, koli koli ıvır zıvırın poşetlendiğinden haberi bile yok.” (BÇK. 214)

- **kombina mombina**

“Kombinayı mombinayı unutun gayrı!” (BÇK. 190)

- **konu komşu**

“Konu komşunun kendisine acıyarak baktığını görüp üzülüyor...” (BÇAP. 112; ÖÖGK. 20; GSD. 29; ÇB. 67; PK. 111; BÇK. 222)

- **korka korka**

“Korka korka ağabeyine baktı.” (BÇAP. 93)

- **koşa koşa**

“Kan ter içindeki geveze Emre koşa koşa yanlarına geldi.” (BÇAP. 18; GSD. 77; PK. 169)

- **koşup zıplamak**

“İçinden koşup zıplamak gelse de tutmuştu kendini.” (BÇK. 52)

- **kova kova**

“Uğurlayanlar, hareket eden minibüsün arkasından kova kova su dökenler...” (BÇK. 208)

- **köpürmüş taşmış**

“Senin oğlan köpürmüş taşmış, yatağını bulmuş.” (ÖÖGK. 146)

- **köpürttü de köpürttü**

“...saçlarımı sabunladı, köpürttü de köpürttü.” (ÇB. 46)

- **köpürür taşar**

“Önüne set çekersek köpürür taşar, ne yana akacağı bilinmez.” (ÖÖGK. 145)

- **körükledikçe körüklemek**

“...babası gaz pedalını körükledikçe körüklüyordu.” (BÇK. 130)

- **kös kös**

“Sevgi hepsini kös kös dinledi.” (ÖÖGK. 49; GSD. 146; ÇB. 110; A. 17; GBKM. 91; BÇK. 200)

- **köşe bucak**

“Kolumdaki askı alındığında ben hâlâ köşe bucak Tekir’i arıyordum.” (PK. 75; A. 122; BÇK. 45)

- **kötü kötü**

“...kuyruğunu sıyıran nesneye kötü kötü bakarak hırlamakla yetindi.” (ÖÖGK. 130)

- **kulaktan kulağa**

“Kulaktan kulağa yayılan toplantı saati...” (BÇK. 84; GSD. 76)

- **kurt kuş**

“ ‘...orada kurtlara kuşlara bekçilik yaparsın,’ demeye başladı.” (PK. 71)

- **kurulur kurulmaz**

“Küçük kardeş arka koltuğa kurulur kurulmaz kırmızı araba gürleyerek uzaklaştı.” (ÖÖGK. 105)

- **kuşaktan kuşağa**

“Kuşaktan kuşağa aktarılan gelenek görenekleri öğretmişti.” (GBKM. 47)

- **küçük küçük**

“...küçük küçük dikkatli adımlarla eve doğru yürüyorlardı.” (GBKM. 217)

- **küçük müçük**

“Biri yıllardır çalışıp didinerek küçük müçük de olsa...” (ÖÖGK. 117)

- **kükreye gürleye**

“Dede de kükreye gürleye kapıyı çekip gitti.” (PK. 17)

- **laf söz**

“Hüsnü Dayı suratsız, kindar, inatçıdır; ama laf söz bilmez...” (GBKM. 78)

- **lapa lapa**

“İsterse dışarıda lapa lapa kar yağsın, hiç fark etmezdi.” (ÇB. 137; GBKM. 192; BÇK. 135)

- **lime lime**

“Onların da hasırları lime lime olmuştu.” (GBKM. 20)

- **maviş maviş**

“Öteki maviş maviş bakıp sarı saçlarını şöyle bir savurdu.” (BÇAP. 51)

- **meyve sebze**

“Kocasının elindeki meyve sebze poşetlerini alırken...” (ÖÖGK. 16; A. 33)

- **nakış dikiş**

“İyi nakış dikiş bilenleri de makinelerinin başına oturttu.” (BÇK. 205)

- **nazlı nazlı**

“Üç dört yelkenli nazlı nazlı süzülüyor...” (BÇAP. 91; GSD. 11)

- **ne var ne yok**

“İstanbul’ da ne var ne yok bilir...” (ÇB. 79; GBKM. 104; PK. 22; BÇK. 106)

- **neler neler**

“Daha neler neler!” (ÇB. 42; PK. 135)

- **okuma yazma**

“Okuma yazmayı öğrenmem üç ay sürmedi.” (PK. 55)

- **okuyup üflemek**

“Bildiği bütün duaları okuyup üfledi.” (BÇK. 84)

- **okuyup yazmak**

“Okuyup yazacak, bileğine altın bilezik takacak.” (PK. 54)

- **olan biten**

“Bizimkiler, yaşamları süresince olan biten her şeyi unutmuşlar...” (BÇAP. 91; ÖÖGK. 28; GSD. 49; ÇB. 35; PK. 20; A. 173; BÇK. 59)

- **olan oldu**

“‘Olan oldu artık. Surat asmayı bırakalım,’ dedi.” (BÇAP. 90; GSD. 15)

- **oldu bitti**

“‘İnsanın inancını yitirmesi, oldu bittiye gelmesinden çok daha kötüyümüş,’ diye geçirdi içinden.” (ÖÖGK. 141; BÇK. 68)

- **oldum olası**

“Oldum olası şu kan davasını aklı almamıştı.” (GBKM. 94)

- **olmak çıkmak**

“Soğuk, duyarsız bir toplum olduk çıktık...” (ÖÖGK. 150; ÇB. 9; PK. 184)

- **olmuş bitmiş**

“‘Olmuş bitmiş bir şey yok,’ diye araya girdi Memiş Hoca.” (BÇK. 198)

- **olsa olsa**

“‘Olsa olsa ağa babasıdır,’ diyen babamı duymadı ya da aldırmadı.” (BÇK. 92)

- **oluk oluk**

“Ama oluk oluk boşalttığı yağmuru tüketmişti.” (PK. 146)

- **olup biten**

“Ve ilk uygun anda, tüm olup biteni anlattı bir solukta.” (BÇAP. 68; GSD. 85; PK. 119; GBKM. 145)

- **olup bitmek**

“Ne olup bittiğini öğrendiğimde yer yerinden oynadı.” (ÇB. 45)

- **olup çıkmak**

“Serseri olup çıkmıştı.” (BÇAP. 77; ÖÖGK. 152)

- **olup olmamak**

“Hatta adını Sami olup olmadığı da belli değildi.” (BÇK. 94)

- **omuz omuza**

“Emekçidir; işçileriyle omuz omuza çalışır.” (ÖÖGK. 113)

- **onu bunu**

“ ‘Sen onu bunu boş ver, anneanne,’ diye lafi çevirmeyi denedi.” (ÖÖGK. 89; GSD. 125)

- **oradan oraya**

“Taşıtların gürültüsü, oradan oraya koşuşturan insanlar...” (GSD. 21)

- **ovula ovula**

“...ovula ovula parlatılmış iki küçük tencere...” (GBKM. 39)

- **ovuştura ovuştura**

“Az sonra yanına gözlerini ovuştura ovuştura Seda geldi.” (BÇAP. 81)

- **oynaya oynaya**

“Karlı düşler kurarak gittiğimiz okuldan kartopu oynaya oynaya döndük.” (ÇB. 113)

- **öbek öbek**

“Bahçelerden toplanan öbek öbek kar evin önüne yığıldıkça...” (ÇB. 77)

- **ödül mödül**

“Ödül mödül alamazlardı ya...” (GSD. 29)

- **öğrenir öğrenmez**

“Bunun ne olduğunu öğrenir öğrenmez ben de arkanızdan gelirim.” (GSD. 112)

- **ölçmek biçmek**

“Fatma Hanım’a ‘Düşündüm taşındım; ölçtüm biçtim, garar verdim bacı,’ dedi.”

(A. 157)

- **ölçüp biçmek**

“Doğru ölçüp biçmezsem iyi biliyordum ki...” (BÇAP. 100; GBKM. 175)

- **ölüp gebermek**

“...ölüp geberdiler mi diye yanıp yakınırken.” (ÇB. 46)

- **ömür billah**

“Ama yıkılan evliliğin verdiği hasar ömrü billah sürer.” (A. 111)

- **ön arka**

“Kulaklarında kulaklık, kafasını sağa sola, öne arkaya oynatıp duruyor.” (A. 130;

GBKM. 97)

- **önü sıra**

“Özü, yanıt vermeden önü sıra geçti.” (ÖÖGK. 30; ÇB. 164; BÇK. 103)

- **öpe koklaya**

“Onu öpe koklaya pencereye götürdü...” (ÖÖGK. 71; GBKM. 88; BÇK. 38)

- **öve öve**

“Okan’ın gösterdiği duyarlılığı öve öve bitiremeyip onunla sohbet ettiler.” (GSD.

49; BÇK. 236)

- **özü sözü**

“O günden sonra Halil Dayı, özü sözü doğru Cavit’i...” (A. 86)

- **pabuç potin**

“...yok yoksulun ayağına pabuç potin yapıyordu.” (A. 29)

- **para pul**

“Para pul peşinde koşan hırlı hırsız değiller.” (GBKM. 129)

- **paytak paytak**

“Sevgi, anneannesini Nino diye ünlemeye başladığında henüz paytak paytak yürüyordu.” (ÖÖGK. 44; ÇB. 61; A. 11)

- **paşa paşa**

“Paşa paşa istifanı yaz.” (PK. 221)

- **pençe pençe**

“Yüzü pençe pençe kızarmış Selma’nın.” (PK. 142)

- **peş peşe**

“Boynundan geçirdiği çantayı çıkarıp kızına uzatırken peş peşe sordu.” (ÖÖGK. 28; GSD. 125; PK. 62; A. 81; GBKM. 14; BÇK. 95)

- **peşi sıra**

“... güneşin peşi sıra ağır ağır uzaklaşıyordu.” (BÇAP. 94; ÖÖGK. 12; GSD. 84; PK. 50; GBKM. 138; BÇK. 63)

- **pılı pırtı**

“...pılısını pırtısını topladı, iki elinde iki eski bavulla camiden ayrıldı.” (BÇK. 74)

- **pırıl pırıl**

“Yanakları pembeleşmiş, siyah gözleri pırıl pırıl parlıyordu.” (BÇAP. 24; GSD. 21; ÇB. 29; PK. 167; A. 30; GBKM. 92; BÇK. 29)

- **pis pis**

“Şu kuş beyinli Işıl, Hoşcan’la Işık’a bakıp pis pis sırtmasa...” (ÖÖGK. 67)

- **puf puf**

“Puf puf, kuştüyü gibi yumuşacık koltuklara gömüldük.” (A. 163; BÇK. 112)

- **pul pul**

“Tenin pul pul olur dökülür.” (ÇB. 102; BÇK. 82)

- **renk renk**

“Akvaryumlarda yüzen renk renk balıklar...” (GSD. 44; ÇB. 63; PK. 24; A. 24; GBKM. 82; BÇK. 166)

- **renkten renge**

“Ama, annesinin renkten renge girerek...” (ÖÖGK. 165; GBKM. 143; BÇK. 81)

- **sabah akşam**

“Yine sabah akşam onunla geçirdiği saatleri düşleyerek günlerini tüketecekti.” (PK. 59; A. 19; BÇK. 25)

- **sabah sabah**

“Neyse, sabah sabah canınızı sıkmayayım.” (BÇAP. 108; ÖÖGK. 53; GSD. 74; PK. 207; A. 179; GBKM. 68; BÇK. 14)

- **saç baş**

“Saçı başı terden ıslanmış, tişörtü su gibi olmuştu.” (BÇAP. 13; ÇB. 30; GBKM. 193)

- **saç saça**

“Sille tokat, saç saça, baş başa...” (BÇAP. 33; A. 148)

- **saç sakal**

“Ama, ya bu saç sakal?” (BÇAP. 110)

- **saça saça**

“ ‘...gelini almaya gidebiliriz,’ dedi tükürüklerini saça saça.” (BÇK. 234)

- **saçma maçma**

“Saçma maçma!” (GBKM. 61)

- **saçma sapan**

“Annesine saati sorsa, yine saçma sapan bir yanıt verirdi nasılsa.” (ÖÖGK. 74)

- **sağ salim**

“Sağ salim döndünüz ha!” (GBKM. 222)

- **sağ sol**

“Sağdan soldan gelen nefis piknik yiyeceklerinin kokusu...” (BÇAP. 92; ÖÖGK. 10; GSD. 9; ÇB. 13; ÇB. 37; PK. 17; GBKM. 25; BÇK. 17)

- **sağlı sollu**

“Bekçi eliyle sağlı sollu servi ağaçlarının yükseldiği mıcır kaplı yolu gösterdi.” (ÖÖGK. 41; ÇB. 130; A. 130; BÇK. 26)

- **sakin sakin**

“Paketin ambalajını açmaya çalışan Hoşcan, ‘Markete gitti,’ diye yanıtladı sakin sakin.” (ÖÖGK. 63; GSD. 39; ÇB. 60; PK. 156; BÇK. 220)

- **salar salmaz**

“Babam paslı çapayı salar salmaz hemen denize atladı.” (ÇB. 14)

- **salına salına**

“Hiç acele etmedi; salına salına gitti, kapıyı açtı.” (ÖÖGK. 54; GSD. 30; BÇK. 19)

- **salkım saçak**

“İçeride kim varsa, salkım saçak pencerelerdeydi.” (A. 148)

- **sallana sallana**

“Sallana sallana çantasını topluyor...” (BÇAP. 49; GSD. 52; ÇB. 173; PK. 75; BÇK. 93)

- **sallana sıkıla**

“Sallana sıkıla vitrindeki bilezikleri de elden geçirdim.” (ÇB. 27)

- **sallaya sallaya**

“...saçlarını sallaya sallaya mutfağa yollandı.” (ÖÖGK. 171; ÇB. 16; PK. 192)

- **salya sümük**

“...salya sümük ağlayarak odasına yollandı.” (ÖÖGK. 79; ÇB. 35; A. 35; BÇK. 37)

- **sararıp solmak**

“Nazlı’nın sararıp solan yüzü pembeleşti.” (BÇK. 193)

- **sarı sarı**

“Ağaçlardan sarkan sarı sarı muz hevenkleri bizi bekliyor.” (BÇAP. 92)

- **sarıp sarmalamak**

“Su birikintisinin ortasında boylu boyunca yatan hayvancağızı sarıp sarmalayıp arabaya attı.” (ÖÖGK. 12; ÇB. 10; A. 44; GBKM. 16)

- **sarmaş dolaş**

“Ardından, sarmaş dolaş olmuş yeşille mavinin...” (BÇAP. 90; PK. 95; BÇK. 61)

- **satıp savıp**

“Güzelim yerleri satıp savıp köşene çekildin.” (ÖÖGK. 91)

- **satıp savmak**

“Sonunda Ay Hanım varını yoğunu satıp savmış...” (BÇK. 115)

- **satmak savmak**

“...elinde ne varsa satmış savmış.” (A. 8)

- **savura savura**

“Seke seke, saçlarımı savura savura Sarraf Fevzi’nin dükkanına gittim.” (ÇB. 41)

- **saya saya**

“...hani neredeyse adımlarını saya saya yürüyordu.” (BÇAP. 49-50)

- **sayıp dökmek**

“...olanı biteni sayıp dökmüştü Vahit.” (A. 173; GBKM. 172; BÇK. 34)

- **sayıp sayıp**

“...sayıp sayıp cebine gömdüklerin ne?” (GSD. 149)

- **saymak dökmek**

“...açık yüreklilikle, yorum yapmadan saydım döktüm.” (A. 166; BÇK. 21)

- **saz söz**

“Gün gelmiş aç yatmış, onları saza söze yollamıştı.” (GBKM. 135)

- **sazlı sözlü**

“Sazlı sözlü, yemeli içmeli...” (ÖÖGK. 99)

- **seke seke**

“Çocuk seke seke koridoru yarılarmıştı bile.” (ÖÖGK. 78; ÇB. 41; BÇK. 20)

- **selam kelam**

“Selam kelam derken ayrıldılar.” (GSD. 30)

- **selam sabah**

“Ama hemen sonra, aylardır selamı sabahı kestiklerini anımsadı.” (ÖÖGK. 47)

- **selamsız sabahsız**

“...geldikleri gibi selamsız sabahsız arabaya binip gittiler.” (GSD. 71; ÇB. 128; PK. 22; A. 100; GBKM. 73; BÇK. 227)

- **senin benim**

“Onlar yarın senin benim yerimizi alacaklar.” (GSD. 29)

- **sere serpe**

“Sallanan koltuğunda sere serpe yatan kahverengi-siyah kırçılı kediye görünce önce gözleri büyüdü.” (ÖÖGK. 61)

- **sert sert**

“ ‘Görüyorsun ki geçemezsin!’ dedi Korkut, Çetin’e sert sert bakarak.” (BÇAP. 71)

- **ses seda**

“...ses seda çıkmayınca ayağımı geri çekti.” (GBKM. 28; BÇK. 126)

- **ses soluk**

“Ay, yıl derken sesi soluğu hepten kesildi.” (A. 34; GBKM. 65; BÇK. 98)

- **sessiz sedasız**

“O sabah Semine’yle birlikte sessiz sedasız sokağın köşesine doğru yürürken...” (ÇB. 48; A. 102)

- **sessiz sessiz**

“Bazen de sessiz sessiz ağlıyordu.” (PK. 107; A. 36)

- **seve okşaya**

“...hepsini tek tek seve okşaya dışarı çıkardı.” (GBKM. 109)

- **sevip okşamak**

“Vildan Hanım onu kollarının arasına aldı, sevip okşadı.” (GSD. 152)

- **sıcak soğuk**

“...sıcak soğuk sorunlarım da olmadı.” (A. 72)

- **sık sık**

“Benim yaşımda bu gibi haller sık sık olur.” (BÇAP. 102; ÖÖGK. 46; GSD. 46; ÇB. 33; PK. 13; BÇK. 70)

- **sıkı sıkı**

“ ‘Önce kızımı kucaklayayım şöyle,” diyerek sıkı sıkı sarıldı.” (GSD. 63; ÇB. 155; PK. 182; GBKM. 200; BÇK. 108)

- **sıktıkça sıkılmak**

“...kollarıyla sıktıkça sıkıyorlardı.” (BÇK. 37)

- **sıvasız boyasız**

“...sıvasız boyasız, cıscııldak bırakırlar.” (BÇK. 205)

- **sıyrılır sıyrılmaz**

“Genç konuk, ressamın kollarından sıyrılır sıyrılmaz...” (ÖÖGK. 149)

- **sifon şifon**

“Kesin şimdi sifonu şifonu da beni dinleyin.” (BÇK. 159)

- **silip süpürmek**

“İkizler, ağabeyleri önlerine ne koyduysa silip süpürdüler.” (BÇAP. 43-44; GSD. 24; A. 100)

- **silme süpürmek**

“Memiş, camiye siliyor süpürüyor; avluyu yıkıyor...” (BÇK. 75)

- **sille tokat**

“Sille tokat, saç saça, baş başa...” (BÇAP. 33)

- **sinsi sinsi**

“Sabahın erken saatlerinde başlayan ahmakıslatan sinsi sinsi yağıyordu.” (BÇAP. 57; ÇB. 14; PK. 199; A. 126; GBKM. 122)

- **siteden siteye**

“Ne kimseyle yazışmak geldi içinde ne siteden siteye gezinmek.” (ÖÖGK. 53)

- **sokak sokak**

“Yine sokak sokak gezecek.” (BÇAP. 85; ÇB. 46)

- **soluk soluğa**

“...soluk soluğa kapıda bitiveren Nagihan’la burun buruna geldi.” (ÖÖGK. 98; GSD. 98; A. 24; GBKM. 22; BÇK. 22)

- **sorduğuna soracağına**

“Sorduğuma soracağıma pişman ettiniz beni.” (PK. 120)

- **sorgu sual**

“Sorgu sualden handaki diğer ofisler de nasıplendi.” (ÖÖGK. 132)

- **sorup sormamak**

“Ona sorup sormadığını hatırlamıyordu.” (ÖÖGK. 40)

- **sormak soruşturmak**

“Sorar soruşturur, aldırmayacaksın!” (PK. 21; BÇK. 51)

- **sorup soruşturmak**

“Akşama kadar sorup soruşturacaklar...” (GBKM. 124)

- **soyunup dökünmek**

“Çetin onun soyunup dökünmesini, rahatlamasını sabırla bekledi.” (BÇAP. 68)

- **sömürdükçe sömürmek**

“O da ağabeyinin içten bağlılığını sömürdükçe sömürmüş...” (GBKM. 155)

- **söve saya**

“Söve saya merdivenleri çıktı.” (ÇB. 99; PK. 152)

- **söve söve**

“Söve söve odunluğa gitti.” (BÇK. 78)

- **sövülüp sayılan**

“Onu, böylesine sevilmeyen, itilip kakılan, sövülüp sayılan bir sokak kedisi...” (GSD. 30)7

- **sövüp saymak**

“...suç işlemeye yönlendiren ailelere sövüp sayıyordu içinden.” (GSD. 47; ÇB. 69)

- **söylene söylene**

“Söylene söylene masanın üstündeki seramik kaseye uzandı.” (ÖÖGK. 157; GSD. 146; ÇB. 116; PK. 38; A. 26; GBKM. 16; BÇK. 66)

- **söz sohbet**

“Şöyle eli yüzü düzgün, sözü sohbeti dinlenir biri, fena mı olur?..” (ÖÖGK. 96)

- **sular seller**

“Alınan ilk bebeği uğruna sular seller gibi gözyaşı döktüğünde henüz üç yaşında yoktu.” (ÖÖGK. 90; ÇB. 139; PK. 55)

- **sulu sulu**

“Sapsarı, sulu sulu...” (BÇK. 129; BÇAP. 20)

- **süklüm püklüm**

“Babamın böyle süklüm püklüm olduğuna bakmayın...” (A. 79; BÇK. 55, 197)

- **sürmek sürüşürmek**

“...ne varsa sürdüm sürüşürdüm.” (ÇB. 73)

- **sürüye sürüye**

“...sonra da ayağımı sürüye sürüye yürür, gözden kaybolurdu.” (BÇK. 93)

- **süslenmiş püslenmiş**

“Oya süslenmiş püslenmiş bir halde apartmanın kapısında belirdi.” (BÇAP. 96; GBKM. 22)

- **süslü püslü**

“Bostanlı'nın süslü püslü taraftarı...” (ÖÖGK. 114; PK. 52)

- **şamata gırgır**

“...çınar ağacının altında şamata gırgır bağırişiyorlardı.” (GBKM. 40)

- **şart şurt**

“Ferdan’da artık şart şurt dinleyecek hal kalmamıştı.” (BÇAP. 64)

- **şaşkın şaşkın**

“Yanı başındaki küçük kızın şaşkın şaşkın kendisine baktığını görünce ‘Özür dilerim,’ dedi.” (GSD. 43; ÇB. 38; PK. 114; A. 42; GBKM. 193)

- **şaşkın şavalak**

“Şaşkın şavalak baktı.” (A. 23; BÇK. 72)

- **şıkır şıkır**

“Yüz mumluk ampul geniş odayı şıkır şıkır aydınlattı.” (ÇB. 169; ÖÖGK. 82; A. 194; GBKM. 35)

- **şen şakrak**

“İkisi çaresizlik içinde bakışırken Yeşim şen şakrak şakıdı. (ÖÖGK. 102; PK. 19; A. 91; BÇK. 20)

- **şu bu**

“Şusu busu derken gitmek isteyenlerin ardı arkası kesilmiyordu.” (BÇK. 184)

- **tabak çanak**

“Mutfaktan gelen tabak çanak seslerini bakılırsa, anneannesi hâlâ çalışıyordu.” (ÖÖGK. 79; A. 106)

- **taban tabana**

“Öbür tekini ayağımın dibinden aldı; taban tabana verip...” (A. 29)

- **takı makı**

“Eveleyip gevelemeden ‘Takı makı yok!’ dedim.” (ÖÖGK. 123)

- **tane tane**

“Sözcükler dudaklarından tane tane dökülmeye başladı.” (ÖÖGK. 125; ÇB. 109)

- **tanıdık bildik**

“Bakındığım yerlerde tanıdık bildik tek bir yüz yoktu.” (ÇB. 99; A. 11)

- **tanıdık tanımadık**

“Tanıdık tanımadık herkese sordular.” (ÖÖGK. 40; ÇB. 39)

- **tas tarak**

“...Simitçi Haydar tası tarağı toplamış uzaklaşıyordu.” (ÖÖGK. 120; GBKM. 87)

- **taş moloz**

“Taşını molozunu ayıklarım.” (A. 86)

- **tatlı tatlı**

“Tatlı tatlı gülümseyerek yatağıma yattım.” (ÇB. 113)

- **taze taze**

“... ‘Taze taze çıtırlar!’ diye bağırın simitçi...” (ÇB. 39)

- **tek tek**

“Tek tek her tezgaha bakıyor, her serginin arkasını gözleriyle tarıyordu.” (BÇAP. 17; GSD. 105; PK. 136; A. 25; GBKM. 109)

- **tek tük**

“Gökyüzü morarmış, yıldızlar tek tük parlıyordu.” (GBKM. 75)

- **teker teker**

“Teker teker hepsine bakan Oya, başına gelecekleri anlamıştı.” (BÇAP. 98; ÖÖGK. 154)

- **tekrar tekrar**

“Sağına soluna tekrar tekrar baktı.” (GBKM. 139)

- **telli duvaklı**

“Bir ay sonra da telli duvaklı gelin oldu.” (A. 115)

- **temiz pak**

“ ‘Cami temiz pak olursa, cin taifesi de barınamaz!’ diyorlardı.” (BÇK. 78)

- **tepeden tırnağa**

“...genç kızını tepeden tırnağa süzdüler.” (GBKM. 166; ÖÖGK. 166; BÇK. 151)

- **ter ter**

“Ter ter tepinen Nergis Hanım...” (ÖÖGK. 95; ÇB. 147)

- **ter toz**

“Bey oğlu yıkanmış, terini tozunu akıtmış, iki dirhem bir çekirdekti.” (A. 87)

- **ters ters**

“ ‘Karışma, Oğuz Abi,’ dedi işaret parmağını uzatarak ters ters.” (BÇAP. 28)

- **tıka basa**

“...Ferdan, kitaplığın altında tıka basa oyuncaklarla dolu dolabı açmış...” (BÇAP. 55; GSD. 74)

- **tıklım tıkış**

“...hatta tıklım tıkış semt pazarına bile gönderen kadın... (ÖÖGK. 152)

- **tıklım tıklım**

“Kaldırımlar tıklım tıklım; yokuşu bir solukta alanlar...” (A. 12)

- **tırım tırım**

“Ellerinde şamdan, tırım tırım incir reçeli aranan iki oğlan...” (BÇK. 126)

- **tırıs tırıs**

“...komşu evin kapısına tırıs tırıs yürüdüm.” (ÇB. 110)

- **tiril tiril**

“Tiril tiril kemik rengi elbisesi...” (A. 30)

- **topu topu**

“...koca Pehlivanoğlu ailesi –bana göre topu topu on kişi- sofraya oturduk.” (A. 194)

- **torun torba**

“Torununu torbasını sevmez mi?” (BÇK. 116)

- **toz duman**

“...babam ortalığı toz dumana bulamakta gecikmedi.” (ÇB. 71; GBKM. 23)

- **tozlu topraklı**

“Anadolu yollarının, kasabalarının tozlu topraklı yolları, yüzdüğü dereler, göller...” (ÇB. 145)

- **töre möre**

“El kadar çocuk anlar mı töreyi möreyi?” (GBKM. 172)

- **tövbe tövbe**

“ ‘Tövbe tövbe, ne olmuş buna?’ diyerek torununun başına seğirtti.” (A. 176)

- **tuz biber**

“...Gül’ün hastalığı her şeyin üstüne tuz biber ekti.” (ÇB. 153; A. 37)

- **uç bucak**

“Ucu bucağı olmayan o ummanda denizanası gibi yayıldıkça yayıldım.” (ÇB. 21; A. 17; BÇK. 119)

- **uçmak gitmek**

“Korku öyküleri bir anda aklımdan uçtu gitti.” (ÇB. 115)

- **uçsuz bucaksız**

“Ayağa kalktı, uçsuz bucaksız denize baktı uzun uzun.” (GSD. 88)

- **uçuk kaçık**

“O, uçuk kaçık değil, bir sanatçıydı.” (BÇAP. 115; ÇB. 145)

- **uçup gitmek**

“Kızgınlığı bir anda uçup gitmişti.” (GSD. 73; A. 93)

- **ufacık tefecik**

“ ‘...ufacık tefecik bir şey,’ diye tanımladı Hoşcan’ı annesine.” (ÖÖGK. 58)

- **ufak tefek**

“ ‘Bunların hepsi sizin mi?’ diye sordu ufak tefek, sıska oğlana.” (BÇAP. 71; ÖÖGK. 45; ÇB. 32; BÇK. 12)

- **ulaşır ulaşmaz**

“Kendilerinin en az iki kat yaşındaki arkadaşlarına ulaşır ulaşmaz...” (GBKM. 96)

- **umursuz umursuz**

“Ulaş umursuz umursuz ‘Ne yapalım yani?’ diye diklenmişti.” (GBKM. 27)

- **uslu uslu**

“Yanında uslu uslu yürür, görürsün.”(ÖÖGK. 34)

- **usul usul**

“...usul usul fırçalarken aynadaki yansımama baktım.” (BÇK. 229)

- **uyanır uyanmaz**

“Ertesi sabah uyanır uyanmaz ilk işim...” (ÇB. 49)

- **uykulu uykulu**

“Uykulu uykulu gülümsemeye çalışıyordum.” (ÇB. 120; BÇK. 123)

- **uzadıkça uzamak**

“Söyleşi uzadıkça uzadı.” (A. 11; BÇK. 234)

- **uzak yakın**

“...gizlendiği, üstü örtüldüğü için uzak yakın ilgisi olan herkese...” (A. 9)

- **uzaktan uzağa**

“Uzaktan uzağa Dursun Dede’nin sesi geldi.” (A. 73; GBKM. 20)

- **uzun uzun**

“Seda uzun uzun kardeşine baktıktan sonra...” (BÇAP. 81; ÖÖGK. 58; GSD. 88; PK. 92; GBKM. 12)

- **üç beş**

“Üç beş derken kim bilir kaçınıcı denemesinde...” (ÖÖGK. 42; ÇB. 159; PK. 10; A. 50; GBKM. 10; BÇK. 55)

- **üçer beşer**

“İkizlerin annesiye, elindeki kolonya şişesiyle üçer beşer indi basamakları.” (ÖÖGK. 161; ÇB. 104; PK. 12; A. 82)

- **ünlü münlü**

“Ben ünlü münlü olmak istemiyorum.” (BÇAP. 56)

- **ürkek ürkek**

“...ürkek ürkek çevresine bakıyordu.” (GSD. 86; PK. 77; A. 175; GBKM. 19)

- **üst baş**

“Üstlerine başlarına çekidüzen verip başörtülerini çekiştirdiler.” (BÇAP. 122; ÇB. 28; PK. 18)

- **üst üste**

“Sofradaki tabakları üst üste koymaya başladı.” (BÇAP. 86; ÖÖGK. 27; GSD. 63; ÇB. 170; PK. 11; A. 57; BÇK. 220)

- **üstüne üstüne**

“Bir an, üstüme üstüme gelen kalabalıktan...” (ÇB. 40, 139)

- **vakitli vakitsiz**

“Bekçinin vakitli vakitsiz sokaktan geçmesine alıştık.” (ÇB. 87)

- **var git**

“Var git, dinlen.” (BÇK. 196)

- **var yok**

“Cavit Bey var yok demedi.” (A. 83)

- **vara vara**

“...tadına vara vara kahvesini yudumluyordu.” (ÇB. 92)

- **vara yoğa**

“Bir çene, bir çene, vara yoğa gülüyor.” (BÇAP. 117; GSD. 91; PK. 133)

- **varı yoğu**

“Varım yoğum bir büyükbabam...” (BÇK. 87)

- **varır varmaz**

“Yanya’ya varır varmaz telefona sarılmış...” (ÇB. 69; PK. 153)

- **varsa yoksa**

“Varsa yoksa kaknemin getirdiği müşteriler, gezdirdiği turistler.” (A. 91)

- **vatan millet**

“ ‘...Fatma bundan böyle, önce vatana millete, sonra bize hizmet edecek,’ dedi.”
(A.138)

- **verip veriştirmek**

“...sonra da kendi torunlarına verip veriştirmişti.” (PK. 39; BÇK. 191)

- **verip vermemek**

“...jandarmaya haber verip vermemeyi tartışıyordu.” (GBKM. 130)

- **video mideo**

“Video mideo izleyemezdi.” (PK. 222)

- **vura vura**

“...bastonunu yere vura vura yürür, boş bir yere geçip otururdu.” (PK. 15)

- **yaka paça**

“Yaka paça soktular kahvenin bahçesine.” (BÇK. 197)

- **yakıp kavuran**

“...yüreğimi yakıp kavuran pişmanlıktan kurtulmanın tam zamanıydı.” (PK. 118)

- **yalan dolan**

“Yalanı dolanı yoktur.” (ÖÖGK. 113; GSD. 123)

- **yalamak yutmak**

“...oysa babamın uzattığı kaşığı yalar yutardım.” (ÇB. 13; A. 72)

- **yalana yuta**

“Yalana yuta ballı çöreklerin tadını çıkarırken aklıma düştü...” (BÇK. 44)

- **yalayıp/yalanıp yutmak**

“Tarih, coğrafya, yurttaşlık bilgisi ne varsa yalayıp yuttum.” (ÇB. 124; BÇK. 203)

- **yalpalaya yalpalaya**

“ ‘Cavitiim!’ diye yalpalaya yalpalaya bize doğru koşmaya başladı.” (A. 95)

- **yalvarıp yakarmak**

“Gerçekten ne dayatmalarım ne de yalvarıp yakarmalarım işe yaradı.” (ÇB. 162)

- **yan yan**

“Özlem, dedesine yan yan öyle bir baktı ki...” (GBKM. 172)

- **yan yana**

“Caminin minaresindeki korkuluklara yan yana tünemiş iki güvercin, izliyordu.” (BÇAP. 39; ÖÖGK. 19; ÇB. 19; PK. 46; GBKM. 10; BÇK. 137)

- **yanar yanmaz**

“Otomat yanar yanmaz...” (ÖÖGK. 84)

- **yanı sıra**

“...bahçe duvarının yanı sıra gelen babasını gördü.” (ÖÖGK. 80; GSD. 135; PK. 122; BÇK. 23)

- **yanıp sönen**

“Bir an başımı gökyüzüne kaldırıp yanıp sönen yıldızlara baktım. (ÇB. 134)

- **yanıp yakınmak**

“...ölüp geberdiler mi diye yanıp yakınırken annem tülbenti başımdan çekip aldı.” (ÇB. 46)

- **yapış yapış**

“Yapış yapış!” (ÖÖGK. 51; GSD. 33; BÇK. 238)

- **yarım yamalak**

“Demet Teyze’sini yarım yamalak esenleyip sokak kapısını açtı...” (ÖÖGK. 79; GBKM. 97; BÇK. 92)

- **yarın öbür gün**

“Yarın öbür gün üniversiteye gidince erkek arkadaşları da olacaktı.” (GSD. 130; BÇK. 52)

- **yatak döşek**

“Adam yatak döşek yatıyordu.” (GBKM. 128)

- **yatıla kalkıla**

“Yatıla kalkıla, ezile sıkışa pufluğu kalmayan kar...” (ÇB. 76)

- **yavaş yavaş**

“Tepedeki yerini yavaş yavaş terk eden güneş...” (BÇAP. 9; ÖÖGK. 97; GSD. 118; PK. 117)

- **yaya yaya**

“Ağzını yaya yaya ‘Ulan valla bura bizim mekandan iyi!....’ demişti.” (A. 173; BÇK. 98)

- **yayıldıkça yayılmak**

“Sonunda, çiçek kokuları yayıldıkça yayıldı...” (GSD. 38; ÇB. 21)

- **yaz kış**

“Nergis Hanım sabah yelini, yaz kış üstünden atamadığı yorganın altında hissetti.” (ÖÖGK. 87; A. 113)

- **yel yepelek yelken kürek**

“Yaşlı kadının yel yepelek yelken kürek geldiğini ilk gören...” (ÖÖGK. 160; ÇB. 86; BÇK. 193)

- **yellendire yellendire**

“...saçlarını yellendire yellendire geliyor Lale Hanım.” (BÇK. 155)

- **yeme içme**

“Hem yemeden içmeden kesildi hem de sustu.” (PK. 24; A. 154)

- **yemeli içmeli**

“Sazlı sözlü, yemeli içmeli...” (ÖÖGK. 99; GBKM. 46)

- **yemin billah**

“Yemin billah ederim.” (GBKM. 110)

- **yeni yeni**

“Yeni yeni toparlanıyorum.” (A. 59)

- **yer gök**

“...yer gök kıpkırmızı oturuyormuşum.” (ÖÖGK. 51; PK. 151; GBKM. 87)

- **yer yer**

“Yer yer kümelenmiş sazlıkların arasından kurbağa sesleri geliyordu.” (GBKM. 21; BÇK. 84)

- **yerli yerinde**

“Raflardaki ıvır zıvır, yerde istiflenmiş kağıtlar, rulolar, baskı makinesi yerli yerindeydi.” (ÖÖGK. 21; GSD. 119; GBKM. 19)

- **yerli yersiz**

“Amcama gücenmiş olamazlar; Vahit Bey’in yerli yersiz gürlmelerine alıştırlar.” (A. 128; BÇK. 56)

- **yersiz yurtsuz**

“Beş kuruş para vermeden yersiz yurtsuz bırakacaklar...” (BÇK. 88)

- **yıkayıp paklamak**

“Şerife Teyze’nin yıkayıp pakladığı tuvalet, bizim dükkana üç dakikalık yoldaydı.” (ÇB. 25, 30)

- **yiyip içmek**

“Rıza yiyip içiyor şişiyor, sedef hastalığı da azdıkça azıyordu.” (BÇK. 82)

- **yok yok**

“Çay sofrasında yok yoktu.” (ÇB. 103; GSD. 139; GBKM. 18)

- **yok yoksul**

“...yok yoksulun ayağına pabuç potin yapıyordu.” (A. 29)

- **yol yolak**

“Yol yolak gezici satıcılarla dolmuştu.” (ÖÖGK. 38; ÇB. 11; PK. 12; A. 74; BÇK. 193)

- **yol yordam**

“Ama her şeyin bir yolu yordamı vardı canım.” (PK. 90; BÇK. 198)

- **yonta yonta**

“...kalemlerini yonta yonta tutulamayacak boya getirirdi.” (GSD. 135)

- **yorgun argın**

“Akşamları babam yorgun argın eve döndüğünde çevresinde fır dönüyordum.” (ÇB. 92)

- **yukarı aşağı**

“İçimden ‘Hayır!’ derken başımı ‘evet’ anlamında yukarı aşağı salladım.” (A. 26)

- **yumuk yumuk**

“Bir zamanlar o da severdi yumuk yumuk hayvancıkları.” (ÖÖGK. 10)

- **yüz göz**

“...yüzüne gözüne özen göstermişti.” (BÇAP. 61; ÖÖGK. 51; GSD. 85; BÇK. 79)

- **yüz yüze**

“Keşke şartlar müsait olsa da yüz yüze görüşseydik.” (A. 41; GBKM. 11)

- **yüzsüz yüzsüz**

“... ‘Gıcır iki tekeri size kaldı,’ diyordu yüzsüz yüzsüz.” (ÇB. 85)

- **zaman zaman**

“Zaman zaman onlara acımasızca davranırdı.” (BÇAP. 72; GSD. 32; PK. 97; GBKM. 94)

- **zar zor**

“Hayıflanarak zar zor yerinden kalktı.” (ÇB. 173; PK. 129; A. 114; GBKM. 94)

- **zehir zemberek**

“Ama hiçbirini yüreğinde Can’ın donuklaşan gözleri, zehir zemberek sözleri kadar iz bırakmadı.” (ÖÖGK. 106)

3.4. İlişki Sözlere

Bu başlıkta, Cemali'nin kitaplarında yer alan ilişki sözlere örnekleri sunulmuştur. İncelenen kitaplarda 348 ilişki sözü saptanmıştır. Bu ögeler, kendi içinde başlıklara ayrılarak aşağıda sıralanmıştır. Birden çok kaynağa göndermede bulunulan durumlarda örnek tümce ilk yapıttan alınmıştır; diğere yapıtlarda yalnızca sözvarlığı ögesi kullanılmıştır.

3.4.1. Argo ve Kaba Söz Bildiren Sözvarlığı Ögeleri

İncelenen kitaplarda 197 argo ve kaba söz bildiren sözvarlığı ögesine yer verilmiştir. Argo sözvarlığı ögeleri belirlenirken Hulki Aktunç'un *Türkçenin Büyük Argo Sözlüğü* ve Ferit Devellioğlu'nun *Türk Argo Sözlüğü*'ne başvurulmuştur.

- **ağaç olmak**

“Ağaç oldunuz holde.” (ÖÖGK. 170)

- **alık**

“Alık alık bakmasana!” (ÖÖGK. 153; GSD. 21; PK. 19; A. 74; GBKM. 40; BÇK. 17)

- **alıklaşmak**

“ ‘Alıklaşma oğlum,’ dedi içinden.” (GSD. 32)

- **aptal**

“Senin yüzünden, aptal...” (BÇAP. 75; ÖÖGK. 49; GSD. 20; ÇB. 27; PK. 190; A. 28; GBKM. 42; BÇK. 17)

- **araklamak**

“Meğere yemek yerken yan masada oturan kadınların çantalarından araklamışlar.” (ÖÖGK. 122; ÇB. 23; BÇK. 120)

- **arşınlamak**

“Sabahtan beri tüm köyü arşınladım.” (PK. 31; BÇK. 25)

- **aşağılık**

“...dünyanın en aşağılık insanı olacağını beller.” (GBKM. 57)

- **aşırmaq**

“Kümeşe girip yumurta aşırmaq, yerden bile olsa tavuk tüyü almak yasak.” (BÇK. 122; ÇB. 23)

- **aşüfte**

“Okudu adam oldu da şehirli aşüfteyi gelin diye başımıza getiriyor!” (BÇK. 194)

- **atmak**

“Harfleri bilmiyorsam ne olmuş! Atmak da mı zor?” (PK. 49)

- **aval**

“Aval aval bakıyorsun.” (BÇAP. 77-78; ÖÖGK. 169; ÇB. 40; PK 73; GBKM. 121)

- **avanak**

“Avanak oğlum!” (PK. 74)

- **ayak**

“...okula gidiyorum ayaklarında aslında miçoluk yapan ağabeyini...” (ÖÖGK. 49)

- **ayı**

“... ‘Ulan, ayı!’ diye hitap eder, onlara hep dövecekmiş gibi bakardı.” (GSD. 136)

- **ayran budalası**

“Ayran budalası gibi, sürekli Hoşcan’ın ağzının içine bakıyor.” (ÖÖGK. 68)

- **ayvayı yemek**

“Bülent, ‘Şimdi ayvayı yedik!’ diye düşünürken Adnan atıldı.” (BÇK. 127)

- **bacaksız**

“Nereden bulmuşlar bu sözleri, bacaksızlar?!” (BÇAP. 42; A. 195)

- **baldırı çıplak**

“Onlara göre bizim kızımız ‘baldırı çıplak şehirli gelin!’” (BÇK. 179)

- **basmak**

“...sonra basıp gidecekti.” (GBKM. 229)

- **başla(t)mak**

“ ‘Başlatma şimdi bisikletine!’ diye söylendi kardeşine.” (ÖÖGK. 26)

- **beleş**

“Beleş değil!” (ÖÖGK. 55; PK. 190)

- **beleşçi**

“Eskiciler eskici değil, beleşçi neredeyse.” (ÖÖGK. 30)

- **benzetmek**

“Yoksa Atmaca Hüsni’yü benzettiğimize mi?...” (GBKM. 144)

- **beşlik simit**

“...beşlik simit gibi sırtıyor.” (ÇB. 91; A. 10; BÇK. 144)

- **beyinsiz**

“Beyinsizler! Babama ne diyeceğiz?..” (BÇAP. 38; ÇB. 67; PK. 88)

- **bindirmek**

“Belli ki freni patlamış, sonra da direğe bindirmişti.” (BÇAP. 118)

- **biti kanlanmak**

“Karşısına dikildiğinde biti kanlanmış, lafı uzatmadan konuya girmişti.” (A. 85)

- **bön bön**

“Öyle bön bön bakma yüzüme, yıkıl karşımdan!” (ÖÖGK. 90; PK. 199; BÇK. 99)

- **cepçi**

“Ben varken içeri girmiyor cepçi.” (BÇK. 49)

- **cillop**

“Cillop gibi kısrak!” (ÖÖGK. 135)

- **çakmak**

“Ama, sınıfta çakmak yok!” (BÇK. 89)

- **çakturma(ma)k**

“Çaktırmadan birini alabilirsin.” (GSD. 142; ÇB. 31; A. 140)

- **çam yarması**

“Çam yarması gibi oğlana bir geçirdi.” (BÇAP. 18; ÖÖGK. 39; A. 109)

- **çapulcu**

“Kafasını taşlara vuran hırsızları, çapulcuları görsün.” (ÖÖGK. 146; GSD. 153; A. 8; GBKM. 131)

- **çarpmak**

“ ‘Hepsini en azından bir kez çarpmışımdır mutlaka,’ dedi içinden.” (BÇK. 160)

- **çarşamba pazarı**

“Kapıyı çalarken yüzü çarşamba pazarı gibiydi.” (ÖÖGK. 79; ÇB. 84; A. 64; BÇK. 196)

- **çingar çıkmak**

“Volkan’la Ulaş’ın arasında çingar çıkacağından emin, otobüsüne bindi.” (GBKM. 158)

- **çömez**

“ ‘Senin çömez ortalıkta yok...’ diye sorduğunu duydu birinin.” (BÇAP. 13; ÖÖGK. 135; BÇK. 161)

- **çulsuz**

“ ‘Çulsuz çoban!’ diye çıkıştı.” (BÇK. 194)

- **çuvallamak**

“Gece gündüz çalışarak hazırladığı panelde kesin çuvallayacaktı.” (A. 140, 9)

- **dandik**

“Hasır ayak çok dandikti.” (BÇK. 43)

- **dayılanmak**

“Çevredekiler de destekleyince dayılandı.” (A. 24)

- **deyyus**

“...Hüsnü Dayı ‘Ulan deyyuslar!’ diye kollarımızdan tuttuğu gibi...” (GBKM. 76; BÇK. 98)

- **dikizlemek**

“Hem çok merak ederse, pencereden bizi dikizler.” (ÖÖGK. 153; ÇB. 25; PK. 24)

- **dökülmek**

“İlkokula giden ufaklıklar değil ama ortaokula gidenlerin çoğu dökülüyordu.” (GBKM. 214)

- **dönek**

“Kimse bize dönekler diyemez!” (GBKM. 27)

- **dört köşe olmak**

“Yemekleri övüldükçe annem dört köşe oldu.” (A. 195; BÇK. 175)

- **ekmek**

“Onun tek derdi, kimin kimi ektiğini öğrenmekti.” (ÖÖGK. 63)

- **enayi**

“ ‘Sen bana enayi mi diyorsun?’ diye güldü adam.” (BÇK. 169)

- **eşek kadar olmak**

“Eşek kadar oldu, sıpa.” (ÖÖGK. 163)

- **fasülye sırığı**

“Biri yer cücesi, öteki fasülye sırığı...” (ÖÖGK. 60; A. 73)

- **fırça atmak**

“ ‘Korkma, Muhtar. Bu kez fırça atmaya gelmedim,’ diyerek güldü Seher Ana.” (BÇK. 207)

- **fırça yemek**

“Yorumları dinlemesi yetmediği gibi, kimilerinden fırça bile yedi.” (ÖÖGK. 132)

- **fırçalamak**

“Beni fırçalamak için gelmiş sanki.” (A. 101)

- **fırıldak çevirmek**

“Yoksa amca, yeğen, yenge birlik olup arkasından fırıldak mı çeviriyorlardı?” (ÖÖGK. 134; PK. 142)

- **fırlama**

“Ali Usta arabadan inen sürücüyü ve arkasındaki iki fırlamayı hemen tanıdı.” (ÖÖGK. 125)

- **gagalamak**

“Sizi bir gagalarız, evin yolunu zor bulursunuz.” (BÇAP. 42)

- **gammaz**

“Hangi yöne baksan bir gammaz!” (A. 72)

- **gammazlamak**

“Verdiği sözü tutardı ve arkadaşlarını asla gammazlamazdı.” (BÇAP. 73; A. 73; BÇK. 161)

- **garanti**

“Sonunda dama düşmeniz garanti.” (BÇK. 159)

- **gaz vermek**

“Cavit, Jale’sine bir hafta boyunca gaz verdi.” (A. 129; GBKM. 92)

- **gebermek**

“ ‘Geber!’ diyerek oracıkta bırakmak gelmişti içinden ya...” (GBKM. 199; ÇB. 46)

- **geri zekalı**

“Senin ablanın oğlu geri zekalıymış.” (ÖÖGK. 55)

- **gıcık**

“Gıcık yaratık, Erdoğan Bey’in bunca özverisine karşın yalnızca diğerlerine yaltaklandı.” (ÖÖGK. 20; A. 46)

- **gıcık olmak**

“Aslında meraklı biri değildi; hatta meraklılara gıcık olurdu.” (A. 30; BÇK. 75)

- **gırgır**

“Çok gırgır adam...” (PK. 185)

- **halt**

“...her ne haltsa sarı zarfta gizliydi.” (A. 103)

- **halt etmek**

“Ne halt edeceğim derken babam geldi.” (A. 14; GBKM. 183; BÇK. 200)

- **halt yemek**

“Zeynel’in yediği haltı düşünüyorsun, değil mi?” (BÇK. 194)

- **harbi**

“Bu kez harbiden gülümsedim.” (A. 16)

- **haşat etmek**

“İçinden ‘Haşat etmişler oğlanı,’ diyen ağa, alttan almaya karar verdi.” (A. 149)

- **hava almak**

“Ondan sonra, çal bir Ege türküsü dersin, hava alırsın.” (BÇAP. 114)

- **havası sönmek**

“...havası da birkaç saat içinde pıs diye sönmüştü.” (PK. 28)

- **hayta**

“Şimdi, kahveci Saffet’in yanında, hayta...” (BÇAP. 78; PK. 103; BÇK. 103)

- **herif**

“ ‘Nankör herifler!’ diye gürledikten sonra...” (BÇAP. 72; PK. 84; A. 34; GBKM. 41; BÇK. 92)

- **hırbo**

“ ‘...Bela kokan bu hırboları nerde buldu?’ diye soracaktı.” (ÖÖGK. 109)

- **hırtapoz**

“ ‘Hırtapoz!’ diye öyle bir bağırdı ki adam pıstı kaldı.” (PK. 17; A. 28)

- **ızbandut**

“Göbekli, kel kafalı adam, ızbandut gibi iki adamın arasındaydı.” (A. 153)

- **içine etmek**

“Eee, tabii, oğlanın tatilinin içine ettin!” (ÖÖGK. 110; BÇK. 179)

- **inek**

“Az konuşuyor, az gülüyor, inek gibi ders çalışıyordu üstelik.” (PK. 106; BÇK. 55)

- **ipten kazıktan kurtulmuş/kopmuş**

“Üstelik kendi gibi ipten kazıktan kurtulmuş bir de arkadaş bulmuştu.” (ÇB. 127; PK. 184)

- **ispiyoncu**

“...ispiyoncu olduğunu düşünmek bile cinlerimi tepeme çıkarıyordu.” (PK. 108; A. 9)

- **ispiyonculuk**

“Bu... bu dediğin, ispiyonculuk!” (ÖÖGK. 113)

- **ispiyonlamak**

“Onun babamı mutlaka ispiyonlayacağından emindim ama...” (ÇB. 71)

- **işi tıklarında**

“Toplantının sonu ne olursa olsun, onun işi tıklarındaydı.” (BÇK. 84)

- **işkillenmek**

“Bu durum annesinin işkillenmesine neden oldu.” (ÖÖGK. 168)

- **it kopuk**

“Nerde işsiz güçsüz, aylak uğursuz, it kopuk varsa buradadır.” (ÖÖGK. 110)

- **jeton düşmek**

“Kahvenin önüne geldiklerinde Deniz’de jeton düştü.” (BÇK. 209)

- **kafa**

“Kafa kız!” (ÖÖGK. 59)

- **kafa ütölemek**

“ ‘Ama gelip benim kafamı ütölersin!’ diye bağırdı Kargabaş Ömer.” (PK. 90)

- **kafa yapmak**

“...tuhaf lakaplı, acayip arkadaşlarıyla kafa yapıyor...” (BÇK. 58)

- **kafası basmak**

“Senin kafan basmaz!” (ÖÖGK. 45; BÇK. 155)

- **kafayı kırmak**

“‘Babam kafayı kırdı!’ deyince kahkahayla güldü.” (A. 92)

- **kafayı sıyırmak**

“Telefonu elinden düşürmeyen Rana da kafayı büsbütün sıyırmış görünüyor.” (BÇK. 111)

- **kafayı yemek**

“...annem gerçekten de kafayı yemek üzereydi.” (ÇB. 138; A. 54; BÇK. 91)

- **kakavan**

“Ne buluyorsunuz şu kakavanda?” (PK. 106)

- **kaknem**

“Varsa yoksa kaknemin getirdiği müşteriler, gezdirdiği turistler.” (A. 91)

- **kalaylamak**

“...bir yandan da genç öğrencileri kalaylıyordu.” (A. 21; GBKM. 97; BÇK. 138)

- **kalleş**

“Kansız, kalleş Ahmeeet!” (GBKM. 60)

- **kalleşlik**

“Onun kalleşlik yapabileceğini o gün anlayamamış, iş işten geçmişti.” (GBKM. 228)

- **kanka**

“Dün bir bugün iki, ne çabuk kanka oldular bunlar?” (ÖÖGK. 59)

- **kansız**

“...hepsi o kansızın işi.” (GBKM. 128; BÇK. 88)

- **kazık kadar**

“Kazık kadar oldular, adam gibi yatmayı öğrenemediler.” (ÖÖGK. 15; A. 190; GBKM. 97)

- **kıç kırmak**

“Eskiden olsa ‘Kırsın kıçını, anasının dizinin dibinde otursun!’ derdi.” (ÖÖGK. 142)

- **kılkuyruk**

“Yemekhanedeki kılkuyruklara yol görünmüştü.” (A. 93)

- **kırmak**

“Hele derslerine çalışma, hele bir gün bile okul kır, hemen alırım seni benim tamirhaneye.” (GSD. 136; PK. 108; A. 33)

- **kıtır**

“Oysa, kıtırlarımın hiçbirini yutmamış.” (A. 168; BÇK. 93)

- **kıtır atmak**

“Sevgi, attığı kıtırı Hoşcan’ın yemediğini görünce lafı döndürmeye çalıştı.” (ÖÖGK. 64; A. 192; BÇK. 137)

- **kıvırmak**

“Bu kadının kıvıramayacağı iş yoktu.” (A. 14)

- **kıyak**

“Bu da benim kıyağım!” (BÇK. 180)

- **kızım**

“ ‘Sen ne diyorsun, kızım?’ diye yerinden fırlamıştı Bora.” (BÇAP. 90; ÖÖGK. 47; PK. 203)

- **kodes**

“Dört kardeşler, ama ağaları kodeste...” (ÖÖGK. 105; GSD. 155; PK. 73)

- **koklatmak**

“Şimdi de kendisi kuruş koklatmayacaktı ona.” (ÖÖGK. 97)

- **kokona**

“Çekil kenara, kokona!” (ÖÖGK. 93; ÇB. 31; BÇK. 144)

- **kuş beyinli**

“Şu kuş beyinlilerden söz etme bana, Nino!” (ÖÖGK. 45; A. 124)

- **kül yutmaz**

“Bilmiş Oya, kül yutmaz Oya...” (BÇAP. 90; A. 26)

- **küstah**

“...diye yanıt verdi küstah şey.” (BÇK. 174)

- **magandalık**

“Onun kabalığı da magandalığı da bana sökmez.” (A. 19)

- **makaraya almak**

“Hepsi birlik olur, makaraya alırlardı onu.” (PK. 30)

- **malak**

“Şuna bak iki bel belledi, üç kürek toprak attı, malak gibi yatıyor.” (BÇK. 83)

- **maraza**

“...hiç yoktan maraza çıkarıyor, yengemi hırpalıyor...” (GBKM. 59)

- **martaval**

“Birden onun sütanne martavalımı doğrulamadığımı fark ettim...” (A. 134; BÇK. 139)

- **mendebur**

“ ‘Mendeburun yokluğuna eninde sonunda alışacaklar,’ diye mırıldandı.” (ÖÖGK. 11; ÇB. 46; PK. 74)

- **nah**

“Nah, bu köy kadar!” (BÇK. 206)

- **nalları dikmek**

“Vakittir, yola düşelim diye ahıra gittim; bizimki nalları dikmiş.” (BÇK. 81)

- **namussuz**

“Bire beş verir, namussuzum!” (ÖÖGK. 135)

- **nanay**

“İşte, bu sorunun yanıtı biraz nanaydı.” (BÇK. 190, 237)

- **nane yemek**

“Bütün çocuklar, bilinçli ya da bilinçsiz, yediği naneyi ceza korkusuyla gizler.”

(A. 160)

- **nanik yapmak**

“...nanik yapıp dil çıkarıyorlardı.” (BÇK. 208)

- **numara**

“Yattığı yerde büzülerek uyuma numarası yapmayı yeğledi.” (A. 176; BÇK. 109)

- **numaracı**

“Sen koca bir numaracısın, büyükbaba.” (A. 195; BÇK. 34)

- **oğlum**

“Bana bak, oğlum!” (BÇAP. 67; ÖÖGK. 30; GSD. 32; PK. 22)

- **oha**

“Oha, Memiş mi?” (BÇK. 75)

- **palavra**

“Şu palavra şans oyunlarından...” (PK. 11; BÇK. 234)

- **palavracı**

“Besbelli, palavracının tekiydi.” (ÖÖGK. 53)

- **papara**

“İyi bir papara yiyeceğini biliyordu.” (BÇK. 23, 185; ÖÖGK 79)

- **pinpon**

“Pinponlara azıcık yüz verdin mi tepene çıkarlar böyle.” (ÖÖGK. 47; PK. 11)

- **pişmiş kelle gibi sırtmak**

“Pişmiş kelle gibi sırttan palyaço...” (ÖÖGK. 110; ÇB. 81; A. 16)

- **racon**

“ ‘Bizim raconumuzda mekan basmak yoktur!’ diye gürleyerek hamle yaptı.”

(BÇK. 62)

- **salak**

“ ‘Salak şey!’ dedi içinden.” (ÖÖGK. 48; ÇB. 35; PK. 109)

- **sallanmak**

“Arabadaki büyüğü ‘Sallanma lan!’ diye bağırdı ona doğru.” (ÖÖGK. 105)

- **serseri**

“ ‘Ulan serseri!’ dedi tıslar gibi.” (BÇAP. 85; ÖÖGK. 119; ÇB. 75)

- **sinir**

“Sinir işte, ne olacak!” (BÇK. 17, 91)

- **sökmek**

“Onun kabalığı da magandalığı da bana sökmez.” (A. 19)

- **sökülmek**

“Adam gibi sökül paraları.” (GSD. 150)

- **sulu zırlak**

“Anlaşılan, sulu zırlağın küpeli oğlanla başı dertte.” (A. 50)

- **sünepe**

“Senin sünepe, zil çalınca sağa sola bakar; seni göremeyince kesin eve koşar.”
(PK. 108; GBKM. 131)

- **şapşal**

“Şapşal!” (A. 25, 70)

- **şarlamak**

“Şarlama hemen, kırmızı kafa!” (BÇK. 217)

- **şişmek**

“Şiştiniz, değil mi?” (ÖÖGK. 102)

- **taban tepmek**

“Aslında Postacı Erkan, gün boyu taban tepmekten yorulmuyordu.” (PK. 9)

- **tabana kuvvet**

“Hemen toparlanıp ayağa kalktı ve tabana kuvvet kaçtı.” (BÇAP. 98; ÇB. 48;
GBKM. 39; BÇK. 30)

- **tabanları yağlamak**

“‘Dayan emmi,’ diyerek tabanları yağladı.” (BÇK. 79)

- **takmak**

“Zaten, onu takan kim?” (PK. 21; BÇK. 48)

- **tantana**

“...iki şahit, bir memur yetermiş; o tantanadan hoşlanmazmış...” (BÇK. 178)

- **tavlamak**

“...annemi tavlamam gerektiğini biliyordum.” (ÇB. 91)

- **tırnakçı**

“...bilezikleri bezerken anlatmıştı ‘tırnakçı’ dedikleri taş hırsızlarını.” (ÇB. 24)

- **tırsmak**

“Alişan’ a göre oğlan muhtar dedesinden tırsıyordu.” (GBKM. 209)

- **toslamak**

“...ben banyodan çıkan babama tosladım.” (ÇB. 35; A. 24; BÇK. 24)

- **toz olmak**

“... Miray bir anda toz oldu.” (ÖÖGK. 155; BÇK. 49)

- **tozunu almak**

“Şimdi senin de tozunu alacaklar!” (ÖÖGK. 120)

- **turp sıkmak**

“Keyfimin içine turp sıkılmıştı babaannem.” (A. 162; BÇK. 120)

- **tüymek**

“Telefon zırlamadan, birileri bir şeyler istemeden toparlanıp tüymeye karar verdi.”
(ÖÖGK. 133; A. 11; BÇK. 177)

- **uçlanmak**

“... ‘Montunun cebindekileri uçlan bakalım,’ dedi kısık bir sesle.” (GSD. 149)

- **ulan**

“ ‘Ulan serseri!’ dedi tıslar gibi.” (BÇAP. 85; ÖÖGK. 75; GSD. 136; ÇB. 67; A. 34; GBKM. 60)

- **uyutmak**

“Sanki onu uyutan, üstüne ölü toprağı seren bendim.” (ÇB. 156; PK. 50)

- **uzamak**

“Ufaklık, köpeğini al ve uza!” (ÖÖGK. 39; A. 139)

- **uzun etme**

“Hadi, hadi, uzun etme!” (PK. 93)

- **üçkağıtçı**

“Ailemizin en yakışıklı, en sevecen, en muzip, en üçkağıtçı üyesiydi.” (ÇB. 69)

- **üşütmek**

“Asıl, bu teyze üşütmüş!” (BÇK. 33)

- **üşütük**

“Babam, annemin söylediği gibi üşütük müydü bilmem.” (ÇB. 13)

- **vın**

“Takoza boynuma geçirdim mi, vın!” (A. 68)

- **vınlamak**

“... Sermet’in bostanına doğru vınladı.” (ÇB. 59; A. 122; BÇK. 80)

- **volta atmak**

“Mustafa ise bir aşağı bir yukarı volta atıyor...” (GBKM. 138; BÇK. 214)

- **yaban kazları**

“Bize bakın, yaban kazları!” (BÇAP. 42)

- **yağ tulumu**

“‘Yağ tulumu!’ diye tısladı.” (ÇB. 85)

- **yağcılık**

“Salih ise bunun bir tür yağcılık olduğunu savunuyordu.” (GBKM. 209)

- **yağdanlık**

“Yağdanlıklar siz de!” (ÇB. 85)

- **yalakalık**

“Yapış yapış yalakalığıyla sırtıttığımı hissettim.” (BÇK. 238)

- **yalakalık etmek**

“ ‘...Totocu Serkan’a ve diğerlerine yalakalık etmeyi seviyorum desene sen şuna,’ diye ekledi.” (GSD. 22)

- **yalı kazığı**

“Ardından yalı kazığına benzeyen o adam geldi.” (PK. 126)

- **yaltaklanmak**

“Gıcık yaratık, Erdoğan Bey’in bunca özverisine karşın yalnızca diğerlerine yaltaklandı.” (ÖÖGK. 20)

- **yan çizmek**

“Sen yan çizdin.” (BÇK. 226)

- **yardakçı**

“Cambaz çevresini saran yordakçılara göz atmış...” (BÇK. 162)

- **yaş**

“...bu iş yaş demiş, bayağı umutlanmışım.” (BÇK. 212)

- **yemek**

“Sevgi, attığı kıtırı Hoşcan’ın yemediğini görünce lafi döndürmeye çalıştı.” (ÖÖGK. 64; GBKM. 155)

- **yer cücesi**

“Biri yer cücesi, öteki fasülye sırığı...” (ÖÖGK. 60)

- **yırtınmak**

“Ağabeyim arkamdan ‘Kız zilli!’ diye yırtınırken sola çark etmişim bile.” (A. 69)

- **yuh**

“Kutlayanlar, umursamayanlar, ‘Yuh! İki kız ha!’ diye takılanlar oldu.” (ÖÖGK. 106; BÇK. 78)

- **yumulmak**

“...kızlı oğlanlı altı çocuk, etli ekmeklere yumulmuştu.” (A. 137; GBKM. 73; BÇK. 122)

- **yutmak**

“Aynı anda da arkadaşımın yalanını yutmaya karar verdim.” (ÇB. 48; A. 168; BÇK. 148)

- **yürütmek**

“...anahtarını nasıl yürüteceğini düşünebilirdi yalnızca.” (BÇK. 121)

- **zevzek**

“Zevzek karılar gibi vır vır etmeyin ayıptır.” (BÇK. 195, 237)

- **zıbarmak**

“Öyleyse, sen de git zıbar!” (BÇK. 199)

- **zibidi**

“İçinden ‘Kim bu zibidi?’ diye geçirirken onlara doğru bir adım attı.” (GSD. 120)

- **zilli**

“Ağabeyim arkamdan ‘Kız zilli!’ diye yırtınırken sola çark etmişim bile.” (A. 69; BÇK. 133)

- **zula**

“Gülümseyerek parasını zulasına bıraktı.” (ÖÖGK. 37)

3.4.2. İnanış, Alkış ve Kargışlar

İncelenen kitaplarda toplumda baskın olan dinsel inancı, alkış (hayır dua) ve kargışı (beddua-ilenme) yansıtan 68 öğeye yer verilmiştir.

- **Allah aşkına**

“Allah aşkına, yavrum; ne var o kutunun içinde?” (ÖÖGK. 45; A. 24)

- **Allah bilir**

“...sonra olacakları Allah bilir ancak!” (PK. 84; GBKM. 184)

- **Allah birinizi bin etsin**

“Allah birinizi bin etsin, çocuklar!” (ÇB. 106)

- **Allah günahlarımı affet**

“Allah günahlarımı affet...” (GBKM. 227, BÇK. 70)

- **Allah için**

“Bak, Allah için, İbrahim bir gün olsun gık dememişti.” (GBKM. 135)

- **Allah korusun**

“Allah korusun!” (GBKM. 175; BÇAP. 113; ÖÖGK. 41; PK. 161; A. 58)

- **Allah mesut etsin**

“‘Canım, Allah mesut etsin,’ diyerek salona geçti.” (A. 77)

- **Allah ne verdiyse**

“...çay ya da ayran, artık Allah ne verdiyse ikram ederlerdi.” (BÇK. 187)

- **Allah razı olsun**

“Allah sizden razı olsun!” (A. 178)

- **Allah sahibine bağışlasın**

“Allah özenmiş de yaratmış; aman, sahibine bağışlasın...” (PK. 170)

- **Allah şahit**

“Ama Allah şahit, ikisinin de içinde kötülük yoktu.” (A.117)

- **Allah uzun ömür versin**

“Allah uzun ömür versin...” (GBKM. 232)

- **Allah’ım bir daha gösterme**

“Aman Allah’ım, o günü bir daha gösterme!” (A. 54)

- **Allah'ım sana çok şükür**

“Allah'ım sana çok şükür!” (BÇAP. 111)

- **Allah'ından bul**

“Allah'ınızdan bulun!” (BÇK. 74)

- **aman Tanrım/Allah'ım**

“ ‘Aman Tanrım!’ dedi içinden.” (BÇAP. 55; PK. 174; A. 54; GBKM. 18)

- **başınız sağ olsun**

“Başınız bir kez daha sağ olsun.” (GBKM. 231)

- **bereketli olsun**

“ ‘Bereketli olsun!’ diye seslendi Cem.” (BÇAP. 13)

- **beter olsun**

“Beter olsun, cadı!” (GBKM. 111)

- **binlerce şükür olsun**

“Binlerce şükür olsun, atlattın.” (GBKM. 203)

- **boyu devrilsin**

“ ‘Boyun devrile, Ahmet!’ diye söylendi kendi kendine.” (GBKM. 207)

- **can sağlığı olsun**

“Can sağlığı olsun...” (BÇK. 65)

- **canı cehenneme**

“Yeşilhisar'ın canı cehenneme!” (GBKM. 191)

- **çok şükür**

“Çok şükür, yavrumun sapsarı olmuş yüzü birazcık pembeleşmeye başlamıştı.”
(BÇAP. 106; ÖÖGK. 11; PK. 11; A. 131; GBKM. 179)

- **çok yaşa**

“Minnetle Hoşcan’a baktı; ‘Sen çok yaşa, tatlım!’ dedi.” (ÖÖGK. 51)

- **dermansız dert verme, Allah’ım**

“... ‘Dermansız dert verme, Allah’ım!’ diye yakardı.” (A. 87)

- **dilini eşek arısı sokasınca**

“Hay, dilini eşek arısı sokasınca Zeynep!” (ÇB. 53; BÇK. 124)

- **eliniz var olsun**

“Eliniz var olsun, madam.” (ÇB. 96; GBKM. 184)

- **geçmiş olsun**

“Geçmiş olsun. Koluna ne oldu?” (GSD. 141; ÇB. 66; PK. 24)

- **gözün aydın**

“Gözümüz aydın güzel kızım!” (PK. 202)

- **hakkını helal et**

“Hakkını helal et, çoban!” (GBKM. 199)

- **hayırdır**

“... ‘Hayırdır, çocuk!’ diye seslendi ona.” (ÖÖGK. 40; ÇB. 42)

- **hayırdır inşallah**

“ ‘Hayırdır inşallah!’ dedi içinden.” (ÖÖGK. 133; PK. 149; A. 56; GBKM. 93)

- **hayırlı işler**

“... ‘Hayırlı işler, komşum,’ diye gülümsedi.” (ÖÖGK. 21; GBKM. 158)

- **hayırlı olsun**

“Hayırlı olsun.” (ÇB. 65; A. 30; BÇK. 213)

- **hayırlısı**

“Hadi bakalım, hayırlısı!” (PK. 142; GBKM. 121)

- **hayrola**

“Hayrola, bu saatte kalkmazdın sen?” (BÇAP. 120; GSD. 34; ÇB. 29; PK. 139; A. 174; GBKM. 183)

- **helal olsun**

“Lanetin teki, ama helal olsun adama.” (GBKM. 157; BÇK. 125)

- **helalleşmek**

“İki oğlum, yeni doğmuş kızımınla vedalaştım; karımla helalleştim.” (A. 35)

- **iki dünyada da aziz olun**

“İki dünyada da aziz olun.” (A. 87)

- **inşallah**

“Düşündükçe ‘Bundan sonra da yaşamam, inşallah,’ diyordu sürekli.” (ÖÖGK. 162; PK. 123; GBKM. 130)

- **iyi günlerde ...**

“‘İyi günlerde kullan,’ dedi yalnızca.” (ÇB. 49)

- **kahretsin**

“‘Kahretsin!’ diye söylendi.” (GBKM. 111)

- **karabasanlar çöksün üstünüze**

“Karabasanlar çöksün üstünüze!” (PK. 79)

- **kesene bereket**

“... ‘Kesene bereket oğlum,’ diyerek bana baktı.” (A. 165)

- **kolay gelsin**

“... ‘Kolay gelsin, oğlum!’ diye seslendi.” (GSD. 72)

- **kör olası**

“...kör olası düğümlerden kurtulması olanaksızdı.” (GBKM. 140)

- **kurban olmak.**

“Kurban olayım baba! Beni yavrularımdan koparma!” (A. 38)

- **kurşun döktürmek**

“Sende nazar var kurşun döktürmelisin.” (BÇK. 146)

- **lanet olsun**

“Lanet olsun!” (GBKM. 136; ÖÖGK. 104)

- **maşallah**

“Sırım gibisin, maşallah!” (BÇAP. 14; ÖÖGK. 101; ÇB. 32; PK. 156; GBKM. 82; BÇK. 154)

- **nazar değmesin**

“Nazar değmesin, benim kızlardan bile daha derli toplu.” (PK. 106)

- **nur içinde yatsın**

“Nur içinde yatsın...” (PK. 71; A. 32)

- **rahmetli**

“Rahmetli dedem, Mustafa Akyazı.” (BÇAP. 62; ÖÖGK. 95; ÇB. 32; PK. 146; A. 32; GBKM. 98; BÇK. 70)

- **ruhu şad olsun**

“Ruhu şad olsun.” (A. 157)

- **sağ ol/olasın/olsun**

“‘İstemem, sağ ol,’ dedi Ferdan.” (BÇAP. 59; ÖÖGK. 60; GSD.131; ÇB. 13; PK. 56; A. 88; BÇK. 93)

- **sağlığınıza duacı**

“Sağlığınıza duacıdır, Avukat Hanım.” (ÖÖGK. 130)

- **sağlıkla**

“Sağlıkla.” (ÇB. 65)

- **şeytan kulağına kurşun**

“ ‘Şeytan kulağına kurşun,’ diyerek parmaklarını büküp komodine vurdu Safiye.” (A. 55)

- **şükürler olsun**

“ ‘Şükürler olsun!’ diye gözlerini kırıştırdı yaşlı adam.” (PK. 67; GBKM. 222)

- **Tanrım sabır ver**

“ ‘Tanrım bana sabır ver!’ diye avazı çıktığı kadar bağırdı.” (BÇAP. 41)

- **temizlik imandandır**

“... ‘Temizlik imandandır,’ diyerek eline tutuşturdu.” (BÇK. 103)

- **tövbe**

“Bir daha tüylü herhangi bir yaratığa dokunmak mı; tövbe!” (ÖÖGK. 11; ÇB. 86; A. 176; BÇK. 107)

- **üzerinize afiyet**

“Üzerinize afiyet, biraz başım ağrıyor da...” (ÖÖGK. 144; GSD. 133)

- **vallahi/vallaha/valla**

“Görseydim, alırdım vallahi.” (ÖÖGK. 40; ÇB. 87; PK. 76; A. 48; GBKM. 78; BÇK. 109)

- **ya bismillah**

“...gemici çakısını ‘Ya bismillah!’ diyerek koliye daldırdı.” (BÇK. 210)

- **yemin ederim**

“ ‘Yemin ederim ki gördüm!’ diyerek ısrar etti.” (GSD. 77; A. 65)

- **zift ye**

“Zift yiyin!” (BÇK. 160)

3.4.3. Özür, İyilik Bilme ve Rica Bildiren Sözvarlığı Öğeleri

İncelenen kitaplarda özür, iyilik bilme ve rica bildiren 9 öğeye yer verilmiştir.

- **affedersiniz**

“Köpeği, affedersiniz oğlunuzu ben gezdirebilirim...” (ÖÖGK. 32; BÇK. 26)

- **gözünü seveyim**

“Gözünü seveyim söyleme.” (A. 78)

- **kusura bakma**

“Kusura bakma, ismini bilmiyorum.” (BÇAP. 20; ÖÖGK. 101; GBKM. 152)

- **lütfen**

“Ne olur, lütfen beni odadan kovma...” (BÇAP. 28; ÖÖGK. 100; GSD. 98; PK. 63; A. 19; BÇK. 33)

- **önemli değil**

“Rica ederim, çocuğum. Önemli değil.” (ÖÖGK. 37; A. 159)

- **özür dilerim**

“ ‘Özür dilerim, korkutmak istememiştim,’ dedi Ferdan.” (BÇAP. 58; ÖÖGK. 157; GSD. 43; A. 65; BÇK. 181)

- **rica ederim**

“Rica ederim, çocuğum. Önemli değil.” (ÖÖGK. 37; GSD. 63; BÇK. 151)

- **sağ ol/olasın/olsun**

“ ‘İstemem, sağ ol,’ dedi Ferdan.” (BÇAP. 59; ÖÖGK. 60; GSD.131; ÇB. 13; PK. 148; A. 194; GBKM. 58; BÇK. 235)

- **teşekkür ederim.**

“ ‘Teşekkür ederim,’ dedi bu soruyla kendine gelen Cem.” (BÇAP. 14; ÖÖGK. 94; GSD. 17; PK. 145; A. 23; GBKM. 167; BÇK. 120)

3.4.4. Pekiştirme Bildiren Sözvarlığı Öğeleri

İncelenen kitaplarda sözü geçen kavramın anlamını güçlendirmek ve anlatımı varsıllaştırmak amacıyla 55 pekiştirilmiş sözcük kullanılmıştır.

- **akıllı mı akıllı**

“Üstelik akıllı mı akıllı, sevimli mi sevimli.” (BÇK. 49)

- **alelacele**

“Ayakkabılarını alelacele ayağına geçirip kapıyı açtı.” (ÖÖGK. 18; GSD. 13; A. 58; GBKM. 156)

- **apaçık**

“Gözlerindeki pırıltılar arasında da apaçık bir gözdağı okunuyordu.” (ÇB. 109; GBKM. 83)

- **bambaşka**

“Oysa, içinden geçenler bambaşkaydı.” (GSD. 145; GBKM. 84)

- **bembeyaz**

“Genç mimarın yumurtayı andıran ufacık suratı bembeyazdı.” (ÖÖGK. 132; GSD. 44; ÇB. 76; PK. 26; GBKM. 27; BÇK. 28)

- **besbelli**

“...yeni olduğu besbelli bisikleti pırl pırl parlatıyordu.” (BÇAP. 9; ÖÖGK. 12; GSD. 41; ÇB. 59; PK. 134; A. 34; GBKM. 175; BÇK. 29)

- **besbeter**

“...kabusun besbeterini şimdi Hüsnü Dayı yaşıyordu.” (GBKM. 174)

- **bomboş**

“Ama odam bomboştı.” (BÇAP. 30; GSD. 21; GBKM. 163; BÇK. 178)

- **büsbütün**

“Tişörtünün eteğini kaldırıp salya, sümük ve gözyaşı bulamacını büsbütün yapıştırdı yüzüne aklınca.” (ÖÖGK. 41; PK. 26; BÇK. 78)

- **capcanlı**

“...benim canlı, capcanlı bir bebeğim olacaktı.” (PK. 198; A. 29)

- **cascavlak**

“Kedi, tıraşlanan sol budunun cascavlak parlamasından utanmış gibi incecik boynunu büktü.” (ÖÖGK. 15; BÇK. 15)

- **cıscıbıldak**

“Üstelik cıscıbıldak bir şey.” (BÇK. 191)

- **çarçabuk**

“Nova'nın avuntu sözcükleri çarçabuk geldi.” (ÖÖGK. 47; GSD. 42; ÇB. 41; GBKM. 108)

- **dapdaracık**

“...dapdaracık pantolonlu bir kız gelip Dişlek'in yanına ilişti.” (BÇK. 185)

- **darmadağın**

“Gözlerini, karısının darmadağın saçlarının üstünden kendisine bakakalan Fuat'a dikmişti.” (ÖÖGK. 139; GBKM. 38)

- **darmaduman**

“Ardından, çocukluğundan beri özenle sakladığı misket koleksiyonunu darmaduman etti...” (ÖÖGK. 11)

- **dimdik**

“...ağır cübbesiyle dimdik duran bir yargıcın olgunluğu mu vardı, bilinmez.” (BÇAP. 19; GSD. 21; PK. 21; BÇK. 119)

- **dipdiri**

“Koyu renkli, dipdiri yeşilliklerinden eser yokmuş artık.” (GSD. 115)

- **dosdoğru**

“Dosdoğru yürüsem Kapalıçarşı'nın Beyazıt Kapısı'na çıkardım.” (ÇB. 41; PK. 74)

- **düpedüz**

“...düpedüz kendi odasından kovmuştu onu.” (ÖÖGK. 17; ÇB. 82)

- **fakir mi fakir**

“...fakir mi fakir bir nalbant yaşarmış...” (PK. 51)

- **hiç ama hiç**

“Daha fazla ezilmeye hiç ama hiç niyetli değildim.” (A.137; BÇK. 79)

- **hiç mi hiç**

“Ama, diğerlerini hiç mi hiç anlamıyordu.” (PK. 14)

- **kapkara**

“Cehalet gece gibi kapkara.” (BÇAP. 87; ÖÖGK. 50; ÇB. 47; PK. 61; A. 22)

- **kapkaranlık**

“Kulaklarında eşinin sözleri, kapkaranlık geceye bakıyordu.” (BÇAP. 87; GSD. 144; A. 107; PK. 78)

- **karmakarışık**

“Gözleri televizyondaydı, ama akli karmakarışıktı.” (GSD. 129)

- **kıpkırmızı**

“Ben çilek reçeli gölünün ortasında saçım, yüzüm gözüm, yer gök kıpkırmızı oturuyordum.” (ÖÖGK. 51; GSD. 92; ÇB. 88; GBKM. 44)

- **kopkoyu**

“Nihayet kopkoyu sessizliğe kavuştuğunda saat kimbilir kaçtı!” (ÖÖGK. 141; GSD. 93; A. 136)

- **koskoca**

“...koskoca yarattığı dolabın tepesindeki ambalaj kağıdıyla sarılı bir paketin üstünde yakaladı.” (ÖÖGK. 152; GSD. 47; ÇB. 83; PK. 46; A. 9; GBKM. 69; BÇK. 70)

- **koskocaman**

“Beyaz Kale Apartmanı’nın yemyeşil çimenlerle kaplı koskocaman bahçesi...”
(BÇAP. 66)

- **masmavi**

“O kocaman masmavi gözlerle kömür karası gözler yine birbirine takıldı kaldı.”
(BÇAP. 14; GSD. 23; GBKM. 104; BÇK. 200)

- **miniminnacık**

“Miniminnacık tencereler, fırınlar, ocaklar...” (ÇB. 22)

- **mosmor**

“Hiddetten mosmor olan Dürbün Nimet...” (PK. 188)

- **öylesine... öylesine...**

“Öylesine saf, öylesine içtenlikle konuşuyordu ki...” (BÇAP. 83)

- **paramparça**

“İşte yine yüreğini paramparça etmeyi başarmıştı.” (GBKM. 83)

- **pespembe**

“...pespembe budu dışarıdan görülmeyecek biçimde uzanıyor...” (ÖÖGK. 17)

- **rengârenk**

“Rengârenk toparlarla dolu iki küfenin başında oğluyla tartışıyordu.” (BÇK. 164;
BÇAP. 54; GSD. 61; A. 87)

- **sapasağlam**

“Bakın, torununuz sapasağlam!” (ÖÖGK. 161; ÇB. 143)

- **sapsarı**

“Annemin yüzü sapsarı olmuş, gözlerinde şimşekler çakıyordu.” (BÇAP. 25;
GSD. 54; PK. 73; BÇK. 129)

- **sevimli mi sevimli**

“Üstelik akıllı mı akıllı, sevimli mi sevimli.” (BÇK. 49)

- **sımsıkı**

“...ağzı her zaman sımsıkı kapalıdır.” (BÇAP. 25; ÖÖGK. 104; GSD. 42; ÇB. 46; PK. 125; A. 12; GBKM. 22; BÇK. 20)

- **sırılıklam**

“...‘Şu haline bak, terden sırılıklam olmuşsun.’” (ÖÖGK. 115; GSD. 143; A. 20)

- **simsiyah**

“Kapağı açmamla simsiyah, uyuz bir kedi yavrusunun yüzüme fırlaması bir oldu.” (BÇAP. 28; ÖÖGK. 36; GSD. 63; ÇB. 80; PK. 158; BÇK. 141)

- **sipsivri**

“...parlayan sipsivri, keskin, beyaz dişlerini görünce kendini ürküyle geriye attı.” (ÖÖGK. 15)

- **şirin mi şirin**

“...kafesin içinde şirin mi şirin, sapsarı iki kanaryayla geldi.” (PK. 73; BÇK. 113)

- **tastamam**

“‘Tastamam hepsi ağılda,’ dedi.” (GBKM. 77)

- **tertemiz**

“Tertemiz yolaktan geçerek basamaklara vardığında...” (PK. 19; A. 72; GBKM. 39)

- **tıpatıp**

“Yerde oturan birbirinin tıpatıp aynısı iki kız da ...” (BÇAP. 31)

- **upuzun**

“Upuzun kablosuyla televizyon, ağır demir kapının önündeydi.” (ÖÖGK. 116; PK. 138; A. 94; GBKM. 22; BÇK. 155)

- **uzak ama çok uzak**

“Liderin en önemli görevi, uzak ama çok uzak akrabalarla bağ kurmakmış.”
(GSD. 103)

- **yapayalnız**

“Artık o, yapayalnız bir kaçak değildi.” (GBKM. 100, 52)

- **yemyeşil**

“Beyaz Kale Apartmanı’nın yemyeşil çimenlerle kaplı koskocaman bahçesi...”
(BÇAP. 66; ÖÖGK. 63; GSD. 69; ÇB. 16; PK. 23; A. 135; BÇK. 84)

- **yepyeni**

“Yepyeni, siyah rugan terliklerini ayağına geçirip kalktı.” (ÖÖGK. 9; GSD. 98)

- **yusyuarlak**

“Dolunay, Ankara bozkırının üstünde yusyuarlak buz kütesiydi sanki.” (A. 107)

- **zengin mi zengin**

“Zengin mi zengin bu diyarda...” (PK. 51)

3.4.5. Selamlaşma, Karşılama ve Vedalaşma Bildiren Sözvarlığı Öğeleri

İncelenen yapıtlarda 16 selamlaşma, karşılama ve vedalaşma bildiren sözvarlığı ögesi saptanmıştır.

- **Allahısmaıradık**

“Allahısmaıradık...” (A. 146)

- **buyurun**

“Buyurun, oturun...” (BÇAP. 62; ÖÖGK. 100; GSD. 27; ÇB. 65; PK. 92; A. 31; BÇK. 123)

- **eyvallah**

“... ‘Hadi, eyvallah,’ diyerek çıktı gitti.” (BÇAP. 78; ÖÖGK. 11)

- **görüşürüz**

“Çıkarken yanıt beklemeden ‘Görüşürüz hocam,’ dedi sevecen bir sesle.” (ÖÖGK. 151)

- **günaydın**

“... ‘Günaydın hanımefendi,’ dedi” (BÇAP. 108; ÖÖGK. 10; GSD. 65; PK. 189; A. 106; GBKM. 83; BÇK. 12)

- **güle güle**

“Hadi, şimdi güle güle!” (A. 63; BÇK. 96)

- **hoş geldin/iz**

“ ‘Hoş geldin delikanlı,’ dedi biri Cem yanlarında durunca.” (BÇAP. 16; ÖÖGK. 16; GSD. 27; ÇB. 18; PK. 160; A. 95; GBKM. 121; BÇK. 77)

- **hoşça kal/ın**

“Hoşça kalın.” (BÇAP. 14; ÖÖGK. 38)

- **iyi akşamlar**

“ ‘İyi akşamlar, Üftade Hanım,’ dedi Kaptan.” (BÇAP. 124; PK. 93)

- **iyi günler**

“İyi günler, Matmazel Eleni.” (PK. 172)

- **merhaba**

“Merhaba...” (BÇAP. 19; ÖÖGK. 100; ÇB. 27; PK. 24; A. 18; GBKM. 164; BÇK. 16)

- **n’aber**

“Düşüncelerinden sıyrılıp ‘N’aber?..’ diye seslendi çocuğa.” (BÇK. 76)

- **selam**

“Güleç bir yüzle ‘Selam arkadaşım,’ dedi.” (GSD. 83)

- **selamünaleyküm**

“‘Selamünaleyküm!’ diyerek içeri giren...” (GBKM. 120)

- **uğurlar olsun**

“... ‘Uğurlar ola!’ dedi yaşlı kadın oturduğu yerden.” (A. 182)

- **yüzünü gören cennetlik**

“Kemal’i koy ki bulasın; yüzünü gören cennetlik!” (ÇB. 152)

3.4.6. Yeme ve İçmeyle İlgili Sözvarlığı Öğeleri

İncelenen yapıtlarda yeme-içmeyle ilgili 3 sözvarlığı ögesi saptanmıştır.

- **afiyet olsun**

“Neyse, afiyet olsun, Avukat Hanım.” (ÖÖGK. 145; BÇK. 121)

- **afiyetle ye**

“Afiyetle ye!” (ÖÖGK. 110; BÇK. 97)

- **elinize sağlık**

“Elinize sağlık.” (A. 47)

3.5. Yansıma Sözvarlığı Öğeleri

Bu başlıkta, Cemali’nin kitaplarında yer alan yansıma sözvarlığı öğeleri sunulmuştur. Kitaplarda 186 yansıma sözvarlığı ögesi saptanmıştır. Bu öğeler, *yansıma sözcükler* ve *yansıma ikilemeler* olarak ayrılarak verilmiştir. Birden çok kaynağa göndermede bulunulan durumlarda örnek tümce ilk yapıttan alınmıştır; diğer yapıtlarda yalnızca sözvarlığı ögesi kullanılmıştır.

3.5.1. Yansıma Sözcükler

İncelenen kitaplarda 109 yansıma sözcük belirlenmiştir.

- **böğürmek**

“Ardından da böğürtürcesine ağlamaya başladım.” (ÇB. 35; GBKM. 109; BÇK. 79)

- **böğürtü**

“Bülent tezek kokusuna, ineklerin böğürtüsüne, keçilerin tepişmelerine...” (BÇK. 128)

- **cırltı**

“Sabah yeli, salınan yapraklar, kuş cırltıları, ağustosböceklerinin cırltıları...” (GBKM. 38)

- **cırlamak**

“...‘Kerem Abi,’ diye cırladı.” (ÖÖGK. 80; A. 47; BÇK. 17)

- **cırlak**

“‘İsabet!’ diye cırladı cırlak.” (ÖÖGK. 54)

- **cıvıdamak**

“Kuşlar cıvıdıyor, tatlı bir rüzgar onları bir ağaçtan diğerine sürüklüyordu.” (BÇAP. 93; ÖÖGK. 48)

- **cıvıltı**

“Onların cıvıltılarını duymalısınız.” (PK. 88; GBKM. 38)

- **cızırdamak**

“Baharatlı köfteler cızırdarken...” (ÖÖGK. 123)

- **cızırtı**

“...kulağına gelen cızırtıyla mutfağa koştu.” (A. 55)

- **ciyaklamak**

“...halamsa ciyaklıyordu.” (ÇB. 64; A. 124; BÇK. 226)

- **coz**

“Dört porsiyon köfte coz diye ızgaraya düşerken iki genç dikildi arabanın önünde.” (ÖÖGK. 111)

- **çat**

“Çıkan seslere kulak kesilmişti ki çat diye kopan bir tel havalanıverdi.” (ÖÖGK. 79)

- **çingirak**

“Gelirken çingırağını da getir!” (ÖÖGK. 124)

- **çınlamak**

“...Miray’ın sesi onlarca kulakta çın çın çınladı.” (ÖÖGK. 175; GSD. 84; ÇB. 63; PK. 12; BÇK. 96)

- **çırlama**

“Büyük ahşap kapı, dördüncü çırlamanın sonunda açıldı.” (ÇB. 34)

- **çıt**

“Bu harika seslerin dışında çıt yoktu.” (ÖÖGK. 16; BÇAP. 32;GSD. 79)

- **çıtırdamak**

“Sanki birisi dal parçasına basmış, dal çıtırdayarak kırılmıştı.” (GBKM. 52)

- **çıtırtı**

“Sobadan ninni gibi çıtırtılar geliyordu.” (ÇB. 120; GBKM. 194)

- **çıtlatmak**

“Üçüncü bankta da üç genç kız oturmuş çekirdek çıtlatıyordu.” (BÇK. 28)

- **fırlamak.**

“Yerinden fırlamak, duvarlara tırmanmak istiyordu.” (BÇAP. 64; ÖÖGK. 12; GSD. 25; ÇB. 9; PK. 17; A. 24; GBKM. 115; BÇK. 21)

- **fısılda(ş/n)mak**

“Pencerenin kenarındaki iki güvercin fısıldaştı.” (BÇAP. 47; ÖÖGK. 15; GSD. 86; ÇB. 48; PK. 128; A. 14; GBKM. 54; BÇK. 19)

- **fısıltı**

“Fısıltıları duyuyor musunuz, hocam?” (ÖÖGK. 174; ÇB. 41; A. 17; BÇK. 123)

- **fokurda(t)mak**

“...masada fokurdayan semaverden yükselen buğu...” (GBKM. 91; A. 49)

- **fokurtu**

“...çaydanlığın fokurtusundan başka ses duyulmuyordu.” (GBKM. 60)

- **foslamak**

“Babamın, ‘Bu da demek ki annemiz sağ. Hayatta,’ demesiyle de fosladım.” (A. 104)

- **fosurdamak**

“Bütün öğleden sonrayı yatağında fosurdayarak geçirdi.” (ÖÖGK. 79)

- **gıcırdatmak**

“...bahçe kapısının gıcırdatarak açıldığını duydu.” (GBKM. 28; ÖÖGK. 104; BÇK. 125)

- **gıcırta**

“Bir gıcırta duymuştum sanki.” (ÇB. 116)

- **gıdaklamak**

“...gıdaklamaya benzeyen cılız sesleriyle şakalaşıyorlardı.” (A. 97)

- **guguklamak**

“...guguk kuşu on iki kez gugukladığında...” (PK. 48)

- **guruldamak**

“Birden karnı guruldadı.” (GSD. 25; A. 105; GBKM. 73; BÇK. 129)

- **gümbürdemek**

“Eve dönerken yüreğim gümbürdüyordu.” (ÇB. 109; GBKM. 52)

- **gümbürtü**

“Dördüncüye eli varırken gerisinde bir gümbürtüdür koptu.” (ÖÖGK. 58; GSD. 36; ÇB. 88)

- **gümlemek**

“...kulaklarında gümleyen bir davulu andıran sesi, pek yumuşak, pek güzel geldi ona.” (ÖÖGK. 69; BÇK. 221)

- **gürlemek**

“... öfkeyle Yalçın’a dönüp gürlledi.” (GSD. 124; BÇAP. 72; ÖÖGK. 51; ÇB. 17; PK. 16; A. 25; GBKM. 41; BÇK. 41)

- **gürültü**

“...kulaklarında makinenin gürültüsü kalır.” (ÖÖGK. 16; GSD. 9; ÇB. 20; PK. 187; BÇK. 174)

- **havlamak**

“Fosil de aralarında gevrek gevrek havlıyordu.” (GSD. 32; ÖÖGK. 35; ÇB. 168; PK. 66; A. 82; GBKM. 218)

- **hıçkırık**

“İşte, tam o anda Murat, arkasından gelen kısık kısık hıçkırık sesini duydu.” (BÇAP. 92; GSD. 86; ÇB. 28; PK. 134; A. 33)

- **hıçkırmak**

“Yanıt gelmeyince hıçkırarak gözlerimi araladım.” (ÇB. 53; GSD. 15; PK. 118; A. 32; GBKM. 90; ÖÖGK. 16)

- **hık**

“...Dürbün Nimet’in boğazından hık diye bir ses çıktı.” (PK. 212)

- **hırıltı**

“Aynı anda, mırıltıya ya da hırıltıya benzer sesler duydum.” (BÇAP. 28; ÖÖGK. 9; PK. 26; A. 55; GBKM. 206; BÇK. 83)

- **hırıltılı**

“Barış, daracık sedirde yatan yaşlı adamın hırıltılı soluğunu duyunca...” (BÇAP. 123; GSD. 22; GBKM. 207)

- **hırlamak**

“Terrier, onun sessiz ‘keşke’lerini anlamışçasına hırladı...” (ÖÖGK. 43; GSD. 26; PK. 83; GBKM. 120)

- **hışırdamak**

“...etek kıvrımları havalı havalı hışırdıyordu.” (ÇB. 101)

- **hışirtı**

“Bir an sanki yalnızca salkımsöğütlerin hışirtısı duyulur oldu.” (BÇK. 194)

- **hohlama**

“Sonra da tuhaf hohlama sesleri arasında şınav çekerek...” (BÇK. 14)

- **homurdanmak**

“Esin içini çekip homurdandı.” (ÖÖGK. 11; ÇB. 18; PK. 35; A. 24; GBKM. 30; BÇK. 14)

- **homurtu**

“Solukları mırıltıya, mırıltılar homurtuya dönerken Sevgi seslenerek uyandırdı onu.” (ÖÖGK. 66; ÇB. 74; A. 46; GBKM. 218; BÇK. 18, 201)

- **horlamak**

“Teyzenin yanındaki şişman adam horlamak üzere...” (A. 130)

- **horultu**

“Başı önüne düşmüş babaannesinin horultusu...” (ÖÖGK. 154)

- **höpürdetmek**

“Ana oğul kahvelerini höpürdetirken...” (ÇB. 32; A. 9; GBKM. 165)

- **hüp**

“Bardağı başına dikip hüüp çekmesiyle çay yarıya indi.” (A. 155)

- **inilti**

“...ardından inilti içinde uykuya dalıyordu.” (PK. 107)

- **inlemek**

“...annem bir yandan inliyor, bir yandan da sayıyordu.” (ÇB. 114; GSD. 143; GBKM. 13; BÇK. 134)

- **kıkırda(ş)mak**

“Babam kıkırdayarak başını önüne eğdi.” (A. 47; GSD. 84; PK. 145; ÖÖGK. 18; GBKM. 26; BÇK. 57)

- **kıpırda(n)mak**

“...saatlerce kıpırdamadan sokağa bakıyordu.” (ÖÖGK. 17; ÇB. 60; BÇK. 187)

- **kıpırtı**

“Dingin solukların dışında, ne ses ne kıpırtı.” (A. 176; BÇAP. 43)

- **kıpırtısız**

“Birbirinden güzel iki balığı mavi suyun üstünde kıpırtısız yatıyordu.” (GSD. 14)

- **melemek**

“...Sürmeli, Safran ve diğerleri meliyordu.” (GBKM. 112)

- **mırıldanmak.**

“Yerinden kalkarken ‘Haklıydım, haklıydım işte...’ diye mırıldandı. (BÇAP. 11; ÖÖGK. 10; GSD. 43; ÇB. 10; PK. 11; A. 39; GBKM. 12; BÇK. 16)

- **mırıltı**

“Aynı anda, mırıltıya ya da hırıltıya benzer sesler duydum.” (BÇAP. 28; ÖÖGK. 9, 66; PK. 129)

- **mırlamak**

“Öteki de işveyle mırladı.” (ÖÖGK. 12; GSD. 22)

- **miyav**

“...o korkunç sesi duydu: miiyyyağaaavvv!” (ÖÖGK. 11)

- **miyavlamak**

“...uzun sarı tüylü kediye çapkınca miyavladı.” (ÖÖGK. 12; GSD. 20)

- **oflamak**

“Tam sıkıntıdan oflayarak çekilirken ansızın durdu.” (ÖÖGK. 156; A. 121; BÇK. 47)

- **öksürmek**

“Kara gözlerde kıvılcımların belirmesiyle hafifçe toparlanıp öksürdü.” (A. 154; GBKM. 105)

- **öksürük**

“Ahmet Efendi’nin homurtusu öksürük krizine dönüştü.” (A. 116; GBKM. 222)

- **pat**

“Çantasını pat diye çalışma masasının yanına, yere bıraktı.” (BÇAP. 52; ÖÖGK. 18; GSD. 80; PK. 22; BÇK. 47)

- **patırtı**

“Ardından kapanan sokak kapısını, çocukların patırtıyla merdivenden inişlerini...” (A. 115)

- **patlatmak**

“Balonları alıp salsam da patlatsam da sonuç yine aynı...” (A. 25)

- **pıs**

“...havası da birkaç saat içinde pıs diye sönmüştü.” (PK. 28)

- **pıt**

“...kendimi yukarı çekerken pıt diye bir ses.” (A. 26)

- **pıtırıtı**

“Gelgelelim şu son günlerde, ne o hoş pıtırıtıları ne o kokuyu algılıyorum.” (BÇK. 90)

- **şangırdamak**

“...elimdeki bardaklar yere düşüp şangırdadı.” (A. 106)

- **şangırtı**

“O sırada, karşı evde bir şangırtı koptu.” (BÇAP. 36; PK. 114; BÇK. 65)

- **şapırdatmak**

“... ‘Hadi kalkalım!’ dedi ağzını şapırdatarak.” (GBKM. 78)

- **şapırtı**

“Şapırtıların arasında övgüleri sıraladı.” (ÖÖGK. 52)

- **şaplak**

“Salih Usta gülümseyerek oğlunun sırtına bir şaplak indirdi.” (GSD. 126; BÇAP. 18; A. 97; GBKM. 183; BÇK. 44)

- **şaplatmak**

“...dilini şaplatmasına aldırmadım.” (ÇB. 126; A. 117; GBKM. 74; BÇK. 203)

- **şıkırdatmak**

“...boynundaki boncukları şıkırdatarak...” (BÇK. 143)

- **şırıldamak**

“...sular, mavi mozaik kaplı kanallarda şırıldayarak bayır aşağı iniyordu.” (A. 96)

- **tak**

“...el arabasının ayaklarının betona tak diye vurmasıyla evin kapısı açıldı.” (A. 42; BÇK. 194)

- **takırdamak**

“Sapını sımsıkı tuttuğu tepside takırdayan boş bardakların sesiyle ürperdi.” (ÖÖGK. 129; GBKM. 188)

- **takırtı**

“Boşluktan çıkan takırtı sesi moralini bozdu.” (ÖÖGK. 30; A. 38)

- **tangırtı**

“Bu tangırtıyı yalnız bir tek kişi çıkarır!” (A. 106; BÇK. 66)

- **tık**

“...tık diye telefonu kapattı.” (PK. 93)

- **tıkırda(t)mak**

“Tıkırdayan çayın altını kapattı.” (A. 65; PK. 85; BÇK. 148)

- **tıkırtı**

“Sevgi, klavye tıkırtılarına bir an için ara vermiş ve ‘Bana ne, Nino,’ diye çıkışmıştı ona.” (ÖÖGK. 45; BÇK. 124)

- **tıklatmak**

“Ofislerin kapısını tıklatmadan önce...” (ÖÖGK. 128)

- **tımbırtı**

“Çıkan tımbırtılarla daha da büyülendi.” (ÖÖGK. 73)

- **tingırda(t)mak**

“Titreyen elimde tingırdayan fincanlarla öylece kalakaldım.” (BÇK. 65; ÇB. 169)

- **tingirtı**

“Ali'nin elindeki demliği ocağa bırakıvermesiyle çıkan tingirtı duyuldu.”
(GBKM. 121)

- **tıslamak**

“ ‘Belanı arıyorsun, oğlum!’ dedi tıslar gibi bir sesle.” (BAP. 72; GK. 48;
B. 18; PK. 22; GBKM. 29; BK. 60)

- **tükürük**

“... dedi tükürüklerini saa saa.” (BK. 234)

- **uğldamak**

“Dışarıda esip savuran yelin sesi kulaklarımda uğldadı.” (B. 113; A. 53;
GBKM. 118; BK. 24)

- **uğultu**

“Önce hafif bir uğultu duymuş.” (GSD. 116; B. 167; PK. 16; GBKM. 148)

- **ulumak**

“...hayvan ulumak ya da havlamakla hiç ilgisi olmayan tuhaf bir ses çıkarıyordu.”
(B. 168; PK. 65)

- **üfleme**

“...püf püf diyerek üflüyordu.” (B. 82; GBKM. 13)

- **üfürme**

“Pencere pervazından üfüren soğuk...” (GBKM. 176)

- **vınlamak**

“Bu sözcükler, kulağında arı vızıltısı gibi vınıyordu.” (BAP. 53; PK. 189;
GBKM. 115)

- **vızılda(n)mak**

“Bir arı, kulağının dibinden vızıldayarak geçti.” (BAP. 11; GK. 36; A. 47;
GBKM. 81)

- **vızıltı**

“Bu sözcükler, kulağında arı vızıltısı gibi vınlıyordu.” (BÇAP. 53; ÖÖGK. 97; GBKM. 181; BÇK. 79)

- **zangırdamak**

“Poşetten kutuyu çıkardığı sırada, birden pencerenin kapalı camları zangırdadı.” (ÖÖGK. 20; PK. 178; A. 55)

- **zınk**

“Zemin kata gelen asansör, bir kez daha zınk diye durdu.” (BÇAP. 75)

- **zıplamak**

“Babamın ışığını bir kareden diğerine zıplarken duydum.” (ÇB. 80; ÖÖGK. 10; PK. 53; A. 26; GBKM. 26; BÇK. 40)

- **zırıldama**

“...diye zırıldamayı sürdürdü koca burunlu adam.” (BÇK. 109)

- **zırlıtı**

“Huzur verici sesleri delen mırıltıların, hırıltıların, zırlıtıların hiçbiri yoktu.” (ÖÖGK. 9)

- **zırlama**

“Telefon zırlamadan, birileri bir şeyler istemeden toparlanıp tüymeye karar verdi.” (ÖÖGK. 133; ÇB. 59; A. 189)

- **zonklamak**

“Başım fena halde zonkluyor; belim ağrıyordu.” (ÇB. 140; PK. 183; GBKM. 144)

3.5.2. Yansıma İkilemeler

İncelenen kitaplarda 77 yansıma ikileme kullanılmıştır.

- **ahlaya uflaya**

“...bu kez ahlaya uflaya tekrar aşmak zorunda kalırdım.” (BÇAP. 100)

- **bıcır bıcır**

“Durmadan sorular soruyor, tatlı diliyle bıcır bıcır konuşuyordu.” (BÇAP. 27; ÖÖGK. 151; GSD. 16; PK. 41; GBKM. 110)

- **böğüre böğüre**

“...böğüre böğüre ağlayan Nagihan’ı anneannesi yatıştırmıştı.” (ÖÖGK. 90)

- **cayır cayır**

“Çocuk ateşten cayır cayır yanıyordu.” (GSD. 151)

- **cazur cuzur**

“Midemi cazur cuzur kavuran patlıcan kızartması...” (BÇAP. 105)

- **cır cır**

“Cırlak ses cır cır cırladı.” (ÖÖGK. 48; PK. 34, 185; A. 23)

- **cırl cırl**

“...ablasının cırl cırl cırladığını duydu.” (ÖÖGK. 25; A. 120; BÇK. 225)

- **cıvıl cıvıl**

“Yükselen güneşe, cıvıl cıvıl ötüşen kuşlara baktı.” (BÇK. 129)

- **cik cik**

“...kanarya sesi –cik ciik ciik- yükseldi.” (PK. 24)

- **ciyak ciyak**

“...ciyak ciyak bağırtacaktı.” (GSD. 149; BÇK. 224)

- **çan çan**

“Telefonda ya çan çan çene yarıştıyor...” (BÇK. 111)

- **çın çın**

“Günün her saatinde çın çın çınlayan...” (ÖÖGK. 91; ÇB. 63; PK. 12; BÇK. 143)

- **çır çır**

“Kapının üstündeki kelebek biçimli anahtar çevrildikçe çığırırdı: çırır çırır çırırır...” (ÇB. 34)

- **fır fır**

“Aniden doğrulunca başı fır fır döndü.” (ÇB. 173)

- **fıs fıs**

“Aptal şeyler; sürekli fıs fıs fısıldaşırlardı.” (ÇB. 144)

- **fısır fısır**

“Birbirine sarılmış gençler fısır fısır konuşuyor...” (BÇAP. 91; GBKM. 130)

- **foşur foşur**

“Sıcak suyu foşur foşur döküp saçlarımı sabunladım...” (ÇB. 46; BÇK. 78)

- **efil efil**

“Efil efil esen yel, güzün gelmesiyle huy değiştirip hoyratlaşır...” (PK. 12; GBKM. 28)

- **glu glu**

“Martıların eksilmeyen sesleri, hindilerin glu glu ederek dolaşmaları...” (ÇB. 16)

- **guk guk**

“Ben boğazıma bir şey kaçmış gibi guk guk yutkunurken o devam etti.” (ÇB. 126)

- **güldür güldür**

“Sınıflarda boyumuz kadar sobalar güldür güldür yanardı.” (ÇB. 77; PK. 203; A. 121)

- **güm güm**

“Doğrusu, Okan’ın yüreği de güm güm atmaya başlamıştı.” (GSD. 46; ÇB. 147; A. 107; BÇK. 79)

- **gümbür gümbür**

“Birden, gümbür gümbür çarpan kalbi durdu sanki.” (GSD. 80; ÇB. 86)

- **gürültü patırtı**

“...gürültü patırtı komşuları da ayağa kaldırmıştı.” (ÇB. 66)

- **ham hum**

“ ‘Hım... ham hum’ sesleri arasında yutkunarak karısına söz verdi Erkan.” (PK. 35)

- **hapurtu şapurtu**

“Cavit, hapurtular şapurtular arasında...” (A. 87)

- **hev hev**

“Önce, ‘Hev hev!’ sesleri geldi kulağına...” (ÖÖGK. 31)

- **hıçk hıçk**

“Paşa dedem hıçk hıçk ederken olduğu yerde kıpırdanmaya başladılar.” (PK. 134)

- **hıçkıra hıçkıra**

“...hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı.” (GSD. 153; PK. 113; GBKM. 69; BÇK. 128)

- **hırıl hırıl**

“Dede Haydar, anlaşılmayan bir şeyler söyledi hırıl hırıl.” (BÇAP. 123)

- **hışır hışır**

“Morsalkımları kalmayan sarmaşığın yaprakları hışır hışırdı.” (A. 165)

- **homur homur**

“...biri homur homur homurdanıyor...” (ÖÖGK. 84; PK. 188; A. 64)

- **homurdana homurdana**

“Kapı dışarı edilen Zeynel homurdana homurdana...” (BÇK. 204)

- **hoplaya zıplaya**

“İnci, kardeşinin hoplaya zıplaya gelişini mutfak penceresinden gördü.” (ÖÖGK. 32; BÇK. 201)

- **hoplayıp zıplamak**

“...‘Karemela’ da hoplayıp zıplıyordu.” (PK. 209)

- **horul horul**

“Geniş pirinç karyolada horul horul uyuyordu büyükbabası.” (BÇK. 125)

- **hüngür hüngür**

“...hüngür hüngür ağlıyordum.” (ÇB. 82)

- **inleye inleye**

“İnleye inleye gözlerini kapattı.” (PK. 184)

- **kakara kikiri**

“Yine bir gün, her zamanki masalarında kakara kikiri kağıt oynuyorlardı.” (BÇK. 62; GSD. 120)

- **kıkır kıkır**

“Kıkır kıkır gülüştü çocuklar.” (BÇAP. 123; ÖÖGK. 51; ÇB. 48; PK. 55; A. 21; GBKM. 77; BÇK. 192)

- **kıkırdaya kikirdeye**

“Hemşireler kıkırdaya kikirdeye hesaplarını ödeyerek kafeteryadan ayrıldılar.” (BÇK. 147)

- **kıpır kıpır**

“Güneş her sabah ilkyazın o insanın içini kıpır kıpır kıpırdatan ılık havasını taşıyarak doğuyor...” (BÇAP. 107; PK. 209; GBKM. 96; BÇK. 22)

- **kıpırdar kıpırdamaz**

“Yatakta kıpırdar kıpırdamaz...” (GBKM. 204)

- **kırtlaya çırtlaya**

“Kalın mukavva kırtlaya çırtlaya açıldı.” (BÇK. 210)

- **kih kih**

“... ötekilerse kih kih gülüyorlardı.” (PK. 185; GSD. 30)

- **kön kön**

“Üşütmüş, kön kön öksürüyor.” (GBKM. 105)

- **luk luk**

“...keyifle emziğimi emerdim: luk luk luk.” (ÇB. 14)

- **mır mır**

“Ege’yi dinleyen Mırmır Nine, mır mır mırıldandı.” (PK. 211)

- **mırıl mırıl**

“...mırıl mırıl mırıldandı.” (ÖÖGK. 18; GSD. 20; ÇB. 61; PK. 145; GBKM. 65)

- **mırmır mırmır**

“...dur durak bilmeden kendi kendine konuşurdu; mırmır mırmır.” (PK. 124)

- **mışıl mışıl**

“...mışıl mışıl uyuyordu.” (ÖÖGK. 156; GSD. 71; GBKM. 103)

- **pata pata**

“...pata pata döktürdü.” (ÇB. 22)

- **patır kütür**

“...yine patır kütür konuşarak apartmandan çıktı.” (ÖÖGK. 157)

- **patır patır**

“Bağcık’ın peşi sıra patır patır indi basamakları.” (ÖÖGK. 34; ÇB. 29; PK. 75; A. 111; BÇK. 115)

- **pır pır**

“...ama yüreğim hiç o günkü gibi pır pır etmemişti.” (ÇB. 114; PK. 52; BÇK. 21)

- **pıt pıt**

“Yüreği pıt pıt atıyordu.”(BÇAP. 55; ÇB. 38; PK. 10)

- **püf püf**

“...püf püf diyerek üflüyordu.” (ÇB. 82)

- **şak şuk**

“Şak şuk tavla seslerine, tıklar tıklar okey sesleri karışır...” (PK. 14)

- **şakır şakır**

“...Karamel de kafesinde şakır şakır şakıyordu.” (GSD. 17)

- **şap şap**

“Amcama inat ayaklarımı yere şap şap vurarak mutfağa geçtim.” (A. 101)

- **şaplata şaplata**

“Dilini şaplata şaplata midelerini bir güzel bayram ettirdi.” (ÇB. 9)

- **şıpır şıpır**

“Buklelerimden şıpır şıpır akan suya aldırmadan...” (A. 77; BÇK. 12)

- **şırıl şırıl**

“Önünde şırıl şırıl akan derenin sesini dinledi bir süre.” (GBKM. 127)

- **takır takır**

“Demir kepenk takır takır takır yukarı toplanırken...” (ÖÖGK. 21; PK. 72)

- **tangur tungur**

“...her yerinden tangur tungur sesler...”(ÇB. 150)

- **tık tık**

“...elinden hiç bırakmadığı gümüş saplı bastonunu tık tık yere vurdu.” (ÇB. 64)

- **tıkı tık**

“Bir kadananın çektiği faytona sekiz on çocuk birden kurulduk; tıkı tık tıkı tık...”
(PK. 52)

- **tıkır tıkır**

“...patenlerin üstünde tıkır tıkır kayıyordu.”(GSD. 59; PK. 14; A. 150)

- **tık tak**

“...duvardaki büyük sarkaçlı saatin tik taklarını sayıyordum.” (ÇB. 120)

- **tir tir**

“...birbirlerinin üstünde tir tir titriyorlardı.” (ÖÖGK. 22; GSD. 15; PK. 75)

- **vır vır**

“...vır vır sohbet edip gülüşürdü.” (ÇB. 133; PK. 54; GBKM. 169; GBK. 151)

- **vıyık vıyık**

“...vıyık vıyık sesleriyle irkildiler.” (ÖÖGK. 22)

- **vız vız**

“Başının üzerinde bir arı vız vız dolaşıyordu.” (GSD. 24)

- **vızır vızır**

“Onun için kız kardeş, vızır vızır vızıldayan bir arıydı.” (BÇAP. 36; GSD. 117; ÇB. 153; BÇK. 13)

- **zıp zıp**

“...hepsini zıp zıp zıplatacak, ciyak ciyak bağirtacaktı.” (GSD. 149; ÇB. 162; PK. 53; A. 138; BÇK. 66)

- **zıplaya zıplaya**

“Bir top camdan fırladı ve zıplaya zıplaya yokuş aşağı yuvarlandı.” (BÇAP. 36)
(91)

- **zırl zırl**

“Onları yolcu ederken zırl zırl ağlayacağını, avutmak için epey ter dökceğimizi sanıyordum.” (BÇAP. 23; ÇB. 46)

BÖLÜM 4

GENEL DEĞERLENDİRME, SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde, araştırmada saptanan sözvarlığı öğelerinin yazınsal metne sağladığı anlamsal katkılar değerlendirilmiş, bu değerlendirme doğrultusunda ulaşılan sonuçlara yer verilmiş ve elde edilen bilgilere dayanılarak öneriler sunulmuştur.

4.1. Zeynep Cemali'nin Yapıtlarında Kullandığı Sözvarlığı Öğelerinin Yazınsal Metne Olan Anlamsal Katkılar Yönünden Değerlendirilmesi

Zeynep Cemali atasözü, deyim, ikileme, ilişki sözleri, yansıma sözcük ve yansıma ikileme gibi Türkçenin varsıl anlatım olanaklarını yansıtan pek çok kalıplaşmış dil birimini yapıtlarına taşımıştır. Öykü ve romanlarında anlattığı kişilerin yaşamına uygun bir dil ortamı yaratmaya çalışırken seslendiği kitlenin dil evrenine olumlu katkılar sağlamayı da gözardı etmemiştir.

Her bir sözvarlığı öğesinin yazarca nasıl kullanıldığı, anlatı içindeki işlevi ve metne olan anlamsal katkıları alt başlıklara ayrılarak değerlendirilmeye çalışılmıştır.

4.1.1. Atasözleri

Toplumların yüzyıllar boyu edindikleri deneyimlere dayanarak ortaya çıkan atasözleri, Cemali'nin yapıtlarında yer almaktadır. Yazar yapıtlarında kullandığı atasözleriyle okurun, öykü ve roman kişilerinin duygu-düşünce evrenine girmesine, onları daha iyi anlayıp çözümlemesine ve yapıtlarda yansıtılan iletileri daha kolay algılamasına olanak sağlamaya çalışmıştır.

Yazar, yapıtlarında yer verdiği atasözlerini doğru ve içindeki bağlamın örneklendirilmesine uygun olarak kullanmıştır. Bununla birlikte, yalnızca iki atasözünde özgün biçiminin dışına çıkmıştır. Araştırmada başvuru Ömer Asım Aksoy ve Necmi Akyaçın'ın sözlüğünde “Kız beşikte, çeyizi sandıkta.” atasözüne Cemali ekleme yapmış ve “Kız beşikte, çeyizi sandıkta büyür.” (A. 85)

biçiminde kullanmıştır. Sözlüklerde karşılaşılmayan ancak “Kız beşikte, çeyizi sandıkta.” atasözüyle aynı anlamda kullanılan “Kızını beşiğe, çeyizini sandığa koy.” (A. 150) sözü, bu araştırmada atasözleri içinde değerlendirilmiştir. Ömer Asım Aksoy’un *Atasözleri Sözlüğü*’nde “Körün istediği bir göz, iki olursa ne söz.” atasözünü yazar, “Körün istediği bir göz, Allah verdi iki göz.” (A. 18) biçiminde değiştirmiştir. Bunun dışında Cemali, başvurulan atasözleri sözlüklerinde “Mart kapıdan baktırır, kazma kürek yaktırır.” biçimdeki atasözünün eylem yapısını değiştirmiş ve “Bu yıl mart ayı öyle kapıdan baktırıp kazma kürek yaktıracağa pek benzemiyordu.” (BÇAP. 107) olarak kullanmıştır. Yazarın yaptığı bu değişiklikler yalnızca biçimseldir, anlamsal değişiklik söz konusu değildir. İncelenen yapıtlarda yer alan atasözlerinden 10’u karşılıklı konuşmalar içinde kullanılmıştır. Buradan yola çıkarak yazarın, öykü ve romanlarındaki dili konuşma diline yakınlaştırmak için atasözlerinde birtakım biçimsel değişiklikler yaptığı söylenebilir.

Türkçedeki atasözlerinin çoğu hem bir gerçeği ve yaşam deneyimlerini yansıtır hem de bu gerçeği anlatırken benzetme ve somutlamalardan yararlanır. Bir ulusun yaşam koşulları (doğa olayları vb.) ve değerleri diline, dilindeki sözvarlığı öğelerine yansır. Dilin sözvarlığı öğeleri de yazınsal yapıtlarda kullanılarak anlatım varsillaştırılır.

İncelenen yapıtlarda kullanılan atasözleriyle toplumun yıllardır oluşturduğu değerler ve yaşam koşulları birer yargıya dönüştürülerek öykü ve roman kurgusu içinde aktarılmıştır. Yapıtlarda, zor ve kötü koşullarda yaşayan birinin benzeri kötü durumlardan çok etkilenmeyeceği “Acı patlıcanı kırağı çalmaz.”; başkalarıyla işbirliği yapma, yardımlaşma ve dayanışma yoluyla daha güçlü olunabileceği “Birlikten kuvvet doğar.”; herkesi ilgilendiren sorunların daha az yıpratıcı olduğu “Elle gelen düğün bayram.”; çabucak karamsarlık ve umutsuzluğa düşülmemesi gerektiği “Gün doğmadan neler doğar.”; kendi yanlışları yüzünden kötü duruma düşenlerin bundan yakınmamaları gerektiği “Kendi düşen ağlamaz.”; kız çocuğu doğar doğmaz çeyizinin düzülmesi gerektiği “Kız beşikte, çeyizi sandıkta (büyür).”; mart ayında dışarı çıkılamayacak kadar soğuk olduğu ve insanların neredeyse kazma, kürek saplarını yakacak duruma geldiği “Mart kapıdan baktırır, kazma kürek yaktırır.”; işleri erteleyerek yeni güne bırakmanın daha iyi olabileceği “Sabah ola, hayır ola.”; bir kişinin başına

gelebilecek kazaların uğraştığı işle ilgili olacağı “Su testisi su yolunda kırılır.”; alıştığı çevre veya kişilerden uzaklaşan insanın önünde sonunda bağlı olduğu yaşantıya geri döneceği “Tilkinin dönüp dolaşıp geleceği yer kürkçü dükkanı.” atasözleriyle kısa ve öz bir biçimde anlatılmıştır. Genellikle olumsuz yönde benzer nitelikler taşıyan insanlar birbirini övdüğünde kullanılan “Körler sağırlar birbirini ağırlar.” ve düşlediğinden daha çoğuna kavuşan insanların durumunu anlatmak için söylenen “Körün istediği bir göz, Allah verdi iki göz.” atasözleri de söz konusu durumları öz, etkileyici ve somutlayıcı biçimde aktarmıştır.

Görüldüğü gibi atasözleri, içinden çıkılması güç ve karmaşık durumların uzun uzadıya anlatılması yerine tek bir yargı ile aktarılmasını sağlayan; anlatıma incelik, etkileycilik ve özgünlük kazandıran; ses yinelemeleriyle metnin okunabilirliğini artıran; ulusun değer yargıları ve yaşam deneyimlerini okura sezinleten; okurun sözcük dağarcığına katkıda bulunan sözvarlığı öğeleridir. Zeynep Cemali de bu öğelere öykü ve romanlarında yer vererek anlatımını tekdüzelikten kurtarmış ve özgünleştirmiş; seslendiği kitleyi anadilinin anlatım incelikleriyle buluşturmuş; onların kavram ve anlam evrenlerinin genişlemesini olanak sağlamıştır.

4.1.2. Deyimler

Deyimler; her dilde belli bir durum, kavram veya duyguyu aktarmak için kullanılan, genellikle birden çok sözcükle kurulan sözvarlığı öğeleridir. Deyimler de atasözleri gibi bir toplumun dünya görüşünü, yaşam biçimini, çevre koşullarını, gelenek-görenek ve inançlarını, önem verdiği varlık ve kavramları, düşünme biçimini, nükte ve buluşlarını ortaya koyan; dilbilim, halkbilim ve edebiyat açısından önemli sözlerdir. Bu özellikleriyle deyimler, dilin içyapısını ve anlam özelliklerini yansıtır; her dilin kendine özgü ve diğerlerinden ayrılan yönlerini oluşturur; bir dilin gerçekleri dile getirmedeki anlayış ve anlatış biçimini gösterir (Aksan, 2011a: 91).

Deyimler, Cemali'nin yapıtlarındaki dil bütünlüğü içinde atasözlerine göre çok daha geniş yer kaplamaktadır. Yazar, kullandığı deyimler aracılığıyla öykü ve roman kişilerinin dünya görüşünü, olay ve durumlara gösterdikleri tepkileri, yaşam biçimlerini, çevresel koşulları, geleneklerini, inançlarını, önemsedikleri

varlık ve kavramları yansıtır. Ayrıca, atasözlerinin olduğu gibi deyimlerin de somutlaştırma özelliği vardır. Deyimlerin bu özelliği okurun, öykü ve roman kişilerinin içinde bulunduğu koşulları, düşünce evrenlerini ve verilmek istenen iletiyi daha kolay algılamasını sağlar. Bunun nedeni, deyimlerin durum betimlemesi yaparken içinde buldukları bağlamla ilgili imge ve duygu durumu oluşturma işlevini de yüklenmeleridir. “Başında kavak yelleri esmek” (BÇK. 132) deyimini gençlik, “bir deri bir kemik kalmak” (GBKM. 197) ve “kadidi çıkmak” (ÖÖGK. 95) deyimleri fiziksel yönden zayıflık imgelerinin; “kafasını taşlara vurmak” (ÖÖGK. 146) deyimini pişmanlık, “ağzı kulaklarına varmak” (GSD. 17) deyimini ise mutluluk duygu durumlarının oluşumunu kolaylaştırır.

Cemali yapıtlarında, “karmakarışık bir duruma getirmek” anlamında “altüst etmek”; “olan şeyi abartmak” anlamında “bire bin katmak”; “dayanamaz duruma gelmek” anlamında “canına tak etmek”; “korkutucu davranışlarda bulunmak” anlamında “gözdağı vermek”; “çok terlemek” anlamında “su içinde kalmak”; “güzel bir şeyden istediği gibi yararlanmak” anlamında “tadını çıkarmak”; “birinin duyduğu kaygıyı azaltmak ya da gidermek” anlamında “yüreğine su serpmek”; “suratı asık” anlamında “yüzünden düşen bin parça (olmak)”; “ortalığı karıştırmak” anlamında “saman altından su yürütmek”; “işin içinden çıkmak zor” anlamında “ayıkla pirincin taşını”; “çok yorulmak” anlamında “ayaklarına kara sular inmek”; “inatlaşmak” anlamında “ayak diremek”; “birine dokunacak söz söylemek” anlamında “baltayı taşa vurmak”; “sınırlarını geçmek, bilmediği işe karışmak” anlamında “çizmeyi aşmak”; “inandırmak için çok konuşmak” anlamında “dil dökmek”; “bir işe girişmek” anlamında “kolları sıvamak”; “beklenen yardımı sakınmak” anlamında “yaralı parmağa işememek”; “birkaç yer arasında çok sık gidip gelmek” anlamında “mekik dokumak”; “biriyle yarışmamak, geride olmak” anlamında “eline su dökmemek”; “korkudan ayakta duramamak” anlamında “dizlerinin bağı çözülmek”; “özenle korumak” anlamında “üstüne titremek”; “birinden sürekli bir şey istemek” anlamında “başının etini yemek”; “eskisini bir yana itmek” anlamında “pabucu dama atılmak”; “direnmeyi bırakmak” anlamında “yelkenleri suya indirmek”; “birinin huzurunu bozacak söz söylemek” anlamında “kulağına kar suyu kaçırmak”; “aldanmamak, uyanık olmak” anlamında “gözünü dört açmak”; “aşırılığa varmak” anlamında “kantarın

topuzunu kaçırmak” gibi çok sayıda deyim kullanmış ve bu deyimler aracılığıyla daha etkili durum betimlemeleri yapmıştır.

Yazar, “evlenmek” yerine “baş göz etmek” ve “dünya evine girmek”; “hamile” yerine “karnı burnunda”; “taptaze, yeni” yerine “çiçeği burnunda”; “çok eski” yerine “Nuh Nebi’den kalma”; “iyi giyimli” yerine “iki dirhem bir çekirdek”; “dağıtmak” yerine “hallaç pamuğu gibi atmak”; “inatçı” yerine “dediği dedik, çaldığı düdüğü”; “meraklı” yerine “uçan kuştan haberi olmak”; “ağlamak” yerine “iki gözü iki çeşme”; “abartmak” yerine “pireyi deve yapmak”; “yok etmek” yerine “köküne kibrit suyu dökmek”; “suskun durmak” yerine “dut yemiş bülbül”; “delirmek” yerine “keçileri kaçırmak”; “çabuk bıkmak” yerine “maymun iştahlı”; “konuşmamak” yerine “ağzını bıçak açmamak”; “ıssız” yerine “kuş uçmaz, kervan geçmez” deyimlerini kullanmıştır. Herkesin dilinde yer etmiş, günlük konuşmalarda sıkça duyulan sözcük ve söz öbekleri yerine anadilimizin inceliğini yansıtan deyimlerin yeğlenmesi yazarın yapıtlarının daha özgün ve etkileyici olmasını sağlamıştır. Cemali “dört gözle beklemek”, “eli kolu bağlanmak”, “gününü görmek”, “içi kıpır kıpır olmak”, “arpacı kumrusu gibi düşünmek”, “çil yavrusu gibi dağılmak”, “ağzıyla kuş tutmak”, “arasına kara kedi girmek”, “ocağına incir (ağacı) dikmek”, “ok yaydan çıkmak”, “öküz altında buzağı aramak” gibi deyimleri kullanarak hem yapıtları okuma ve dinleme zevkini yoğunlaştırmış hem anlatıma imgesel özellik katmış hem de değişmeceli anlam ve güçlü betimlemelerle anlatımın özgünlüğünü artırmıştır.

Yazar yapıtlarında aynı ya da yakın anlama gelebilecek deyimlere de yer vermiştir. Örneğin, “suratı beş karış olmak – yüzü sirke satmak – surat asmak”; “canına tak etmek – canı burnunda (olmak)”; “ağzı bir karış açık kalmak – küçük dilini yutmak”; “kafası kazan gibi olmak – kafası şişmek”; “bir deri bir kemik (kalmak) – kadidi çıkmak”; “ağzından dirhemle çıkmak – ağzı sıkı – ser verip sır vermemek”; “Nuh deyip peygamber dememek – ayak diremek”; “kulak arkası etmek – kulak asmamak – kulak tıkamak”; “kulak kabartmak – kulak misafiri olmak – kulak kesilmek”; “gözleri parlamak – gözleri ışıldamak”; “ödü patlamak – ödü kopmak - yüreği ağzına gelmek”; “şeytanın arka bacağı – şeytanın sağ kolu”; “burnunun direği sızlamak – içi sızlamak – yüreği sızlamak”; “kan beynine sıçramak – ateş saçmak – ateş püskürmek”...

İncelenen yapıtlarda yer verilen atasözlerinin çoğu öykü ve roman kişilerinin konuşmalarında kullanılırken deyimler hem yapıtlardaki kişilerin hem de yazarın dil evreninde yer almaktadır. “Ama ağzı mühürlüydü, ser verip sır vermezdi şimdi.” (ÇB. 68), “...sırta kadem basmasına onun dışında mutlu olan yoktu.” (ÖÖGK. 10), “...Zeynel süt dökmüş kedi gibi döndü İstanbul’dan.” (BÇK. 197), “...dinledikçe tüyleri dilen diken oluyordu.” (GBKM. 94), “Dediğim dedik, çaldığım düdüğü biriydi.” (ÖÖGK. 130) gibi deyimler yazarın dil kullanımları içindedir.

Yazar, deyimlerin kullanımında biçimsel değişiklikler yapmıştır. Özellikle deyim oluşturulan sözcükler arasında yer değiştirmeye sık başvurmuştur. Örnekler:

- Gözü takılmak. (Ömer Asım Aksoy)
- “... çıkarken yine Suat Bey **takıldı gözüne**.” (BÇAP. 121)
- İçinden geçirmek. (Ömer Asım Aksoy)
- “...diye **geçirdi içinden** Memo.” (GBKM. 22)
- İçinden gelmek. (Ömer Asım Aksoy)
- “Ne kimseyle yazışmak **geldi içinden**....” (ÖÖGK. 53)
- Gözü ilişmek. (Ömer Asım Aksoy)
- “...dans ettikleri kaba **ilişti gözü**.” (GSD. 14)
- Başına iş çıkarmak. (Ömer Asım Aksoy)
- “Bir de gece **işi çıkardın başıma**.” (BÇAP. 120)

Deyimlerdeki sözcükler arasına başka sözcüklerin girdiği örnekler de vardır: “**Yüreği**, elinden çok **sızladı**.” (BÇAP. 45), “Hele **canınız** çok sevdiğiniz ama ‘yasak’ yaftası asılmış bir şeyi **çekiyorsa**...” (BÇAP. 101), “**Gönlüm** onların arasında olmayı öylesine **çektik** ki...” (PK. 198), “...eli **ayağı** birbirine **dolanmıştı**.” (PK. 41), “Canım, **çorbada** bizim de **tuzumuz olsun**.” (BÇK. 235) gibi.

Bazı deyimler ise eksiltme yoluyla biçimce değiştirilmiştir. Örnekler:

- Ağzı kulaklarına varmak. (Ömer Asım Aksoy)
- "...çocuğun ağzı kulaklarındaydı." (BÇAP. 65)
- Canı burnunda olmak. (Necmi Akyalçın)
- "Sizin anlayacağınız, canım burnumda." (GBKM. 74)
- Gözünü daldan budaktan esirgememek. (Necmi Akyalçın)
- "Halil de gözünü budaktan esirgemez ya..." (GBKM. 175)

Yapıtlarda, deyimler biçimce değişiklik gösterse de anlamsal yönden bir değişiklikle karşılaşılmemiştir. Deyimler, yer aldıkları bağlama uygun olarak kullanılmıştır. Deyimlerin biçimsel yapısında yaptığı değişikliklerle yazarın, yapıtlarının dilini konuşma diline yakınlaştırmaya çalıştığı ve gerçeklik duygusunun oluşumuna katkı sağladığı söylenebilir. Bunun dışında yazar, çoğunluğu eylemle biten deyimlerdeki sözcüklerin yerini değiştirerek tümceleri devrik duruma getirmiştir. Böylelikle anlatımı tekdüzelikten kurtarmıştır. Sözdiziminde yapılan bu değişiklik, söz konusu deyimlerin anlam ya da anayapısında bozulmaya yol açmamıştır. Kitaplardan alınan örneklerde, tümce içinde eylemsi (adeylem, ortaç, ulaç) görevinde bulunan deyimlere de yer verilmiştir.

Zeynep Cemali yapıtlarında sözvarlığımızda geniş bir yer kaplayan deyimlerden çokça yararlanmış; belli bir durum ya da olayın değişik söz öbekleriyle anlatılabileceğini okuruna sezdirmiştir. Günlük yaşamda kullanılagelen sözcükler yerine anadilimizin yapıtaşlarından olan deyimleri kullanarak Türkçemizin anlatım olanaklarından yararlanmış, gücü ve inceliğini somutlamış; anlatımına özgünlük ve etkileycilik katmış; okura anadilinin inceliklerini ve esnekliğini sezinletmeye çalışmış; okurun sözcük evrenini genişleterek kendini daha etkili anlatabilmesine katkı sağlamıştır.

4.1.3. İkilemeler

İkilemeler, tarih boyunca Türkçenin her evresi ve lehçesinde yaygın olarak kullanılmıştır. Türkçe, başka dillerde çok seyrek kullanılan bu anlatım yoluyla çok güçlü ve etkileyici anlatım biçimlerini ortaya koymaktadır (Aksan, 2011a: 65). Dilimize çok büyük bir anlatım gücü ve varsılığı katan ikilemeler, Cemali'nin öykü ve romanlarında da önemli yer tutmaktadır.

İkilemeler, okurun belleğinde canlandırılmak istenen kavramın algılanmasında, yazarın anlattığı olayların daha gerçekçi bir biçime bürünmesinde etkilidir.

İncelenen yapıtlarda, ikilemelerin çeşitli biçimleriyle karşılaşılmıştır. Bunların örnekleri:

- **Aynı sözcüğün yinelenmesiyle oluşan ikilemeler:** adım adım (A. 12), ağır ağır (BÇAP. 11), bile bile (GSD. 22), çekip çekip (BÇK. 37), derin derin (A. 31)...
- **Yakın anlamlı sözcüklerin yinelenmesiyle oluşan ikilemeler:** akıllı uslu (ÇB. 91), biçki dikiş (ÖÖGK. 131), doğru dürüst (PK. 206), eksik gedik (ÇB. 149), eş dost (GSD. 61)...
- **Karşıt anlamlı sözcüklerin yinelenmesiyle oluşan ikilemeler:** alt üst (ÇB. 57), az çok (BÇAP. 85), gece gündüz (GSD. 38), iç dış (ÇB. 27), sağ sol (BÇK. 17)...
- **Bir sözcüğü anlamlı, diğeri anlamsız olan ikilemeler:** afra tafra (ÖÖGK. 30), cicili bicili (BÇK. 210), çer çöp (BÇK. 225), tek tük (GBKM. 75)...
- **İki sözcüğü de anlamsız olan ikilemeler:** abur cubur (ÖÖGK. 99), ıvır zıvır (BÇAP. 55), pılı pırtı (BÇK. 74), süklüm püklüm (A. 79)...
- **Aynı sözcüğün başına /m/ getirilerek oluşan ikilemeler:** acı macı (ÖÖGK. 82), bela mela (ÖÖGK. 104), ödül mödül (GSD. 29), takı makı (ÖÖGK. 123), ünlü münlü (BÇAP. 56)...

İkilemeler hemen hemen Türkçeye özgü diyebileceğimiz çeşitlilikle anadilimize geniş anlatım yolları sağlar. Günümüz Türkçesinde kullanılan ikilemeler, dilimizin anlatım gücünü yansıtır; okurda daha güçlü ve etkili bir izlenim uyandırır; bellekte kavramın algılanmasını kolaylaştırır ve o kavramın pekiştirilmesini sağlar. Cemali de durum, olay ya da kişi betimlemelerinde

ikilemelerden yararlanarak anlattıklarının okurun belleğinde daha kolay canlanmasına yardımcı olmuştur. “Kahkahaları çevreye yayıldı.” yerine “Kahkahaları dalga dalga çevreye yayıldı.”(BÇAP. 93) tümcesi, içerdiği ikileme nedeniyle diğer tümceden daha güçlüdür. Bir durum ya da sorun karşısında uzun uzadıya düşünmek, sonucunda olabilecekler için belleği yormak “ölçüp biçmek” (GBKM. 175) ikilemesiyle daha iyi anlatılmıştır.

İncelenen yapıtlarda, ikilemelerle daha etkili bir anlatım oluşturulmuş; anlatıma duygusal ayrıntılar katılmıştır. Bunların dışında yazar kullandığı ikilemeler aracılığıyla, anlattığı olay ya da durumları daha gerçekçi bir biçimde aktarmıştır. Ayrıca, ses ve sözcük yinelemeleriyle anlatımın akıcılığı sağlandığı; anlatıma şiirsellik katıldığı söylenebilir.

4.1.4. İlişki Sözleri

Toplumların kendilerine özgü kültürlerinin izlerini ortaya koyan, görgü kurallarından kaynaklanan sözler ilişki sözleridir (Aksan, 2006: 191). Her dilin sözvarlığında, toplum yaşamında kullanılan gerekli ya da gelenek olan ilişki sözleri veya kalıp sözler olarak adlandırılan öğeler bulunur (Aksan, 2011b:201). Türkçenin sözvarlığında da bu öğeler, nicelik ve kullanım yerlerindeki çeşitlilik (değişik durum, olay ve davranışlar karşısında kullanılan) bakımından büyük yer tutmaktadır. Bu çeşitlilikten dolayı ilişki sözleri kendi içinde ayrılır. Biriyle karşılaşıldığında, birinden iyilik görüldüğünde, bir şey istendiğinde, vedalaşma vb. durumlarda kullanılan sözler ayrı ayrıdır.

İlişki sözleri de deyim ve atasözleri gibi konuşulduğu toplumun kültürel değerlerini, inancını, insan ilişkilerini vb. yansıtır. Toplumsal ilişkilerde duygu ve düşüncelerimizi kısa ama etkili ve ince bir biçimde aktarabilmek için kullanılan bu sözler, incelenen yapıtlarda ikileme ve deyimlerden sonra sayıca en çok yer verilen öğelerdir. Yazar bu öğeleri kullanarak yapıtlarındaki kişilerin yaşam biçimlerini, toplumsal ve kültürel ilişkilerini, inançlarını, dileklerini okura yansıtmaya çalışmıştır.

Özel durumlara yönelik duyguları yansıtan, anlatıma etkileycilik katan, kimi zaman (evlenme, ölüm, doğum vb.) söylenecek tek söz olan ilişki sözleri günlük

konuşma dilinde sıkça kullanılır. Etkili iletişim kurmayı sağlar, insanlararası ilişkileri geliştirir ve sağlamlaştırır.

İncelenen yapıtlarda kullanılan ilişki sözlerinin birçoğunu inanış, alkış ve kargışlarla ilgili sözler oluşturmaktadır. Türklerin İslam kültürü içine girmesiyle sözcüklerinde “Allah”, “Tanrı” gibi dinsel kavramlar yer almaya başlamıştır. Bunlara örnek vermek gerekirse:

İnanış: Allah aşkına (A. 24), Allah bilir (PK. 84), Allah şahit (A. 117), Allah ne verdiyse (BÇK. 187), hayırdır inşallah (GBKM. 93), ya bismillah (BÇK. 210)...

Alkış: Allah birinizi bin etsin (ÇB. 106), Allah mesut etsin (A. 77), can sağlığı olsun (BÇK. 65), eliniz var olsun (ÇB. 96), iki dünyada da aziz olun (A. 87), sağlığınıza duacı (ÖÖGK. 130)...

Kargış: Beter olsun (GBKM. 111), boyu devrilsin (GBKM. 207), canı cehenneme (GBKM. 191), dilini eşek arısı sokasınca (ÇB. 53), karabasanlar çöksün üstünüze (PK. 79), kör olsun (GBKM. 140)...

Yapıtlarda kullanılan ve toplumsal-kültürel ilişkilerin dile nasıl yansıdığına örnek olacak diğer ilişki sözlerinden bazıları ise şunlardır: *özür dilerim, teşekkür ederim, buyurun, rica ederim, lütfen, merhaba, hoşça kal, iyi günler, afiyet olsun, elinize sağlık...*

Araştırmada pekiştirme bildiren sözcükleri de ilişki sözleri içinde yer almaktadır. Yazar yapıtlarında, anlatımının gücünü artırmak için belirli kurallar doğrultusunda oluşturulan pekiştirilmiş sözcüklere yer vermiştir. Bu öğeler, özgün örnekler olmasa da dilimizin pekiştirme gibi önemli özelliklerinden birini okura yansıtmak açısından değerlidir. Araştırmanın ikinci bölümünde de açıklandığı gibi pekiştirme olayında /p/, /m/, /r/, /s/ ünsüzlerinin kullanılmasıyla oluşan dört kural vardır. Bunların örnekleri: *apaçık* (ÇB. 109), *yepyeni* (GSD. 98); *bambaşka* (GBKM. 84), *sımsıkı* (A. 20); *çarçabuk* (ÇB. 41), *tertemiz* (PK. 19); *büsbütün* (PK. 26), *tastamam* (GBKM. 77).... Kitaplarda pekiştirme ünsüzlerinin getirilmesiyle oluşan pekiştirilmiş sözcüklerin dışında başka örnekler de vardır. Bunlar ise: *alelacele* (A. 58), *darmadağın* (ÖÖGK. 139), *hiç ama hiç* (BÇK. 79), *karmakarışık* (GSD. 129), *paramparça* (GBKM. 83), *sapasağlam* (ÇB. 143), *sevimli mi sevimli* (BÇK. 49), *tıpatıp* (BÇAP. 31)...

Yazar yapıtlarında, Türkçemize özgü inceliklerinden biri olan pekiştirme yoluyla kurulmuş sözvarlığı öğelerine yer vererek kullanılan sözcüğün anlam yoğunluğunu artırmıştır. Ayrıca, benzer sesler yinelendiği için anlatıma hem güç hem de şiirsellik katıldığı söylenebilir.

Sözvarlığımızın önemli bir parçasını oluşturan argo öğeler de bu araştırmada ilişki sözleri arasında değerlendirilmiştir. Çeşitli topluluklar arasında kullanılan ve özel dillerin içinde sayılan argo, zaman içerisinde bu anlamının dışına çıkmıştır. Her zaman ve her ortamda kullanılması uygun değildir. Aynı biçimde kaba söz ya da küfürlerin de her ortamda kullanılması olumlu karşılanmaz. Ancak, edebiyat insanı ele alıp insan gerçekliğini anlattığı için bir edebiyat yapıtında argo ve kaba sözlere yer verilmesi doğaldır. Öfke, kızgınlık, tartışma anında insan bir savunma aracı gibi argo ya da kaba söz kullanır ve böylece olumsuz düşüncelerini söze döker. Bu nedenle, günlük yaşamda sıkça duyulan ve kullanılan öğelerdir. Özellikle, yapıtlardaki kişilerinin konuşmalarında –çok sık olmamakla birlikte– argo ve kaba sözlerin kullanılması inandırıcılık ve gerçekçiliği artırabilir. Zeynep Cemali de yapıtlarında argo ve kaba sözlere yer vermiştir. Çünkü, öykü ve romanlarında yarattığı kişilerin çeşitli özelliklerine (sosyokültürel ve sosyoekonomik düzey vb.) bağlı olarak argo sözcükler kullanması gerekmektedir. Ayrıca, çok olmamakla birlikte kitaplarda geçen kaba sözlerin de anlatımın doğallığına katkı sağladığı söylenebilir. Argo sözcüklere birkaç örnek: *beleşçi* (ÖÖGK. 30), *cepçi* (BÇK. 49), *çömez* (BÇAP. 13), *jeton düşmek* (BÇK. 209), *kıtır atmak* (A. 192), *pinpon* (PK. 11), *racon* (BÇK. 62), *sökülmek* (GSD. 150), *tabanları yağlamak* (BÇK. 79), *yağdanlık* (ÇB. 85)...

Kendi içlerinde ayrılarak değerlendirilen ilişki sözleri, duyguları incelikli anlatma bakımından önemlidir. Türklerin değişik durumlarda çeşitli istek ve incelik belirtileri vardır. Kimi toplumda bulunmayan bu tür öğeler, toplum yaşamındaki ince davranışları daha iyi ortaya çıkarır. Yazar da kitabında bu öğelere yer vererek hem okurlarına Türk kültürünü yansıtmaya hem de anlatımını gerçekçi kılmaya çalışmıştır.

4.1.5. Yansıma Sözcüklü Ögeleri

Doğadaki seslere öykünerek ortaya çıkan yansıma sözcükler, Türkçemizin ilgi çekici ögeleridir. Oluşumundaki ayrılık, doğadaki varlıkla nesnelere seslerinden uyarlanarak doğmuş ve sözcüğümüze yerleşmiş olması, bu ögelerin ilgi çekmesinin nedeni olabilir.

Zeynep Cemali yapıtlarında, yansıma sözcük ve yansıma ikilemelere yer vermiştir. Yansıma ikilemeler, yansıma sözcüklerin yinelenmesiyle oluştuğu için bu araştırmada yansıma sözcüklü ögeleri içinde ele alınmıştır.

İncelenen yapıtlarda hem yalın durumdaki yansıma sözcüklerle hem yansıma sözcüklerden türeyen ad ve eylemlerle karşılaşmıştır. Yalın durumdaki yansıma sözcüklere örnekler: *coz* (ÖÖGK. 111), *çat* (ÖÖGK. 49), *çıt* (ÖÖGK. 16), *pat* (BÇAP. 52), *pıt* (A. 26), *tak* (BÇK. 194), *tık* (PK. 23), *zınk* (BÇAP. 75). Yansıma sözcüklerden türeyen adlara örnekler: *fısıltı* (ÖÖGK. 174), *gümbürtü* (GSD. 36), *hıçkırık* (BÇAP. 92), *horultu* (ÖÖGK. 154), *öksürük* (A. 116), *şaplak* (GSD. 126), *tükürük* (BÇK. 234), *uğultu* (ÇB. 167)... Yansıma sözcüklerden türeyen eylemlere örnekler: *cızırdamak* (ÖÖGK. 123), *çıtırdamak* (GBKM. 52), *fosurdamak* (ÖÖGK. 79), *homurdanmak* (ÇB. 18), *şapırdamak* (GBKM. 78), *tıklatmak* (ÖÖGK. 128), *vızıldamak* (BÇAP. 11), *zangırdamak* (PK. 178)...

Yapıtlarda yer alan yansıma ikilemeler ise şöyle örneklendirilebilir:

- **Yalnızca belli bir eylem, bir oluş, bir durum için kullanılanlar:** bıcı bıcı (BÇAP. 27), cayır cayır (GSD. 151), kıkır kıkır (PK. 55), mışıl mışıl (ÇB. 46), zırıl zırıl (GBKM. 103)...
- **Birden çok eylemi betimleyen yansımali ikilemeler:** güldür güldür (PK. 203), güm güm (ÇB. 147), patır kütür (ÖÖGK. 157), patır patır (A. 111), şakır şakır (GSD. 17)...
- **Yansımali ikilemelere dayanan üçlü biçimler:** cır cır cırlamak (ÖÖGK. 48), çın çın çınlamak (ÇB. 63), homur homur homurdanmak (ÖÖGK. 84), mırıl mırıl mırıldanmak (GSD. 20)...

Zeynep Cemali, yapıtlarında yansıma sözcüklü ögelerine yer vererek anlatımını güçlendirip özgünleştirmiş; anlatımına varsıllık katmış; Türkçenin sözcük türetme gücünü ve diğer dillerden ayrılığını okura sezdirmiş; okurunun

kavram evrenini genişletebilmesine olanak sağlamıştır. Bunların yanı sıra, kullanılan yansıma sözcüklerdeki ses uyumları ve yansıma ikilemelerdeki ses yinelemeleri aracılığıyla yapıtları okuma - dinleme beğenisinin de artabileceği söylenebilir.

4.2. Sonuç ve Öneriler

Araştırmada, Zeynep Cemali'nin yapıtları sözvarlığı ögeleri açısından incelenmiş ve bu ögelerin yazınsal metne sağladığı anlamsal katkıları değerlendirilmiştir. Sonuçta, yazarın sekiz yapıtında toplam 1947 sözvarlığı ögesi belirlenmiştir. Buradan yola çıkarak Cemali'nin çocuk edebiyatı yapıtlarının Türkçenin sözvarlığı ögelerini içerme bakımından varıl olduğu, anadilinin anlatım olanakları ve inceliklerini okura duyumsatabildiği söylenebilir.

Belirlenen 1947 ögenin 13'ü atasözü, 700'ü deyim, 700'ü ikileme, 348'i ilişki sözü ve 186'sı yansıma sözvarlığı ögesidir. 348 ilişki sözünün 197'si argo ve kaba söz bildiren sözvarlığı ögesi; 68'i inanış, alkış ve kargış; 9'u özür, iyilik bilme ve rica bildiren sözvarlığı ögesi; 55'i pekiştirme bildiren sözvarlığı ögesi; 16'sı selamlaşma, karşılama – vedalaşma bildiren sözvarlığı ögesi; 3'ü yeme ve içmeyle ilgili sözvarlığı ögesidir. 186 yansıma sözvarlığı ögesinin de 109'u yansıma sözcük, 77'si yansıma ikilemedir.

Alanyazında yazınsal yapıtlardaki sözvarlığı ögelerini belirleme ve incelemeye yönelik çalışmaların (Yazıcı Okuyan, 2006; Hasırcı, 2008; Lüle Mert, 2009; Sever ve Karagül, 2014) sonuçlarına bakıldığında en çok deyim ve ikilemelerin kullanıldığı görülür. Özdemir Mete'nin (2016) "Sevim Ak'ın Çocuk Romanlarının Sözvarlığı Açısından Çözümlemesi" adlı yüksek lisans tezinde yazarın romanlarında en çok ikilemelerin, ardından da deyimlerin kullanıldığına ulaşılmıştır. Romanlarda 14 atasözü kullanılmıştır. Bu bağlamda, Sevim Ak ve Zeynep Cemali'nin çocuk edebiyatı yapıtlarında yer alan sözvarlığı ögelerinin sayısal olarak benzerlik gösterdiği söylenebilir.

Araştırmanın amacı, Cemali'nin yapıtlarında yer alan sözvarlığı ögelerinin yalnızca sayısını belirlemek değil; bu ögelerin yazınsal metnin kurgusal evrenine

olan anlamsal katkılarını değerlendirmektir. Bu amaç doğrultusunda şu yargılara ulaşılabilir:

- Bir dili konuşan ulusun yaşam boyunca edindiği deneyimleri yansıtan atasözleri Cemali'nin yapıtlarında kullanılmıştır. Öykü ve roman kişilerinin dil evrenine yansıyan atasözleri, okurun kitaptaki kişilerin duygu – düşünce evrenine kolayca girip gerek kişileri gerekse verilen iletileri daha iyi anlamasına olanak sağlayabilir. Ayrıca yazar, atasözleriyle anadilinin anlatım incelikleri ve yaşadığı kültürün değerlerini de okuruna sezdirebilir.
- Bir ulusun kültürüyle ilgili önemli ipuçları ortaya koyan, konuşulan dile yansıyan bir diğer sözvarlığı ögesi ise deyimdir. Cemali, yapıtlarında deyimleri kullanarak anlatım gücünü artırmış; anlatımına etkileyicilik ve özgünlük kazandırabilmiş; okuruna içinde yaşadığı toplumun kültürünü sezintelebilmiş; onlara Türkçenin anlatım gücü, incelikleri ve olanaklarını duyumsatabilmiştir.
- Deyimlerle sayıca eşit olan ikilemeler, Cemali'nin öykü ve romanlarında okurun belleğinde canlandırılmak istenen kavram veya olayların daha gerçekçi bir biçim almasına yardımcı olabilir. Yazar yapıtlarında ikilemelere yer vererek anlatımın daha etkili ve güçlü olmasına olanak sağlamıştır. Bunların yanında, yazarın kullandığı ikilemelerdeki ses benzerliklerinden dolayı anlatımına şiirsel bir özellik katıldığı da söylenebilir.
- Yazarın yapıtlarında kullandığı ilişki sözleri, duyguları etkili ve incelikli biçimde anlatmada Türkçenin ne denli güçlü bir dil olduğunu okura sezdirme bakımından önemlidir. Yazar, insanlararası iletişimin niteliğini etkileyen ve anlaşmayı kolaylaştıran ilişki sözleriyle aynı zamanda toplum yapısını da yansıtmıştır.
- Yansıma sözcük ve yansıma ikilemeler, yazarın yapıtlarında yer alan sözvarlığı öğeleri arasındadır. Yazar, Türkçenin önemli bir yanını oluşturan yansıma sözvarlığı öğelerini kullanarak okuruna anadilinin özelliklerini ve sözcük türetme gücünü sezdirebilmiş; anlatımına akıcılık ve şiirsellik de katabilmiştir.

Yazınsal nitelikli bir çocuk edebiyatı yapıtı çocuğa anadilinin sözcüklerini tanıtan başlıca araçtır. Okura doğal bir anadil ortamı oluşturur. Dil öğreniminde öykünmenin başat bir öğrenme yolu olduğu düşünüldüğünde nitelikli çocuk edebiyatı yapıtları, çocuğa öykünebileceği bir dil çevresi yaratması bakımından önemlidir. Bu nedenle çocuk edebiyatı ürünlerinin dili, okura dilinin sözcüklerini ve anlatım gücünü yansıtabilecek nitelikte olmalıdır. Okuruna Türkçenin anlatım olanakları ve kurallarını sezdirmeye, onların duygu-düşünce evreni geliştirmeye yönelik yapıtlar ortaya koyan çocuk edebiyatı yazarlarından biri Zeynep Cemali'dir. Bu araştırmanın sonuçlarına dayanarak Cemali'nin yapıtlarının, çocuk okurun düşün ve düşünce evreniyle kavram alanını geliştirebilecek nitelikte olduğu; yazarın, sözcükleri öğelerinden yararlanarak hem Türkçenin anlatım gücü ve olanaklarını hem de Türk toplumunun kültürel yapısını okuruna yansıtabildiği; kullandığı sözcükleri öğeleriyle anlatımına güç, etkileycilik, akıcılık, incelik, özgünlük gibi yönlerden katkı sağlayabildiği söylenebilir.

Bu araştırmayla elde edilen bilgiler doğrultusunda şu **öneriler** sıralanabilir:

- 1) Çocuk kitaplarının sözcüklerini belirlemeye yönelik çalışmaların sayısı azdır. Oysa, çocuğa dilinin söz değerlerini tanıtan temel araç çocuk kitabıdır. Dilinin sözcükleri öğeleriyle tanışan çocuk, anlam evrenini genişletebilir. Bu nedenle, başka çocuk edebiyatı yazarlarının yapıtlarındaki sözcükleri öğelerini belirleme çalışmaları yapılmalıdır.
- 2) Sözcükleriyle ilgili çalışmalar, yalnızca sözcükleri öğelerinin niceliğini belirlemeye yönelik olmamalıdır. Yazarların bireysel dil kullanımları, dilin anlatım olanaklarından ne denli ve nasıl yararlandıkları da incelenmelidir.
- 3) Çocuk edebiyatı yapıtlarındaki sözcükleri öğelerinin yazınsal metnin anlam evrenine olan katkılarını değerlendiren başka çalışmalar yapılmalıdır.

KAYNAKLAR

İncelenen Kaynaklar

- Cemali, Z. (2012). *Patenli Kız* (20.Baskı). İstanbul: Günışığı Kitaplığı.
- Cemali, Z. (2012). *Güzelce'de Bir Kaçak, Memo* (7.Baskı). İstanbul: Günışığı Kitaplığı.
- Cemali, Z. (2013). *Gül Sokağı'nın Dikenleri* (12.Baskı). İstanbul: Günışığı Kitaplığı.
- Cemali, Z. (2013). *Ballı Çörek Kafeteryası* (25.Baskı). İstanbul: Günışığı Kitaplığı.
- Cemali, Z. (2013). *Çılgın Babam* (18.Baskı). İstanbul: Günışığı Kitaplığı.
- Cemali, Z. (2013). *Öykü Öykü Gezen Kedi* (8.Baskı). İstanbul: Günışığı Kitaplığı.
- Cemali, Z. (2013). *Ankaralı* (5.Baskı). İstanbul: Günışığı Kitaplığı.
- Cemali, Z. (2014). *Ben, Çınar Ağacı ve Pufböreği* (22.Baskı). İstanbul: Günışığı Kitaplığı.

Yararlanılan Kaynaklar

- Akalın, L.S. (1990). *Türk Dilek Sözcüklerinden Alkışlar-Kargışlar*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Aksan, D. (1975). Anadili. *Türk Dili*, 285, 423-434.
- Aksan, D. (2000). *Türkçenin Sözcük Varlığı*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Aksan, D. (2003). *Dil, Şu Büyülü Düzen*. Ankara: Bilgi Yayınları.
- Aksan, D. (2006). *Anadilimizin Söz Denizinde*. (2.Baskı). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Aksan, D. (2009). *Her Yönüyle Dil – Ana Çizgileriyle Dilbilim*. (5.Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aksan, D. (2010). *Türkiye Türkçesinin Dünü, Bugünü, Yarını*. (6.Baskı). Ankara: Bilgi Yayınevi.

- Aksan, D. (2011a). *Türkçenin Gücü*. (13.Baskı). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Aksan, D. (2011b). *Türkçenin Zenginlikleri İncelikleri*. (3.Baskı). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Aksoy, Ö.A. (1975). *Gelişen ve Özleşen Dilimiz*. (4.Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aksoy, Ö.A. (1988). *Atasözleri Sözlüğü*. İstanbul: İnkılâp Yayınevi.
- Aksoy, Ö.A. (1988). *Deyimler Sözlüğü*. İstanbul: İnkılâp Yayınevi.
- Aktunç, H. (1998). *Türkçenin Büyük Argo Sözlüğü (Tanıklarıyla)*. (1.Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Akyalçın, N. (2007). *Türkçe İnkilemeler Sözlüğü (Tanıklı)*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Akyalçın, N. (2012). *Türkçemizin İncileri Atasözlerimiz Tanıklı Sözlük*. Ankara: Eğiten Kitap.
- Akyalçın, N. (2012). *Türkçemizin Anlamsal Zenginlikleri Deyimlerimiz*. Ankara: Eğiten Kitap.
- Asiltürk, B. (2002). Modern Türk Şiirinde Argo – İki Örnek: Metin Eloğlu – Salah Birsal. (s. 183-198). E. Gürsoy Nakali ve G. Sağol (Ed.). *Türk Kültüründe Argo*. (1.Baskı). Haarlem: Sota Yayınları.
- Aslan, C. (2007). Yazınsal Çocuk Kitaplarının Çocuğun Anadili Gelişimine Katkısı. *İnsanbilimler Dergisi*. 1, 32-46.
- Aslan, C. (2013). Çocuk Edebiyatı Yapıtlarının Temel İşlevi. *Eğitimci Öğretmen Dergisi*. 17, 6-9.
- Balkaya, D. (1996). *Yansılama ve Almanca-Türkçe Ses Yansımaları Sözcükler* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Banguoğlu, T. (2007). *Türkçenin Grameri*. (8.Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Baş, B. (2006). *1985-2005 Yılları Arasında Çocuk Edebiyatı Sahasında Yazılmış Tahkiyeli Metinlerin Sözcük Varlığı Üzerine Bir Araştırma* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Baş, B. ve Karadağ, Ö. (2012). Sözcük Varlığı Üzerine Yurtdışında ve Türkiye’de Yapılan Temel Araştırmalar. *Millî Eğitim*. 193, 81-105.
- Bilgin, M. (2006). *Anlamdan Anlatıma Türkçemiz*. (2.Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Bilgin, M. ve Bilgin, A.C. (2014). *Tanıklarıyla Deyimler Sözlüğü*. (1.Baskı). İzmir: Yayın B.
- Devellioğlu, F. (1970). *Türk Argo Sözlüğü*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Dilidüzgün, S. (2004). *Çağdaş Çocuk Yazını – Yazın Eğitime Atılan İlk Adım*. (2.Basım). İstanbul Morpa Kültür Yayınları.
- Dilidüzgün, S. (2008). Ana Çizgileriyle Çocuk ve Çocuk Edebiyatı. (s. 37-54). Z. Güneş (Ed.). *Okulöncesinde Çocuk Edebiyatı*. (6.Baskı). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Erdoğan, Y. (2008). *Zeynep Cemali’nin Öykü ve Romanlarında Çocuk ve Eğitim Teması* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.
- Gencan, T.N. (2007). *Dilbilgisi*. (1.Baskı). Ankara: Tek Ağaç Eylül Yayıncılık.
- Gökdayı, H. (2008). Türkçede Kalıp Sözler. *Bilig*, 44, 89-110.
- Güney, E.C. (1971). *Folklor ve Halk Edebiyatı*. (1.Baskı). İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- Hasırcı, S. (2008). *Türkçenin Sözcük Varlığı Açısından Gazetelerin İncelenmesi (Cumhuriyet, Hürriyet, Sabah)* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Hatiboğlu, V. (1971). *İkileme*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Hatiboğlu, V. (1972). *Türkçenin Sözdizimi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Hatiboğlu, V. (1973). *Pekiştirme ve Kuralları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Horasan Erdoğan, Arife. (2015). *Zeynep Cemali'nin Çocuk Kitaplarının Çocuk Edebiyatının Temel Öğeleri Açısından İncelemesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.
- Kavcar, C. (1999). *Edebiyat ve Eğitim*. (3.Baskı). Ankara: Engin Yayınevi.
- Kaya, E. (2008). *İlköğretim II. Kademe Türkçe Ders Kitaplarında Sözvarlığı İncelemesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Pamukkale Üniversitesi, Denizli.
- Kefeli, E. (2002). Edebiyat Argo İlişkisi. (s. 169-182). E. Gürsoy Nakali ve G. Sağol (Ed.). *Türk Kültüründe Argo*. (1.Baskı). Haarlem: Sota Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2004). Dünya Dili – Bilim Dili ve Türkçemiz Açısından Çözüm Bekleyen Bir Çelişki. *Türk Dili*, 483-489.
- Korkmaz, Z. (2007). *Grammer Terimleri Sözlüğü*. (3.Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Lüle Mert, E. (2009). *Türkçenin Sözvarlığı Açısından Eflatun Cem Güney'in Derleyip Yazdığı Masallar* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Mangır, M. (2009). *Osman Cemal Kaygılı'nın Eserlerindeki Sözvarlığı* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.
- Oğuzkan, A.F. (1974). *Eğitim Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Oğuzkan, A.F. (2013). *Yerli ve Yabancı Yazarlardan Örneklerle Çocuk Edebiyatı*. (10.Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.

- Özdemir Mete, Ö. (2016). *Sevim Ak'ın Çocuk Romanlarının Sözcük Varlığı Açısından Çözümlemesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Öztürk, H. (2013). *1980'den 2010 Yılına Okunurluğu Yüksek Türk Romanlarının Sözcük Varlığı Açısından İncelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Sancı Uzun, D. (2010). *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın 'Saatleri Ayarlama Enstitüsü' Adlı Eserinin Sözcük Varlığı ve Eserin Sözcük Bilim Açısından İncelenmesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Sever, S. (2011). *Türkçe Öğretimi ve Tam Öğrenme*. (5.Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Sever, S. (2012). *Çocuk ve Edebiyat*. (6.Baskı). İzmir: TUDEM.
- Sever, S. (2013). *Çocuk Edebiyatı ve Okuma Kültürü*. (1.Baskı). İzmir: TUDEM.
- Sever, S. ve Karagül, S. (2014). Oğuz Tansel'in Derleyip Yazdığı Masal Kitaplarında Yer Alan Sözcük Varlığı Ögelerinin İncelenmesi. *Folklor / Edebiyat*, 20 (77), 173-188.
- Subaşı, L. (1988). *Dilbilimi Açısından Deyim Kavramı ve Türkiye Türkçesindeki Örneklerin İncelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Şen, M. (2002). Argo Üzerine. (s. 13-22). E. Gürsoy Nakali ve G. Sağol (Ed.). *Türk Kültüründe Argo*. (1.Baskı). Haarlem: Sota Yayınları.
- Türk Dil Kurumu. (2005). *Türkçe Sözlük*. (10.Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Türkiye Bilimler Akademisi. (2011). *Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü*. (1.Baskı.) Ankara: Yeni Reform Matbaacılık.

Uzun, N.E. (1988). *Dilbilimi Açısından Atasözü ve Türkiye Türkçesindeki Örnekleri Üzerine Bir Çalışma* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.

Vardar, B., Güz, N., Öztokat, E., Rifat, M., Senemoğlu, O. ve Sözer, E. (1980). *Dilbilim ve Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Yağmur, K. ve Boeschoten, H. (2002). Dilbilim Yöntemleri Işığında Argonun İncelenmesi. (s. 57-65). E. Gürsoy Nakali ve G. Sağol (Ed.). *Türk Kültüründe Argo*. (1.Baskı). Haarlem: Sota Yayınları.

Yazıcı Okuyan, H. (2006). *Türkçenin Sözcükleri Açısından Fakir Baykurt'un Romanları* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.

Bilgisunar Kaynakları

Demirtaş, H. *Çocukları Öyküleriyle Sarmalayan Bir Anlatıcı: Zeynep Cemali*. <http://gunisigikitapligi.com/2015/05/08/cocuklari-oykuyle-sarmalayan-bir-anlatici-zeynep-cemali/> adresinden 14.05.2015 tarihinde alınmıştır.

Demirtaş, H. *Öyküleriyle Yüreklere Isıtan Usta Yazar Zeynep Cemali*. <http://uzuncorap.com/2012/09/27/oykuleriyle-yureklere-isitani-usta-yazar-zeynep-cemali/> adresinden 14.05.2015 tarihinde alınmıştır.

Görsel Kaynaklar²

Fotoğraf 1: <http://gunisigikitapligi.com/wp-content/uploads/2015/05/zc6portre.jpg>

Fotoğraf 2: <http://gunisigikitapligi.com/wp-content/uploads/2012/12/Zeynep-Cemali.1-jpg.jpg>

Fotoğraf 3: <http://www.egitimveotesi.com/ufiles/fotograf/tn/751d9a6e-4033-46ee-9725-f969b89fc541.jpg>

Görsel 1: http://static.ideefixe.com/images/70/70074_2.jpg

Görsel 2: http://static.ideefixe.com/images/90/90532_2.jpg

²Bu başlık, “Ekler” bölümünde kullanılan fotoğraf ve görsellerin bilgisunar adreslerini içermektedir.

Görsel 3: http://static.ideefixe.com/images/171/171075_2.jpg

Görsel 4: http://static.ideefixe.com/images/278/278238_2.jpg

Görsel 5: http://static.ideefixe.com/images/99/99845_2.jpg

Görsel 6: http://static.ideefixe.com/images/125/125615_2.jpg

Görsel 7: http://static.ideefixe.com/images/207/207157_2.jpg

Görsel 8: http://static.ideefixe.com/images/328/328331_2.jpg

EKLER

EK A - Zeynep Cemali ve Yapıtları

Zeynep Cemali ile ilgili yazılı kaynaklarda bilgi bulunamadığından dolayı yazarın yaşam öyküsü için son romanı *Ankaralı* (2013) adlı yapıttan yararlanılmıştır.

8 Mayıs 1950'de İstanbul'da doğan Cemali, çocuk edebiyatına ustalara yakışan derin bir soluk kazandı. Uzun yıllara Anadolu'yu birlikte dolaştığı babasının “yaşamak öğrenmektir” deyişi yaşamını büyük ölçüde yönlendirdi. Günışığı Kitaplığı'nca 1999'da yayımlanan ilk kitabı *Ben, Çınar Ağacı ve Pufböreği* ve bir yıl sonrasında çıkan *Gül Sokağı'nın Dikenleri*'nin ardından, kendine özgü öyküsel dilini romanlarında da geliştirmeyi sürdürdü. *Patenli Kız* ve *Ballı Çörek Kafeteryası* gibi öykülerle örülü romanlarının yanı sıra *Çılgın Babam* ve *Öykü Öykü Gezen Kedi* gibi öykü kitaplarıyla her yaşta okura ulaştı. 26 Kasım 2009'da İstanbul'da yaşamını yitiren Cemali'nin ardında bıraktığı son romanı *Ankaralı* (2010), 1. Türkan Saylan Sanat ve Bilim Ödülleri 2011 Sanat Ödülüne değer görülmüştür.

Günışığı Kitaplığı, çocuk edebiyatının çok erken yitirdiği yazar Zeynep Cemali'nin anısını yaşatmak amacıyla, 2011 yılından bu yana her yıl Zeynep Cemali Öykü Yarışması düzenlemekte, böylelikle ilköğrenme çağına adım atan çocukları yazmaya ve edebiyata özendirilmektedir. Yazılması istenen öykülerin teması, Cemali'nin öykü ve romanlarındaki bir tümceden yola çıkılarak belirlenmektedir. 2011'de “kardeşlik”, 2012'de “hoşgörü”, 2013'te “arkadaşlık”, 2014'te “umut” ve 2015'te “cesaret” temalarında öyküler yazılmıştır. 2016'nın teması “adalet” ise *Ben, Çınar Ağacı ve Pufböreği* kitabındaki “Kara gözlerinde şimşekler çakıyordu.” kılavuz tümcesinden yola çıkılarak belirlenmiştir. Günışığı Kitaplığı ayrıca, çocuk ve gençlik edebiyatı için Zeynep Cemali Edebiyat Günü de düzenlemektedir.

Ardında dört öykü kitabı ve dört roman bırakan Cemali'nin yapıtları:

Öyküleri: *Ben, Çınar Ağacı ve Pufböreği*

Gül Sokağı'nın Dikenleri

Çılgın Babam

Öykü Öykü Gezen Kedi

Romanları: Güzelce’de Bir Kaçak, Memo

Patenli Kız

Ballı Çörek Kafeteryası

Ankaralı

Zeynep Cemali’nin tüm yapıtları Günışığı Kitaplığınca çıkarılmıştır. Yazara ayrı bir önem veren Günışığı Kitaplığı, bilgisayar ortamındaki bilgilendirici sayfasında da Cemali’ye ilişkin bilgi ve değerlendirme yazıları paylaşmıştır. Bu sayfada (<http://gunisigikitapligi.com>), Günışığı Kitaplığı müdür yardımcısı Hande Demirtaş’ın *Çocukları Öyküyle Sarmalayan Bir Anlatıcı: Zeynep Cemali*³ başlıklı yazısı, 8 Mayıs 2015’de yayınlanmıştır. Bu yazıda Cemali’nin, çocuk ve gençler için yazmayı keskin bir bıçak üstünde yürümeye benzettiğine değinilmiştir. Ayrıca Cemali’nin “Annenin ve babanın, her koşulda, çocuğunun bir birey olduğunu kabul etmesi gerekiyor. O, çocuk değil; o, insan. Her şeyden önce, insan.” sözlerine yer verilmiş ve yazarlık verimini bu evrensel temele oturttuğu vurgulanmıştır. Bunlara ek olarak yazıda, Cemali’nin öykülerinin Türkiye sınırlarını aşıp İtalyan ve Bulgar okurlarla buluştuğu da belirtilmiştir.

27 Eylül 2012’de yine Hande Demirtaş’ın *Öyküleriyle Yüreklere Isıtan Usta Yazar Zeynep Cemali*⁴ adlı yazısında, büyük bir insancıl yaklaşımla yaşamı, insanı, ilişkileri ve duyguları okurlarıyla paylaşan Cemali’nin, çocuk ve gençlik edebiyatında ayrı bir yeri olduğu; kitaplarında çocuk gerçekliğini her zaman odağına aldığı ve bu kitaplarda çocuklar bir şeyler öğretmeye çalışmadığı belirtilmiştir. Ayrıca “Benim kahramanlarım, okurlarım.” diyen Cemali’nin yazın yaşamını bir söyleşide nasıl tanımladığına ilişkin şu sözlerine yer verilmiştir: “Kitaplarım okurlarımın elinde birer ayna oluyor. Büyüsü olmayan, abartısız, yorumsuz, gerçek... Baktıklarında kendilerinin, yaşıtlarının yaşamlarından kesitler buluyorlar. Sorgulanmıyor, sorguluyorlar... Bunu zamanında hangi yetişkin istemedi ki...”

³ Bu yazının bilgisayar adresi “Bilgisayar Kaynakları” içinde verilmiştir.

⁴ Bu yazının bilgisayar adresi “Bilgisayar Kaynakları” içerisindedir.

YÖK tez taraması sonucu, Zeynep Cemali ile ilgili Yasemin Erdoğan'ın (2008) “**Zeynep Cemali'nin Öykü ve Romalarında Çocuk ve Eğitim Teması**” adlı yüksek lisans tezine ve Arife Erdoğan Horasan'ın (2015) “**Zeynep Cemali'nin Çocuk Kitaplarının Çocuk Edebiyatının Temel Öğeleri Açısından İncelenmesi**” adlı doktora tezine ulaşılmıştır. Erdoğan'ın çalışmasında, Cemali'nin yapıtlarında çocuk ve eğitimle ilgili bölümler saptanarak çocuğun çıkarımları ve bu çıkarımların çocuğa eğitim yönünden yararlarını ortaya koymak amaçlanmıştır. Yazarın üç öykü kitabı (*Ben Çınar Ağacı ve Pufböreği; Gül Sokağı'nın Dikenleri; Çılgın Babam*) ve üç romanı (*Ballı Çörek Kafeteryası; Patenli Kız; Güzelce'de Bir Kaçak, Memo*) incelenmiştir. Yazarın çocuk ve eğitim kavramlarına yaklaşımının nasıl olduğu ve yapıtlarında bu kavramları hangi boyutlarda ele aldığı belirlenmeye çalışılmıştır. Horasan'ın çalışmasında ise Zeynep Cemali'nin çocuk edebiyatı yapıtları çocuk edebiyatının temel öğeleri (biçim, içerik, dil ve anlatım, ileti) bakımından incelenmiştir. Bunlar doğrultusunda yazarın çocuk edebiyatımızdaki yeri ve önemi ortaya konmaya çalışılmıştır.

Fotoğraf 1

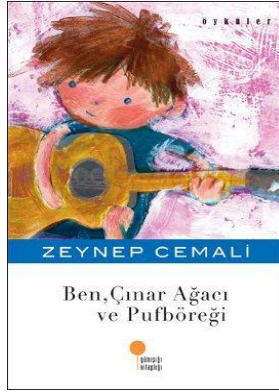

Fotoğraf 2

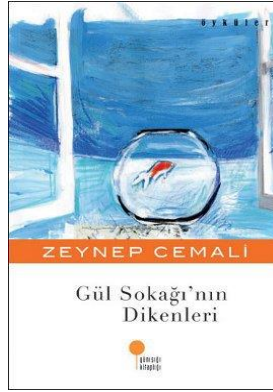

Fotoğraf 3

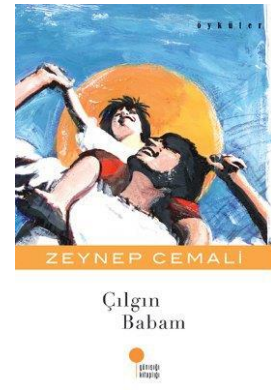
EK B - İncelenen Yapıtların Görselleri

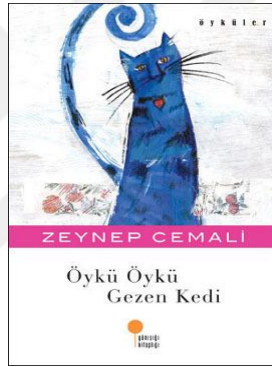
Görsel 1

Görsel 2

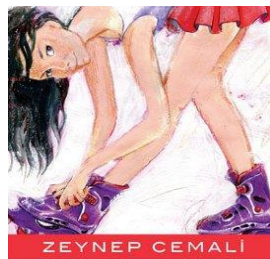
Görsel 3

Görsel 4

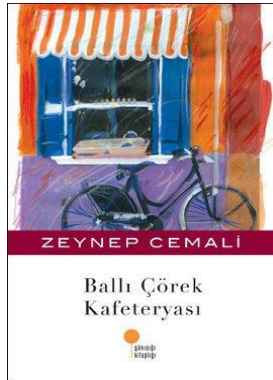

Görsel 5

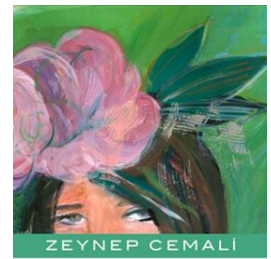

Patenli Kız

Görsel 6

Balı Çörek
Kafeteryası

Görsel 7

Ankaralı

Görsel 8